

ओं नमः परमात्मने, श्री महागणपतये नमः
श्री गुरुभ्यो नमः
हरिः ओं

कृष्ण यजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः
(मन्त्र प्रश्नः)

Version Notes:

This is now the current Version 1.0 dated Oct 31, 2025.

1. This replaces the earlier version 0.1 dated May 31, 2021.
2. This version has been updated with the errors found and reported till Oct 31, 2025. We have added padams as per availability from other sources.
3. Required convention, style and presentation improvements or standardisations has been done wherever applicable.
4. Notify your corrections / suggestions etc to our email id
vedavms@gmail.com

Earlier Versions

1st Version Number	0.0 dated 20th March 2018
2nd Version Number	0.1 dated 31st May 2021

Notes on Ekaagni Kanda Compilation:

Source Reference:

This book is compiled from Ekaagni Kanda book published under the authority of Maharaja of Mysore in 1902 edited by Great Scholar Srinivasa Acharya containing the commentary of Shri Haradatta Mishra printed at Government Branch Press, Mysore.

Structure of the Book:

Ekaagni Khanda has two Prapaatakas, first with 18 Khandas and Second with 22 Khandas. A Khanda is a section with specific set of Statements consisting of Mantras. The Source Book gives the number of Statements as well as the number of Mantras in each Khanda. The Mantra Number reference is given at the end of word/padam or statement where the Mantra ends. The Subject title is also given in the Source book. These are given as titles in Index for reference and we have also indicated the end of specific subjects wherever reference is available. Korvai is given for each Khanda indicated as (K1,K2) etc. as reference with the number of statements in that Khanda. If a Khanda has more than 20 Statements, both 10th and 20th Statement will have a reference as “( )”.

A number of short forms of Mantras are given for which the expansion is provided in a Box. “{ }” bracket symbol used here to indicate the Mantras which are to be expanded.

Anushangam also is present for few Mantras and are represented immediately after the corresponding Mantra. “*” star symbol has been used to indicate the Mantras which are to be chanted in “anushanga” format.

References of Source Mantras have been indicated where a Mantra is expanded. The symbols or notations used are:

- TS** - TaittIriya Samhita
- TB** - TaittIriya Braahamanam
- TA** - TaittIriya Aranyakam
- EAK** - Ekaagni Kaandam
- RV** - Rig Veda Samhita

In This Edition

We have given padam for majority of the sections. The Books referred for this purpose are “Apasthamba purva payogyam” publised in various languages. Wherever padam is not found , we have indicated those areas also.

Dedication

Our humble pranams at the holy feet of revered Gurujis,
Veda Brahmashree Acharya Ramesh Dravid Shastrikal - (BHU)
Palghat, Kerala

and

**Veda Brahmashree Pranav Swaminatha Ghanapadikal ,
(Ghanapadi in Rigveda and Krishna Yajurveda) – USA.**

We dedicate this new version to them for their selfless service in teaching and propagating the sacred Vedas. Their guidance and blessings have been our strength and inspiration.

Also Our pranams to all the Gurujis and Guruparamparas.

Table of Contents

1	कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः – प्रपाठकः 1	13
1.1	विवाहे वरप्रेष्णाद्यः	15
1.1.1.	वरप्रेषणम्	15
1.1.2.	स्वयम् दृष्ट्वा जपः	16
1.1.3	समीक्षणम्	16
1.1.4.	वध्वा म्रुवोरन्तरं संसृज्य प्रतीचीनं निरसनम्	16
1.1.5.	कन्यानयनकाले बन्धुजनरोदने जपः	17
1.1.6.	जलाहरणाय प्रेषणम्	17
1.1.7	वधूशिरसि दर्भेण्वनिधानम्	17
1.1.8	तस्मिन्निष्प्वे उगच्छिद्वप्रतिष्ठापनम्	18
1.1.9	छिद्रे सुवर्णनिधानं	18
1.2	विवाहे स्नानाद्यः	19
1.2.1	स्नानमन्त्राः	19
1.2.2.	अहतस्य वाससः परिधानम्	21
1.2.3.	योक्त्रबन्धनम्	21
1.2.4.	अग्निमभ्यानयनम्	21
1.3	आज्यभागान्ते अभिमन्त्रणम्	23
1.3.1.	आज्यभागान्ते अभिमन्त्रणम्	23
1.3.2.	पाणिग्रहणमन्त्राः	23
1.3.3	सप्तपदाभिप्रक्रमणम्	25
1.4	विवाहे प्रथानाहुतिमन्त्राः	28
1.4.1	प्रथानाहुतिमन्त्राः	28
1.5	अश्मास्थापनाद्यः	34
1.5.1.	अश्मास्थापनम्	34

1.5.2. लाजहोमप्रदक्षिणादि.....	34
1.5.3. योकन्नविमोचनम्.....	37
1.5.4 अनुगतस्यौपासनाग्नेः समाधान मन्त्राः.....	38
1.6 विवाहे प्रयाणकाले स्थस्योत्तम्भनी.....	39
1.6.1. प्रयाणकाले स्थस्योत्तम्भनी.....	39
1.6.3. आरोहणकालेऽभिमन्त्रणम्.....	40
1.6.4. वर्त्मनोस्सूत्रस्तरणम्	41
1.6.5 ततुपरि गमनं	41
1.7 विवाहे तीर्थादिव्यतिक्रमजपाद्यः.....	43
1.7.1. तीर्थादिव्यतिक्रमे जपः	43
1.7.2. नावोऽनुमन्त्रणम्.....	43
1.7.3. तीर्त्वा जपः.....	43
1.7.4. श्मशानादिव्यतिक्रमे होमः	44
1.7.5. क्षीरिवृक्षाद्यतिक्रमे जपः	47
1.7.6. नद्याद्यतिक्रमे जपः.....	47
1.7.7. वद्धै गृहप्रदर्शनम्.....	47
1.7.8. वाहयोविमोक्तः.....	48
1.8 विवाहे चर्मास्तरणाद्यः.....	49
1.8.1. चर्मास्तरणम्	49
1.8.2. गृहप्रवेशो वाचनम्.....	49
1.8.3 प्रविश्य होमः	49
1.9 विवाहे चर्मोपवेशनाद्यः.....	54
1.9.1. चर्मोपवेशनं	54
1.9.2. षालकाय फलदानम्.....	54
1.9.3. गृहप्रवेशो जपः	55

1.9.4. ध्रुवारुन्धाति दर्शनम्.....	55
1.9.5 उपकारणसमापनयोः काण्डर्षीणामनन्तरं होमः	56
1.9.6. स्वयम् प्रज्वलितेऽग्नौ समिदाधानम्.....	56
1.10 विवाहे दाण्डोत्थापन मन्त्राद्यः.....	58
1.10.1. दाण्डोत्थापन मन्त्रौ	58
1.10.2 चतुर्थी होमः.....	58
1.11 विवाहे वधवरयोरन्योन्य समीक्षणाद्यः	63
1.11.1. वधवरयोरन्योन्यं समीक्षणं	63
1.11.2. आज्यशेषेण हृदयदेशे समञ्जनम्.....	63
1.11.3 समञ्जने जपः	64
1.12 विवाहे समावेशन जपः	66
1.12.1.समावेशनकाले जपः.....	66
1.13 गर्भधाने ऋतुसमावेशः.....	68
1.13.1.ऋतुसमावेशनकाले भार्याया अभिमन्त्रणं.....	68
1.14 ऋतुसमावेशनकाले भार्याया अभिमन्त्रणं	71
1.14.1.ऋतुसमावेशनकाले भार्याया अभिमन्त्रणं	71
1.14.2. अर्थप्राध्वस्य परिक्षवपरिकासने जपः	73
1.14.3 चित्रियस्य वनस्पतेरभिमन्त्रणम्.....	73
1.14.4 शकृद्वितेरुपस्थानम्	73
1.14.5. सिग्वातस्याभिमन्त्रणम्	73
1.14.6. शकुनेरभिमन्त्रणम्	73
1.15 दम्पत्योर्-हृदयविश्लेषे हृदय-संसर्गफ्सोर्-होमः	73
1.15.1 दम्पत्योर्-हृदयविश्लेषे हृदय-संसर्गफ्सोर्-होमः.....	74
1.16 पत्युर्वशीकरणं कर्म.....	77
1.16.1. पत्युर्वशीकरणं कर्म	77

1.17 सपलीबाधनं कर्म	79
1.17.1. सपलीबाधनं कर्म	79
1.18 वध्वा: यक्ष्मादिहरं कर्म	81
1.18.1 वध्वा: यक्ष्मादिहरं कर्म	81
2 कृष्णयजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः – द्वितीयः प्रपाठकः.....	86
2.1 उपनयनमन्त्राः	86
2.1.1 क्षुर कर्म	86
2.2 उपनयनमन्त्राः	89
2.2.1.समिदाधानम्	89
2.2.2. अश्मास्थापनम्	89
2.2.3. वासः परिधानम्.....	89
2.2.4. मौञ्ज्यजनि मन्त्राः	92
2.3 उपनयनमन्त्राः	94
2.3.1. अग्रेरुत्तरतोऽवस्थापनम् प्रोक्षणम् हस्तग्रहणम् परिदानम् उपनयनम् कर्ण जपः प्रश्न–प्रतिवचनं च.....	94
2.4 उपनयनमन्त्राः	99
2.4.1.होम मन्त्राः	99
2.4.2. कूर्चारोहणम्	103
2.4.3. सावित्री	103
2.4.4. ओष्ठकर्णोपस्पर॒शनं	104
2.5 उपनयनमन्त्राः	104
2.5.1. दण्डादानम्	105
2.5.2. कुमारवाचनम् उत्थापनम् आदित्योपस्थानम्	105
हस्तग्रहणम् च.....	105
2.6 उपनयनमन्त्राः	109

2.6.1 समिदाधानं.....	109
2.6.2 संशासनं वासस आदानं च.....	112
2.7 समावर्तनमन्त्राः	114
2.7.1. समिधादानं.....	114
2.7.2. क्षुर कर्म.....	114
2.7.3. मेखलाया उपजूहनं.....	117
2.7.4. स्नान मन्त्राः	118
2.7.5. दन्तधावम् वासः परिधानम् च.....	120
2.7.6. देवताभ्यश्वन्दनप्रदानं.....	121
2.7.7.आत्मनोऽनुलेपः.....	121
2.7.8. उदपात्रे सौवर्णमणिपरिप्लावनम्.....	121
2.7.9. ग्रीवास्वाबन्धनम्.....	122
2.7.10. वाससः परिधानम्.....	122
2.8 समावर्तनमन्त्राः	125
2.8.1. होमः.....	125
2.8.2. स्त्रगबन्धनं.....	127
2.8.3. आञ्जनमन्त्राः	127
2.9 समावर्तनमन्त्राः	127
2.9.1. आञ्जनमन्त्राः	128
2.9.2. अदर्शवेक्षण उपानद्यग्रहण दण्डादान् दिगुपस्थान नक्षत्रचन्द्रोपस्थानानि.....	128
2.9.3. मधुपर्कमन्त्राः.....	131
2.10 मधुपर्क मन्त्राः.....	133
2.10.1. मधुपर्क मन्त्राः.....	133
2.11 सीमन्तोन्नयनं.....	137

2.11.1. होममन्त्राः	137
2.11.2 वीणागानमन्त्रौ	141
2.11.3 पुंसवनं	142
2.11.4 द्विप्रं सवनं	142
2.11.5 जरायुणाऽवाक्पतने यजुर्भ्यामिवोक्षणं	142
2.12 जातकर्म	148
2.12.1 मूर्धन्यवधानम्	148
2.12.2 दक्षिणे कर्णे जपः	148
2.12.3 प्राशनमन्त्राः	148
2.12.4 स्रापनमन्त्राः	149
2.12.5 पृष्ठदाज्य प्राशनम्	151
2.13 जातकर्म	152
2.13.1 मातुरङ्के कुमारमादधाति	152
2.13.2 स्तनं धापयति	152
2.13.3 पृथिव्यभिमर्शनं	152
2.13.4 कुमाराभिमर्शनं	153
2.13.5 शिरस्त उद्कुम्भनिधानं	153
2.13.6 फलीकरणमिश्रसर्षपहोमः	153
2.14 जातकर्म	156
2.14.1 फलीकरणमिश्रसर्षपहोमः	156
2.14.2 पुत्रस्याभिमन्त्रणं	157
2.14.3 मूर्धन्यवधानं	157
2.14.4 दक्षिणे कर्णे जपः	157
2.14.5 कुमार्या अभिमन्त्रणम्	159
2.14.6 अन्नप्राशन मन्त्राः	160

चौळ मन्त्राः	162
2.15 गृहनिर्माण प्रवेशौ	164
2.15.1 गृहनिर्माणप्रवेशौ	164
2.16 स्वग्रगृहीतस्याभिमन्त्रणम्	170
2.16.1 स्वग्रगृहीतस्याभिमन्त्रणम्	170
2.16.2 शङ्खग्रहगृहीतस्याभि-मन्त्रणम्	171
2.16.3 सर्पबलिः	173
2.17 सर्पबलिः	174
2.17.1 सर्पबलिः	174
2.18 आग्रयणाद्यः	184
2.18.1. आग्रयणं	184
2.18.2 हेमन्तप्रत्यवरोहणं	184
2.18.3 ईशान बलिः	186
2.19 मासिश्राद्धं	190
2.19.1 मासिश्राद्धं	190
2.20 मासिश्राद्धं	196
2.20.1 मासिश्राद्धं	196
2.20.2 अष्टका	199
2.21 अष्टकाद्यः	202
2.21.1 अष्टका	202
2.21.2 सनिमित्वा जपः	202
2.21.3 रथादिलाभे स्वीकारः	203
2.21.4 सँवादमेध्यतः कर्म	204
2.22 विविधकर्माणि	206
2.22.1. क्रोधापनयनार्थं कर्म	206

2.22.2. असम्भवेप्सोः कर्म.....	206
2.22.3. पुण्यव्यवहारसिद्ध्यर्थं कर्म	206
2.22.4. स्नेहाविच्चेदार्थं कर्म.....	206
2.22.5 पलायितदासुदीनां पुनरागमनफलं कर्म.....	207
2.22.6 देहे फलदिपतने प्रक्षालनं.	208
2.22.7 आगारस्थूणाविरोहणादीषु होमः..	208
2.22.8 अमात्यानामाभिमुख्येन निधने परिधिनिधानम्.....	212

ओं नमः परमात्मने, श्री महागणपतये नमः

श्री गुरुभ्यो नमः, हरिः ओं

१ कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः – प्रपाठकः १

एकाग्निकाण्डः प्रारम्भः

अदि॒तेऽनु॑ मन्यस्व । अनु॑मते॒ऽनु॑ मन्यस्व । सरस्व॑ते॒ऽनु॑ मन्यस्व ।
दे॒व सवि॒तः प्रसु॒व ॥

ओं अग्नये॑ स्वाहा॑ ॥ सोमाय॑ स्वाहा॑ ॥ विश्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑ ॥
धुवाय॑ भू॒माय॑ स्वाहा॑ ॥ धु॒वक्षि॒तये॑ स्वाहा॑ ॥

अच्यु॒तक्षि॒तये॑ स्वाहा॑ ॥ अग्नये॑ स्वि॒ष्टकृ॒ते॑ स्वाहा॑ ॥

अदि॒तेऽन्वम॒ञ्चस्थाः॑ । अनु॑मते॒ऽन्वम॒ञ्चस्थाः॑ । सरस्व॑ते॒ऽन्वम॒ञ्चस्थाः॑ ।
दे॒व सवि॒तः प्रासादी॑ ॥

धर्माय॑ स्वाहा॑ ॥ अधर्माय॑ स्वाहा॑ ॥ अदृ॒भ्यः॑ स्वाहा॑ ॥

ओषधि॒वनस्पति॒भ्यः॑ स्वाहा॑ ॥ रक्षो॒दे॒वजने॒भ्यः॑ स्वाहा॑ ॥

गृह्याभ्यः॑ स्वाहा॑ ॥ अवसाने॒भ्यः॑ स्वाहा॑ ॥ अवसानपति॒भ्यः॑ स्वाहा॑ ॥

सर्वभू॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ ॥ कामाय॑ स्वाहा॑ ॥ अन्तरिक्षाय॑ स्वाहा॑ ॥

यदेजति जगति यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा ॥
 पृथिव्यै स्वाहा । अन्तरिक्षाय स्वाहा । दिवे स्वाहा । सूर्याय स्वाहा ।
 चन्द्रमसे स्वाहा । नक्षत्रेभ्यः स्वाहा । इन्द्राय स्वाहा । बृहस्पतये स्वाहा ।
 प्रजापतये स्वाहा । ब्रह्मणे स्वाहा । स्वधा पितृभ्यः स्वाहा ।
 नमो रुद्राय पशुपतये स्वाहा ।
 ये भूताः प्रचरन्ति दिवा नक्तं बलि-मिछन्तो वितुदस्य प्रेष्याः ।
 तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो हरामि मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर् दधातु स्वाहा ॥

विवाहमन्त्राः (1.1 – 1.12)

1.1 विवाहे वरप्रेषणाद्यः

1.1.1 वरप्रेषणम्

हरिः ओं ।

प्रसुग्मन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वराऽ अभि षु प्रसीदत ।

अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यथसौम्यस्यान्धसो बुबोधति ॥ 1

अनृक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।

समर्यमा सं भगो नो निनीयाथ् सं जास्पत्य ऽ सुयममस्तु देवाः ॥ 2

प्रसुग्मन्ता – धियसानस्य – सक्षणि – वरेभिः – वरान् – अभि –
सुप्रसीदत ।

अस्माकं – इन्द्रः – उभयं – जुजोषति – यत् – सौम्यस्य –

अन्धसः – बुबोधति ॥ (1.1.1 – 1)

अनृक्षराः – ऋजवः – सन्तु – पन्थाः – येभिः – सखायः –
यन्ति नः – वरेयं ।

समर्यमा – सं भगो नः – निनीयात् – संजास्पत्यं – सुयमं – अस्तु –
देवाः ॥ (1.1.1 – 2)

1.1.2 स्वयम् दृष्ट्वा जपः

अभ्रातृधनीं वरुणापतिधनीं बृहस्पते ।
इन्द्रापुत्रधनीं लक्ष्म्यं तामस्यै सवितः सुव ॥ 3

अभ्रातृधनीं - वरुण - अपतिधनीं - बृहस्पते ।
इन्द्र - अपुत्रधनीं - लक्ष्म्यं तां - अस्यै - सवितस्सुव । (1.1.2 - 3)

1.1.3 समीक्षणम्

अघोरचक्षुरपतिध्येधि शिवा पतिभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।
जीवसूर्देवकामा स्योना शन्नो भव द्विपदे शञ्चतुष्पदे ॥ 4

अघोरचक्षुः - अपतिधि - एधि - शिवा - पतिभ्यः - सुमनाः -
सुवर्चाः ।
जीवसूः - देवकामा - स्योना - शन्नो भव - द्विपदे - शञ्चतुष्पदे ॥
(1.1.3 - 4)

1.1.4 वध्वा म्रुवोरन्तरं संसज्य प्रतीचीनं निरसनम्

इदमहं या त्वयि पतिध्यलक्ष्मिस्तां निर्दिशामि ॥ 5
इदमहं - या त्वयि - पतिधनी - अलक्ष्मीः - तां - निर्दिशामि ।
(1.1.4 - 5)

1.1.5 कन्यानयनकाले बन्धुजनरोदने जपः

जीवा॑ रुदन्ति॒ वि॒मयन्ते॒ अ॒द॒ध्वरे॒ दी॒घामि॒नु॒ प्रसि॒तिं॒ दी॒धियु॒र्नरः॑ ( ) ।
 वा॑मं॒ पि॒तृ॒भ्यो॒ य॒ इ॒द॑ अ॒स्मे॒रि॒रे॒ मयः॒ पति॒भ्यो॒ जनयः॒ परि॒ष्वजे॑ ॥ 6
 जी॑वां॒ रु॒दन्ति॒ वि॒मयन्ते॒ अ॒द॒ध्वरे॒ दी॒घा॒ अ॒नु॒ प्रसि॒तिं॒
 दी॒धियु॒ः॒ नरः॑ ।
 वा॑मं॒ पि॒तृ॒भ्यः॒ ये॒ इ॒दं॒ स्मे॒रि॒रे॒ मयः॒ पति॒भ्यः॒ जनयः॒
 परि॒ष्वजे॑ । (1.1.5 – 6)

1.1.6 जलाहरणाय प्रेषणम्

व्युक्षत्॑ क्रू॒रमु॒दचन्त्वा॒प आ॒ऽस्यै॒ ब्रा॒ह्मणाः॒ स्नपन॑ हरन्तु॑ ।
 अवीरध्नी॑रुदचन्त्वा॒पः॒ ॥ 7
 व्युक्षत्॑-॒ क्रू॒रं॒ उ॒दचन्तु॒ आ॒पः॒ आ॒ऽस्यै॒ ब्रा॒ह्मणाः॒ स्नपनं॑-॒
 हरन्तु॑ ।
 अवीरध्नी॑ः॒ रु॒दचन्तु॒ आ॒पः॒ । (1.1.6 – 7)

1.1.7 वधूशिरसि दर्भेणवनिधानम्

अर्यम्णो॑ अग्निं॒ परि॒ यन्तु॒ क्षिप्रं॒ प्रती॒क्षन्ताऽ॑ श्वश्रो॒ देवराश्च॑ ॥ 8
 अर्यणः॑-॒ अग्निं॒-॒ परि॒ यन्तु॒-॒ क्षिप्रं॒-॒ प्रती॒क्षन्तां॒-॒ श्वश्रः॒-॒ देवराश्च॑ ।
 (1.1.7 – 8)

1.1.8 तस्मिन्निष्वे उगच्छद्वप्रतिष्ठापनम्

खेऽनसः खे रथः खे युगस्य शचीपते ।

अपालामि॒न्द्र॑ त्रिः पूर्त॑-व्यकरथ॑ सूर्यवर्चसम् ॥ 9

खे - अनसः - खे रथः - खे युगस्य - शचीपते ।

अपालां - इ॒न्द्र॑ - त्रिः - पूर्त्वी॑ - अ॒करत्॑ - सूर्यवर्चसं॑ । (1.1.8 - 9)

1.1.9 छिद्रे सुवर्णनिधानं

शन्ते॑ हि॒रण्य॒ शमु॑ सन्त्वा॒पः॑ शन्ते॑ मे॒धी॑ भवतु॑ शं॑ युगस्य॑ तृ॒द्ध॑ ।

शन्ते॑ आपः॑ शतपवित्रा॑ भवन्त्वथा॑ पत्या॑ तन्व॒ स॒जस्व॑ ॥ 10

शन्ते॑ - हि॒रण्यं॑ - शमु॑ सन्तु॑ - आपः॑ - शन्ते॑ - मे॒धी॑ - भवतु॑ -
शं॑ युगस्य॑ - तृ॒द्ध॑ ।

शन्ते॑ - आपः॑ - शतपवित्राः॑ - भवन्तु॑ - अथा॑ पत्या॑

(अथ - पत्या॑) - तन्व॑ - स॒जस्व॑ । (1.1.9 - 10)

(दीधियुर्नरोऽष्टौ॑ च) (K1) (18)

=====

1.2 विवाहे स्नानाद्यः

1.2.1 स्नानमन्त्राः

हि॒रण्यवर्णा॑ः शु॒चयः पा॒वका॑ः प्रच॒क्रमु॒र् हि॒त्वा॒वद्यमा॒पः ।
 शतं॑ पवित्रा॒ वित्ता॒ ह्यासु॒ ताभिष्ट्वा॒ देवः॑ सविता॒ पुनातु॒ ॥ 1

हि॒रण्यवर्णा॑ः शु॒चयः पा॒वका॑ यासु॒ जातः॑ कश्यपो॒ यास्वग्निः॑ ।
 या॑ अग्निं॑ गर्भं॑ दधिरे॑ सुवर्णास्तास्त॑ आपशश॒ स्योना॑ भवन्तु॑ ॥ 2

यासा॒ राजा॑ वरुणो॑ याति॑ मद॒ध्ये॑ सत्यानृते॑ अवपश्यन्॑ जनानाम्॑ ।
 या॑ अग्निं॑ गर्भं॑ दधिरे॑ सुवर्णास्तास्त॑ आपशश॒ स्योना॑ भवन्तु॑ ( ) ॥ 3

यासां॑ देवा॑ दिवि॑ कृ॒णवन्ति॑ भक्षं॑ या॑ अन्तरिक्षे॑ बहु॒धा॑ निविष्टाः॑ ।
 या॑ अग्निं॑ गर्भं॑ दधिरे॑ सुवर्णास्तास्त॑ आपशश॒ स्योना॑ भवन्तु॑ ॥ 4

शिवेन॑ त्वा॑ चक्षुषा॑ पश्यन्त्वापः॑ शिवया॑ तन्वोपस्पृशन्तु॑ त्वचं॑ ते॑ ।
 धृतश्वुतः॑ शुचयो॑ याः॑ पावकास्तास्त॑ आपशश॒ स्योना॑ भवन्तु॑ ( ) ॥ 5

हि॒रण्यवर्णा॑ः - शु॒चयः॑ - पा॒वका॑ः - प्रच॒क्रमु॑ः - हि॒त्वा॑ - अवद्यं॑ -
 आपः॑ ।

शतं॑ - पवित्रा॑ः - वित्ता॑ः - ह्यासु॑ - ताभिष्ट्वा॑ - देवः॑ -
 सविता॑ - पुनातु॑ ॥ (1.2.1 - 1)

हि॒रण्यवर्णः - शुचयः - पा॒वका॑ः - या॒सु॑ - जा॒तः - क॒श्यपः -
या॒सु॑ - अ॒ग्निः ।

या॑ः - अ॒ग्निं॑ - गर्भं॑ - द॒धि॒रे॑ - सु॒वर्णा॑ः - ता॒स्ते॑ - आ॑पः - शं॑ -
स्यो॒ना॑ः - भवन्तु॑ ॥ (1.2.1 - 2)

या॒सा॑ं॑ - रा॒जा॑ - वरुणः - या॑ति॑ - मद्ध॑र्थ्य॑ - स॒त्यानृ॒ते॑ - अ॒वपश्यन्त्र॑ -
जना॑नां॑ ।

या॑ः - अ॒ग्निं॑ - गर्भं॑ - द॒धि॒रे॑ - सु॒वर्णा॑ः - ता॒स्ते॑ - आ॑पः - शं॑ -
स्यो॒ना॑ः - भवन्तु॑ ॥ (1.2.1 - 3)

या॒सा॑ं॑ - दे॒वा॑ः - दि॒वि॑ - कृ॒णवन्ति॑ - भक्षं॑ - या॑ः - अ॒न्तरिक्षे॑ -
बहु॑था - निविष्टा॑ः ।

या॑ः - अ॒ग्निं॑ - गर्भं॑ - द॒धि॒रे॑ - सु॒वर्णा॑ः - ता॒स्ते॑ - आ॑पः - शं॑ -
स्यो॒ना॑ः - भवन्तु॑ ॥ (1.2.1 - 4)

शि॒वेन॑ - त्वा॑ - चक्षुषा॑ - पश्यन्तु॑ - आ॑पः - शि॒वया॑ -
तन्वा॑ - उपस्पृशन्तु॑ - त्वचन्ते॑ ।

घृ॒तश्चुतः॑ - शुचयः॑ - या॑ः - पा॒वका॑ः - ता॒स्ते॑ - आ॑पः - शं॑ -
स्यो॒ना॑ः - भवन्तु॑ ॥ (1.2.1 - 5)

1.2.2 अहतस्य वाससः परिधानम्

परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः ।
 वृद्ध्यायुमनु वृद्ध्यो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥ 6
 परि - त्वा - गिर्वणः - गिरः - इमाः - भवन्तु - विश्वतः ।
 वृद्ध्यायुं - अनु - वृद्ध्यः - जुष्टा - भवन्तु - जुष्टयः ॥ (1.2.2 - 6)

1.2.3 योक्त्रबन्धनम्

आशासानेत्येषा { } ॥ 7

Expansion for - आशासानेत्येषा

आशासाना सौमनसं प्रजाऽ सौभाग्यं तनूं ।
 अग्नेरनुव्रता भूत्वा सं नह्ये सुकृताय कं । (Ref TS 1.1.10.1)
 आशासाना - सौमनसं - प्रजां - सौभाग्यं - तनूं ।
 अग्नेः - अनुव्रता - भूत्वा - सन्नह्ये - सुकृताय - कं । (1.2.3 - 7)

1.2.4 अग्निमध्यानयनम्

पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विनौ त्वा प्रवहताऽ रथेन ।
 गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथाऽसो वशिनी त्वं विदथमावदासि ॥ 8

प्रथमः प्रपाठकः

पूषा त्वा ॥ - इतो नयतु - हस्तगृह्य । - अश्विनौ ॥ - त्वा प्रवहतां - रथेन ।
गृहान् गच्छ - गृहपली - यथाऽसः - वशिनी त्वं - विदर्थं ॥ - आवदासि ।

(1.2.4 – 8)

(भवन्तु - पञ्च च) (K2) (15)

=====

1.3 आज्यभागान्ते अभिमन्त्रणम्

1.3.1 आज्यभागान्ते अभिमन्त्रणम्

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ।

तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ 1

सोमो ऽददद् गन्धर्वायि गन्धर्वो ऽदददग्नये ।

रयिं च पुत्राऽश्चादादग्निर् मह्यमथो इमाम् ॥ 2

सोमः - प्रथमः - विविदे - गन्धर्वः - विविदे - उत्तरः ।

तृतीयः - अग्निष्टे - पतिः - तुरीयस्ते - मनुष्यजाः । (1.3.1 - 1)

सोमः - अददत् - गन्धर्वायि - गन्धर्वः - अददत् - अग्नये ।

रयिऽच - पुत्राऽश्च - आदात् - अग्निः - मह्यं - अथो इमां ॥

(1.3.1 - 2)

1.3.2 पाणिग्रहणमन्त्राः

गृभ्णामि ते सुप्रजास्त्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर् यथाऽसः ।

भगो अर्यमा सविता पुरन्धिर् मह्यं त्वाऽदुर्गार् हपत्याय देवाः ॥ 3

ते ह पूर्वे जनासो यत्र पूर्ववहो हिताः ।

मूर्द्धन्वान् यत्र सौभ्रवः पूर्वे देवेभ्य आऽतपत् ॥ 4

सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवति ।
तां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रगायामस्यग्रतः ( ) ॥ 5

य एति प्रदिशः सर्वा दिशोऽनु पवमानः ।
हिरण्यहस्त ऐरंमः स त्वा मन्मनसं कृणोतु ॥ 6
गृभ्णामि ते - सुप्रजास्त्वाय - हस्तं - मया - पत्या - जरदष्टिः -
यथाऽसः ।
भगः - अर्यमा - सविता - पुरन्धिः - मह्यन्त्वा - अदुः -
गारुहपत्याय - देवाः । (1.3.2 - 3)

ते हं - पूर्वं - जनासः - यत्र - पूर्ववहः - हिताः ।
मूर्ढन्वान् - यत्र - सौभ्रवः - पूर्वः - देवेभ्यः - आऽतपत् । (1.3.2 - 4)

सरस्वति - प्रेदमव - सुभगे - वाजिनीवति ।
तान्त्वा - विश्वस्य - भूतस्य - प्रगायामसि - अग्रतः । (1.3.2 - 5)

य एति - प्रदिशः - सर्वाः - दिशः - अनु - पवमानः ।
हिरण्यहस्तः - ऐरम्मः - स त्वा - मन्मनसं - कृणोतु । (1.3.2 - 6)

1.3.3 सप्तपदाभिप्रक्रमणम्

एकमि^१षे विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ 7,
 द्वे ऊर्जे॑ 8*, त्रीणि॑ व्रताय॑ 9*, चत्वारि॑ मायो॒भवाय॑ 10*,
 पञ्च पशुभ्यः॑ 11*, षड् ऋतुभ्यः॑ 12*,
 सप्त सप्तभ्यो॑ होत्राभ्यो॑ विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ ॥ 13

अनुषङ्गः – form 8 to 12

द्वे ऊर्जे॑ विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ । 8
 त्रीणि॑ व्रताय॑ विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ । 9
 चत्वारि॑ मायो॒भवाय॑ विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ । 10
 पञ्च पशुभ्यः॑ विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ । 11
 षड् ऋतुभ्यः॑ विष्णुस्त्वा॒अन्वेतु॑ । 12

एकमि॑षे – विष्णुस्त्वा – अन्वेतु, – 7
 द्वे ऊर्जे – विष्णुस्त्वा – अन्वेतु, – 8
 त्रीणि॑ – व्रताय॑ – विष्णुस्त्वा – अन्वेतु, – 9
 चत्वारि॑ – मायो॒भवाय॑ – विष्णुस्त्वा – अन्वेतु, – 10
 पञ्च – पशुभ्यः॑ – विष्णुस्त्वा – अन्वेतु, 11

षड् - ऋतुभ्यः - विष्णुस्त्वा - अन्वेतु, 12

सप्त - सप्तभ्यः - होत्राभ्यः - विष्णुस्त्वा - अन्वेतु । 13
(1.3.3 - 7 to 13)

सखा सप्तपदा भव सखायौ सप्तपदा बभूव सख्यं ते गमेयः

सख्यात् ते मा योषः सख्यान् मे मा योष्टाः समयाव सङ्कल्पावहै
संप्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ ।

इष्मूर्जमभि सम्वसानौ सन्नौ मनाःसि सं व्रता समु
चित्तान्याकरम् । 14

सा त्वमस्यमूह—ममूहमस्मि सा त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वः रेतोऽहः रेतोभृत्वं
मनोऽहमस्मि वाक् त्वः सामाहमस्यृक्त्वः सा मामनुव्रता भव पुःसे
पुन्नाय वेत्तवै श्रियै पुन्नाय वेत्तवा एहि सूनृते ॥ 15

सखा - सप्तपदा - भव - सखायौ - सप्तपदा - बभूव - सख्यन्ते -
गमेयं - सख्यात् ते - मा योषं - सख्यान्मे - मा योष्टाः - समयाव -
सङ्कल्पावहै - संप्रियौ - रोचिष्णू - सुमनस्यमानौ ।

इष्मूर्ज - अभि - सम्वसानौ - सन्नौ - मनाःसि - सं व्रता -
समुचित्तानि - आकरं । (1.3.3 - 14)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

सा त्वमसि - अमू^१हं - अमू^१हमस्मि - सा त्वं - द्यौरहं - पृथिवी त्वं -
रेतोऽहं - रेतोभृत्वं - मनः - अहमस्मि - वाक्त्वं - साम - अहमस्मि -
ऋक्त्वं ?? - सा मां - अनुव्रता - भव - पु^१से - पु^१न्नाय - वेत्तवै -
श्रियै - पु^१न्नाय - वेत्तवै - एहि - सूनृते ॥ (1.3.3 - 15)
(अग्रतः षट्च) (K3) (16)

=====

1.4 विवाहे प्रथानाहुतिमन्त्राः

1.4.1 प्रथानाहुतिमन्त्राः

सोमाय जनिविदे स्वाहा १,

गन्धर्वाय जनिविदे स्वाहा २,

उनये जनिविदे स्वाहा ॥ ३

कन्यला पितृभ्योयती पतिलोकमव दीक्षामदास्थ स्वाहा ॥ ४

प्रेतो मुञ्चाति नामुतः सुबद्धाममुतस्करत् ।

यथेयमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रा सुभगाऽसति ॥ ५

इमां त्वमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्राऽ सुभगां कुरु (कृणु) ।

दशास्यां पुत्रानाधेहि पतिमेकादशं कृथि ॥ ६

अग्निरैतु प्रथमो देवतानाऽ सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।

तदयऽ राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेयऽ स्त्री पौत्रमधं न रोदात् ॥ ७

इमामग्निस्त्रायतां गारहपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।

अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्रबुद्ध्यतामियम् ( ) ॥ ८

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यन्त्र त्वद्‌रुदत्यः संविशन्तु ।
 मा त्वं विकेश्युर आवधिष्ठा जीवपली पतिलोके विराज पश्यन्ती
 प्रजाऽसु मनस्यमानाम् ॥ 9

द्यौस्ते पृष्ठऽरक्षतु वायुरुक्तु अश्विनौ च स्तनं धयन्तऽ
 सविताऽभिरक्षतु । आ वाससः परिधानाद्-बृहस्पतिर् विश्वेदेवा
 अभिरक्षन्तु पश्चात् ॥ 10

अप्रजस्तां पौत्र मृत्युं पाप्मानमुत वाऽधम् ।
 शीर्षः स्रजमिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रति मुञ्चामि पाशम् ॥ 11

सोमाय - जनिविदे - स्वाहा, - 1
 गन्धर्वाय - जनिविदे - स्वाहा, - 2
 अग्नये - जनिविदे - स्वाहा ॥ 3 (1.4.1 - 1 to 3)
 कन्यला - पितृभ्यः - यती - पतिलोकं - अव दीक्षां - अदास्थ -
 स्वाहा ॥ (1.4.1 - 4)

प्रेतः - मुञ्चाति - नामुतः - सुबद्धां - अमुतः - करत् ।
 यथेयं - इन्द्रमीढवः - सुपुत्रा - सुभगा - असति ॥ (1.4.1 - 5)

इमान्त्वं - इन्द्रमीद्वः - सुपुत्रां - सुभगां - कुरु ।
 दशास्यां - पुत्रान् - आधेहि - पतिं - एकादशां - कृथि । (1.4.1 - 6)

अग्निरैतु - प्रथमः - देवतानां - सौऽस्यै - प्रजां - मुञ्चतु -
 मृत्युपाशात् ।
 तदयं - राजा - वरुणः - अनुमन्यतां - यथेयं - स्त्री पौत्रं -
 अघं - न रोदात् । (1.4.1 - 7)

इमां - अग्निः - त्रायतां - गारुहपत्यः - प्रजां - अस्यै -
 नयतु - दीर्घं - आयुः ।
 अशून्योपस्था - जीवतां - अस्तु - माता - पौत्रं - आनन्दं - अभि -
 प्र बुद्ध्यतां - इयं । (1.4.1 - 8)

मा ते - गृहे - निशि - घोषः - उत्थात् - अन्यत्र - त्वद् -
 रुदत्यः - साँविशन्तु ।

मा त्वं - विकेशी - उरः - आ वधिष्ठाः - जीवपली - पतिलोके -
 विराज - पश्यन्ती - प्रजां - सुमनस्यमानां । (1.4.1 - 9)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

द्यौस्ते[॥] - पृष्ठं - रक्षतु - वायुः - ऊरु - अश्विनौ च - स्तनं[॥] -
 धयन्तं - सविता - अभिरक्षतु । आ वाससः - परिथानात्[॥] - बृहस्पतिः
 - विश्वेदेवाः - अभिरक्षन्तु - पश्चात् । (1.4.1 - 10)

अप्रजस्तां - पौत्र - मृत्युं - पाप्मानं[॥] - उतवाऽधं ।
 शीर्षः - स्रजमिव - उन्मुच्य - द्विषद्भ्यः - प्रतिमुञ्चामि - पाशं[॥] ।
 (1.4.1 - 11)

इमं मे वरुण 12{ }, तत्वा यामि 13{ }, त्वन्नो अग्ने 14{ },
 स त्वन्नो अग्ने 15 { }, त्वमग्ने अयाऽस्यया 16 सन्मनसा हितः ।
 अया सन्. हव्यमूहिषेऽया नो धेहि भेषजम् ॥ 17

Expansion for - इमं मे वरुण 12, तत्वा यामि 13,

त्वन्नो अग्ने 14, स त्वन्नो अग्ने 15

इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय ।

त्वामवस्युरा चके ॥ 12 (Ref - TS 2.1.11.6)

तत्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान-स्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेऽमानो वरुणेह बोद्ध्युरुश्च भानु आयुः प्रमोषीः ॥ 13

(Ref - TS 2.1.11.6)

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेऽव्य यासि सीष्टाः ।
यजिष्ठो वहि तमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाऽसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ 14

(Ref TS 2.5.12.3)

स त्वंनो अग्नेऽव्य मो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।
अवयक्ष्व नो वरुणऽ रगणो वीहि मृडीकः सुहवो न एधि ॥ 15

(Ref - TS.2.5.12.3)

त्वमग्ने अयाऽसि । अया सन्मनसा हितः । अया सन् हव्यमूहिषे ।
अया नो धेहि भेषजम् ॥ 16 (Ref - TB. 2.4.1.9)

इमं ॥ - वरुण - श्रुथी - हवं - अद्याच - मृडय ।

त्वां - अवस्युः - आचके । - (1.4.1 - 12)

तत्त्वायामि - ब्रह्मणा - वन्दमानः - तत् - अशास्ते - यजमानः -
हविर्भिः ।

अहेऽमानः - वरुण - इहबोधि - उरुशऽस - मानः - आयुः -
प्रमोषीः । - (1.4.1 - 13)

त्वन्नः - अग्ने - वरुणस्य - विद्वान् - देवस्य - हेडः - अव -
 यासि सीष्टाः ।
 यजिष्ठः - वहि तमः - शोशुचानः - विश्वा[॥] - द्वेषाऽसि - प्रमुमुरिष्ठ -
 अस्मत् । - (1.4.1 - 14)

सत्वन्नः - अग्ने - अवमः - भवोती - नेदिष्ठः - अस्याः -
 उषसः - व्युष्टौ ।
 अवयक्ष्व नः - वरुणं - रणः - वीहि - मृडीकं - सुहवः -
 न - एथि । - (1.4.1 - 15)

त्वमग्ने - अयाऽसि ।
 अया - सन्मनसा - हितः । अया सन् - हव्यमूहिषे ।
 अया नः - धेहि - भेषजं ॥ - (1.4.1 - 16)

(इयमष्टौ च) (K4) (18)

1.5 अश्मास्थापनाद्यः

1.5.1 अश्मास्थापनम्

आ तिष्ठेममश्मान्-मश्मेव त्वऽ स्थिरा भव ।

अभितिष्ठ पृतन्यतः सहस्व पृतनायतः ॥ 1

आ तिष्ठेमं - अश्मानं - अश्मेवत्वं - स्थिरा भव ।

अभितिष्ठ - पृतन्यतः - सहस्व - पृतनायतः । (1.5.1 - 1)

1.5.2 लाजहोमप्रदक्षिणादि:

इयं नार्युपब्रूते कुल्पान्यावपन्तिका ।

दीर्घायुरस्तु मे पतिर् जीवातु शरदः शतम् ॥ 2

तुभ्यमग्रे पर्यवहन्थ् सूर्या वहतुना सह ।

पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह ॥ 3

पुनः पत्नीमग्निरदादायुषा सह वर्चसा ।

दीर्घायुरस्या यः पतिः स एतु शरदः शतम् ॥ 4

विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव ।

अतिगाहेमहि द्विषः ( ) ॥ 5

आ तिष्ठेममश्मानम् ॥ 6

अर्यमणं नु देवं कन्या अग्निमयक्षत् ।

स इमां देवो अदध्वरः प्रेतो मुञ्चाति नामुतः सुबद्धाममुतस्करत् ॥ 7

तुभ्यमग्रे पर्यवहन् 8, पुनः पलीमग्निरदाद् 9,

विश्वा उत त्वया वय 10, मा तिष्ठेममश्मानम् ॥ 11

त्वर्मर्यमा भवसि यत्कनीनां नाम स्वथावथ्-स्वर्यं बिभर॑षि ।

अञ्जन्ति वृक्षज् सुधितं न गोभिर्-यद्-दम्पती समनसा कृणोषि ॥ 12

तुभ्यमग्रे पर्यवहन् 13 पुनः पलीमग्निरदाद् 14

विश्वा उत त्वया वयम् ॥ 15

इयं नारी - उपब्रूते - कुल्पानि - आवपन्तिका ।

दीर्घायुः - अस्तु - मे पतिः - जीवातु - शरदः - शतं । (1.5.2 - 2)

तुभ्यमग्रे - पर्यवहन् - सूर्या - वहतुना - सह ।

पुनः - पतिभ्यः - जायां दाः - अग्ने - प्रजया - सह । (1.5.2 - 3)

पुनः - पलीं - अग्निरदात् - आयुषा - सह - वर्चसा ।

दीर्घायुः - अस्याः - यः पतिः - स एतु - शरदः - शतं । (1.5.2 - 4)

विश्वा उत् - त्वया वयं - धाराः - उदन्याः - इव ।
अतिगाहेमहि - द्विषः । (1.5.2 - 5)

आतिष्ठेमं - अश्मानं । (1.5.2 - 6)

अर्यमणं - नु देवं - कन्याः - अग्निं - अयक्षत ।
स इमां - देवः - अदृध्वरः - प्रेतः - मुञ्चाति - नामुतः - सुबद्धां -
अमुतस्करत् । (1.5.2 - 7)

तुभ्यमग्रे - पर्यवहन् । (1.5.2 - 8)

पुनः - पलीं - अग्निरदात् । (1.5.2 - 9)

विश्वा उत् - त्वया वयं । (1.5.2 - 10)

आतिष्ठेमं - अश्मानं । (1.5.2 - 11)

त्वर्मर्यमा - भवसि - यत् कनीनां - नाम - स्वधावत् - स्वर्य -
बिभरुहि ।
अञ्जन्ति - वृक्षं - सुधितं - न गोभिः - यद् दंपती - समनसा -
कृणोषि ॥ (1.5.2 - 12)

तुभ्यमग्रे[॥] – पर्यवहन् (1.5.2 – 13)

पुनः – पलीं[॥] – अग्निरदात् (1.5.2 – 14)

विश्वा उत – त्वया वयं ॥ (1.5.2 – 15)

1.5.3 योक्त्रविमोचनम्

प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद्-येन त्वाऽबध्नाथ् सविता सुकेतः ।

धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं ते सह पत्या करोमि (कृणोमि) ॥ 16

इमं विष्यामि वरुणस्य पाशं यमबध्नीत सविता सुशेवः ( ) ।

धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोकेऽरिष्टां त्वा सह पत्या करोमि (कृणोमि) ॥ 17

प्र त्वा मुञ्चामि – वरुणस्य – पाशात् – येन त्वा – अबध्नात् –
सविता – सुकेतः ।

धातुश्च – योनौ – सुकृतस्य – लोके – स्योनं ते –
सह पत्या – करोमि । (1.5.3 – 16)

इमं – विष्यामि – वरुणस्य – पाशं – यमबध्नीत – सविता –
सुशेवः ।

धातुश्च – योनौ – सुकृतस्य – लोके – अरिष्टां त्वा –
सह पत्या – करोमि ॥ (1.5.3 – 17)

1.5.4 अनुगतस्यौपासनाग्नेः समाधान मन्त्राः

अयाश्चाग्ने ऽस्यनभिशस्तीश्च सत्यमित्वमया असि ।

अयसा मनसा धृतोऽयसा हव्यमूहिषेऽया नो धेहि भेषजम् ॥ 18

अया श्च - अग्नेऽसि - अनभिशस्तीश्च - सत्यमित्वं - अया असि ।

अयसा - मनसा - धृतः - अयसा - हव्यं - ऊहिषे -

अया नः - धेहि - भेषजं । (1.5.3 - 18)

(द्विषः - सुशेव - स्त्रीणि च) (K5) (23)

=====

1.6 विवाहे प्रयाणकाले स्थस्योत्तम्भनी

1.6.1 प्रयाणकाले स्थस्योत्तम्भनी

सत्येनोत्तभिता भूमिः सूर्येणोत्तभिता द्यौः ।

ऋतेनाऽऽदित्यास्तिष्ठन्ति दिवि सोमो अधि श्रितः ॥ 1

सत्येन - उत्तभिता - भूमिः - सूर्येण - उत्तभिता - द्यौः ।

ऋतेन - आदित्याः - तिष्ठन्ति - दिवि - सोमः - अधिश्रितः । (1.6.1 - 1)

1.6.2. वाहयोजनम्

युज्जन्ति ब्रद्धनं 2 { } , योगेयोगे 3 { } ॥

Expansion for युज्जन्ति ब्रद्धनं 2, योगेयोगे 3

युज्जन्ति ब्रद्धनमरुषं चरन्तं परितस्थुषः ।

रोचन्ते रोचना दिवि ॥ 2 (Ref - TS 7.4.20.1)

योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।

सखाय इन्द्रमूतये ॥ 3 (Ref - TS 4.1.2.1)

युज्जन्ति - ब्रद्धनं - अरुषं - चरन्तं - परि - तस्थुषः ।

रोचन्ते -रोचना - दिवि । (1.6.2 - 2)

योगेयोगे - तवस्तरं - वाजेवाजे - हवामहे ।
 सखायः - इन्द्रं - ऊतये । (1.6.2 - 3)

1.6.2 आरोहणकालेऽभिमन्त्रणम्

सुकि॒शुक॒शुक॒शुक॒शुक॒शुक॒ शल्मलिं॑ विश्वरूप॒हिरण्यवर्ण॒सुवृत्त॒सुचक्रम् ।

आरोह॒वद्ध॒मृतस्य॒लोक॒स्योनं॒पत्य॒वहतुं॒कृणुष्व ॥ 4

उदुत्तरमारोहन्ती॒व्यस्यन्ती॒पृतन्यतः ।

मूर्खनिं॒पत्युरारोह॒प्रजया॒च॒विराङ्गभव ॥ 5

सम्राज्ञी॒शशुरे॒भव॒सम्राज्ञी॒शश्रुवां॒भव॒ ।

ननान्दरि॒सम्राज्ञी॒भव॒सम्राज्ञी॒अधि॒देवृषु ॥ 6

स्नुषाणा॒शशुराणां॒प्रजायाश्च॒धनस्य॒च॒( )॒ ।

पतीनां॒च॒देवृणां॒च॒सजातानां॒विराङ्गभव ॥ 7

सुकि॒शुकं॒शुक॒शुक॒शुक॒शुक॒शुक॒ शल्मलिं॑विश्वरूपं॒हिरण्यवर्णं॒ -

सुवृत्तं॒सुचक्रं॒ ।

आरोह॒वधु॒अमृतस्य॒लोकं॒स्योनं॒पत्य॒वहतुं॒ -

कृणुष्व । (1.6.3 - 4)

उदुत्तरं - आरोहन्ति - व्यस्यन्ती ॥ पृतन्यतः ।
 मूर्खनं - पत्युः - आरोह - प्रजया च - विराङ् भव । (1.6.3 - 5)

सम्राज्ञी ॥ - श्वशुरे भव - सम्राज्ञी ॥ - श्वश्रुवां भव ।
 ननान्दरि - सम्राज्ञी भव - सम्राज्ञी ॥ - अधि देवृषु । (1.6.3 - 6)

स्नुषाणां ॥ - श्वशुराणां - प्रजायाश्च - धनस्य च ।
 पतीनां च - देवृणां च - सजातानां ॥ - विराङ् भव । (1.6.3 - 7)

1.6.3 वर्त्मनोस्सूत्रस्तरणम्

नीललोहिते भवतः कृत्या सकिर्व्यज्यते ।
 एथन्तेऽस्या ज्ञातयः पतिर्बन्धेषु बद्ध्यते ॥ 8
 नीललोहिते - भवतः - कृत्या - सकिः - व्यज्यते ।
 एथन्ते - अस्याः - ज्ञातयः - पतिः - बन्धेषु - बद्ध्यते । (1.6.4 - 8)

1.6.4 ततुपरि गमनं

ये वद्ध्वश्वन्द्रं वहतुं यक्षमा यन्ति जनाऽनु ।
 पुनस्तान् यज्ञिया देवा नयन्तु यत आगताः ॥ 9

मा विदन्परिपन्थिनो य आसीदन्ति दम्पती ।
 सुगेभिर् दुर्गमतीता-मपद्रान्त्वरातयः ॥ 10

सुगं पन्थान-मारुक्ष-मरिष्ट॒ स्वस्तिवाहनम् ।

यस्मिन् वीरो न रिष्यत्यन्येषां विन्दते वसु ॥ 11

ये वध्वः - चन्द्रं - वहतुं - यक्षमाः - यन्ति - जनान् - अनु ।
पुनस्तान् - यज्ञियाः - देवाः - नयन्तु - यतः - आगताः । (1.6.4 - 9)

मा विदन् - परि पन्थिनः - ये - आसीदन्ति - दंपती ।
सुगेभिः - दुर्ग - अतीतां - अपद्रान्तु - अरातयः । (1.6.4 - 10)

सुगं - पन्थानं - आरुक्षं - अरिष्टं - स्वस्तिवाहनं ।
यस्मिन् वीरः - न रिष्यति - अन्येषां - विन्दते - वसु । (1.6.4 - 11)

(धनस्य च - नव च) (K6) (19)

=====

1.7 विवाहे तीर्थादिव्यतिक्रमजपादः

1.7.1 तीर्थादिव्यतिक्रमे जपः

ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आधत्त् रयिं दशवीरं वचस्यवे ॥
 कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथेष्टामप दुर्मतिः हतम् ॥ 1
 ता मन्दसाना - मनुषः - दुरोणे - आधत्तं - रयिं - दशवीरं -
 वचस्यवे ॥
 कृतं - तीर्थं - सुप्रपाणं - शुभस्पती - स्थाणुं - पथेष्टां - अप -
 दुर्मतिः - हतं । (1.7.1 - 1)

1.7.2 नावोऽनुमन्त्रणम्

अयन्नो मह्याः पारः स्वस्ति नेषद्-वनस्पतिः ।
 सीरा नः सुतरा भव दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥ 2
 अयं नः - मह्याः - पारं - स्वस्ति नेषद् - वनस्पतिः ।
 सीरा नः - सुतरा भव - दीर्घायुत्वाय - वर्चसे । (1.7.2 - 2)

1.7.3 तीर्त्वा जपः

अस्य पारे निरूक्तस्य जीवा ज्योतिरशीमहि ।
 मह्या इन्द्रः स्वस्तये ॥ 3
 अस्य पारे - निरूक्तस्य - जीवाः - ज्योतिः - अशीमहि ।
 मह्यै- इन्द्रः - स्वस्तये । (1.7.3 - 3)

1.7.4 रुमशानादिव्यतिक्रमे होमः

यदृते चिदभि श्रिषः पुरा जर्तृभ्य आतृदः ।

सन्धाता सन्धिं मधवा पुरोवसुर्निष्कर्ता विहृतं पुनः ॥ 4

यदृते चित् - अभिश्रिषः - पुरा - जर्तृभ्यः - आतृदः ।

सन्धाता - सन्धिं - मधवा - पुरोवसुः - निष्कर्ता - विहृतं - पुनः ।

(1.7.4 – 4)

इडामग्न 5 { }. इमं मे वरुण 6 { }. तत्वा यामि 7 { }.

त्वन्नो अग्ने 8 { }. स त्वन्नो अग्ने 9 { }. त्वमग्ने अयासि { } ॥ 10

Expansion for इडामग्न 5, इमं मे वरुण (6). तत्वा यामि 7,

त्वन्नो अग्ने 8 , स त्वन्नो अग्ने 9, त्वमग्ने अयासि 10.

इडामग्ने पुरुद्भृसृष्टि सनिं गोः शश्वत्मङ्ग्ल हवमानाय साथ ।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाऽग्ने सा ते सुमतिर् भूत्वस्मे ॥ 5

(Ref - TS 4.2.4.3)

इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय ।

त्वामवस्युरा चके ॥ 6 (Ref - TS.2.5.12.3)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान-स्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अहेऽमानो वरुणो ह बोध्युरुश्चाऽस् मा न आयुः प्रमोषीः ॥ 7

(Ref - TS 2.5.12.3)

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेऽग्ने यासि सीष्टाः ।

यजिष्ठो वह्नि तमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाऽसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ 8

(Ref TS 2.5.12.3)

स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।

अव यक्ष्व नो वरुणाऽराणो वीहि मृडीकाऽसुहवो न एथि ॥ 9

(Ref - TS 2.5.12.3)

त्वमग्ने अयाऽसि । अया सन्मनसा हितः ।

अया सन्हव्यमूहिषे । अया नो धेहि भेषजम् । 10 (Ref TB 2.4.1.9)

इङ्गमग्ने - पुरुद्भूसं - सनिं - गोः - शश्वत्तमं - हवमानाय - साध ।

स्यान्नः - सूनुः - तनयः - विजावा - अग्ने - साते - सुमतिः -

भूतु - अस्मे । (1.7.4 - 5)

इमं मे - वरुण - श्रुथी - हवं - अद्याच - मृडय ।

त्वां - अवस्युः - आचके । (1.7.4 - 6)

तत्त्वायामि - ब्रह्मणा - वन्दमानः - तत् - अशास्ते [॥] - यजमानः -
हविर्भिः ।

अहैडमानः - वरुण - इहबोधि - उरुशङ्स - मानः - आयुः -
प्रमोषीः । (1.7.4 - 7)

त्वन्नो अग्ने - वरुणस्य - विद्वान् - देवस्य - हेडः - अव -
यासिसीष्टाः ।

यजिष्टः - वहि तमः - शोशुचानः - विश्वा [॥] - द्वेषाङ्सि - प्रमुमुग्धि -
अस्मत् । (1.7.4 - 8)

सत्वन्नः - अग्ने - अवमः - भवोती - नेदिष्टः - अस्याः -
उषसः - व्युष्टौ ।

अव यक्षवनः - वरुणं - रणः - वीहि मृडीकं - सुहवः -
न एथि । (1.7.4 - 9)

त्वमग्ने - अयासि - अया सन् - मनसा - हितः ।
अया सन् - हव्यं - ऊहिषे - अयानः - थेहि - भेषजं । (1.7.4 - 10)

1.7.5 क्षीरिवक्षाद्यतिक्रमे जपः

ये गन्धर्वा अप्सरसश्च देवीरेषु वृक्षेषु वानस्पत्येष्वासते ( ) ।
 शिवास्ते अस्यै वद्धै भवन्तु मा हि॒सिषुर्-वहतु॒मूह्यमानाम् ॥ 11
 ये गन्धर्वाः - अप्सरसश्च - देवीः - एषु - वृक्षेषु - वानस्पत्येषु -
 आसते । शिवास्ते - अस्यै वद्धै - भवन्तु - माहि॒सिषुः - वहतुं -
 ऊह्यमानां । (1.7.5 - 11)

1.7.6 नद्याद्यतिक्रमे जपः

या ओषधयो या नद्यो यानि धन्वानि ये वना ॥
 ते त्वा वथु प्रजावतीं प्रत्वे मुञ्चन्त्वअ॒हसः ॥ 12
 या ओषधयः - याः - नद्यः - यानि धन्वानि - ये वना ॥
 ते त्वा वथु - प्रजावतीं - प्रत्वे मुञ्चन्तु - अ॒हसः । (1.7.6 - 12)

1.7.7 वद्धै गृहप्रदर्शनम्

संकाशयामि वहतुं ब्रह्मणा गृहैरघोरेण चक्षुषा मैत्रेण ।
 पर्याणद्वं विश्वरूपं यदस्याऽ स्योनं पतिभ्यः सविता कृणोतु तत् ॥ 13
 संकाशयामि - वहतुं - ब्रह्मणा - गृहैः - अघोरेण - चक्षुषा - मैत्रेण ।
 पर्याणद्वं - विश्वरूपं - यदस्यां - स्योनं - पतिभ्यः - सविता -
 कृणोतु तत् । (1.7.7 - 13)

1.7.8 वाहयोविमोक्षः

आवामगन्थ् सुमतिर् वाजिनीवसून्यश्चिना हृथसु कामाऽ अयज्ञसत ।

अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्याऽ अशीमहि ॥ 14

अयन्नो देवः सविता बृहस्पति-रिन्द्राग्नी मित्रावरुणा स्वस्तये ।

त्वष्टा विष्णुः प्रजया सज्जराणः काम आयातं कामाय त्वा विमुञ्चतु ॥ 15

आवामगन्त् - सुमतिः - वाजिनीवसू - न्यश्चिना - हृथसु - कामान् -
अयज्ञसत ।

अभूतं - गोपा - मिथुना - शुभस्पती - प्रिया: - अर्यणः - दुर्यान् -
अशीमहि । (1.7.7 - 14)

अयन्नः - देवः - सविता - बृहस्पतिः - इन्द्राग्नी - मित्रावरुणा -
स्वस्तये ।

त्वष्टा - विष्णुः - प्रजया - सज्जराणः - कामे - आयातं -
कामाय त्वा - वि मुञ्चतु । (1.7.7 - 15)

(आसते नवं च) (K7) (19)

=====

1.8 विवाहे चर्मस्तरणाद्यः

1.8.1 चर्मस्तरणम्

शर्म वर्मदमाहरास्यै नार्या उपस्तिरे ।

सिनीवालि प्रजायतामियं भगस्य सुमतावसत् ॥ 1

शर्म वर्म - इदं - आहर - अस्यै - नार्याः - उपस्तिरे ।

सिनीवालि - प्रजायतां - इयं - भगस्य - सुमतौ - असत् । (1.8.1 - 1)

1.8.2 गृहप्रवेशो वाचनम्

गृहान्-भद्रान्थ्-सुमनसः प्रपद्येऽवीरघ्नी वीरवतः सुवीरान् ।

इरां वहतो धृतमुक्षमाणास्तेष्वह॑ सुमनाः सम् विशामि ॥ 2

गृहान् - भद्रान् - सुमनसः - प्रपद्ये - अवीरघ्नी - वीरवतः - सुवीरान् ।

इरां - वहतः - धृतं - उक्षमाणाः - तेषु - अहं - सुमनाः -

संविशामि । (1.8.2 - 2)

1.8.3 प्रविश्य होमः

आगन् गोष्ठं महिषी गोभि-रश्वै-रायुष्मत्पत्नी प्रजया स्वर्वित् ।

बह्विं प्रजां जनयन्ती सुरलेममग्निह॑ शतहिमाः सपर्यात् ॥ 3

अयमग्निर् गृहपतिः सुस॒स॒सत् पुष्टिवर्द्धनः ।

यथा भगस्याभ्यां ददद्-रयिं पुष्टिमथो प्रजाम् ॥ 4

प्रजाया आभ्यां प्रजापत इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ।

यथैनयोर्न प्रमीयाता उभयोर्जीवितोः प्रजा ( ) ॥ 5

तेन भूतेन हविषाऽयमाप्यायतां पुनः ।

जायां यामस्मा आवाक्षुस्ताऽरसेनाभिवर्द्धताम् ॥ 6

अभिवर्द्धतां पयसाऽभि राष्ट्रेण वर्द्धताम् ।

रथ्या सहस्रपोषसेमौ स्तामनपेक्षितौ ॥ 7

इहैव स्तं मा वियोष्टं विश्वमायुर्-व्यश्नुतम् ।

मह्या इन्द्रः स्वस्तये ॥ 8

धुवैधि पौष्या मयि मह्यं त्वाऽदाद्-बृहस्पतिः ।

मया पत्या प्रजावती सञ्जीव शरदशशतम् ॥ 9

त्वष्टा जाया-मजनयत् त्वष्टाऽस्यै त्वां पतिम् ।

त्वष्टा सहस्रमायूर्ज्ञि दीर्घमायुः कृणोतु वाम् ( ) ॥ 10

आगन् गोष्ठं – महिषी – गोभिः – अश्वैः – आयुष्मत् –
 पत्नी – प्रज्ञा[॥] – स्वर्वित् ।
 बह्विं – प्रजां – जनयन्ती – सुरलेमं – अग्निं – शतहिमाः –
सपर्यात् । (1.8.3 – 3)

अयमग्निः – गृहपतिः – सुसृज्जसत् – पुष्टिवर्द्धनः ।
 यथा – भगस्य – आभ्यां – ददत् – रयिं – पुष्टि[॥] – अर्थो – प्रजां ॥
 (1.8.3 – 4)

प्रजायै[॥] – आभ्यां – प्रजापते – इन्द्राग्नी – शर्म यच्छतं ।
 यथैनयोः – न प्रमीयातै[॥] – उभयोः – जीवतोः – प्रजा । (1.8.3 – 5)

तेन – भूतेन – हविषाऽयं – आप्यायतां – पुनः ।
 जायां – यामस्मै – आवाक्षुः – ताऽरसेन – अभिवर्द्धतां । (1.8.3 – 6)

अभिवर्द्धतां – पयसा – अभि राष्ट्रेण – वर्द्धतां ।
 रथ्या सहस्रपोषसा – इमौ स्तां – अनपेक्षितौ । (1.8.3 – 7)

इहैव स्तं[॥] – मा वियोष्टं – विश्वमायुः – व्यश्नुतं ।
 मह्यै – इन्द्रः – स्वस्तयै[॥] । (1.8.3 – 8)

धुवैधि - पोष्या - मयि - महान्त्वा - अदात् -

बृहस्पतिः ।

मया पत्या - प्रजावती - सञ्जीव - शरदः - शतं । (1.8.3 – 9)

त्वष्टा - जायां - अजनयत् - त्वष्टाऽस्यै - त्वां पतिं ।

त्वष्टा - सहस्रं - आयूर्खि - दीर्घमायुः - कृणोतु वां । (1.8.3 – 10)

इमं मे वरुण११{ }, तत्त्वा यामि१२ { }, त्वन्नो अग्ने१३ { },

स त्वन्नो अग्ने१४{ }, त्वमग्ने अयाऽसि { } ॥ 15

Expansion for इमं मे वरुण११, तत्त्वा यामि१२ , त्वन्नो अग्ने१३ ,

स त्वन्नो अग्ने१४, त्वमग्ने अयाऽसि

इमं मे - वरुण - श्रुधी - हवं - अद्याच - मृडय ।

त्वां - अवस्युः - आचके । (1.8.3 – 11)

तत्त्वायामि - ब्रह्मणा - वन्दमानः - तत् - अशास्ते - यजमानः -
हविर्भिः ।

अहेऽमानः - वरुण - इहबोधि - उरुशङ्गस - मानः - आयुः -
प्रमोषीः । (1.8.3 – 12)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

त्वन्नो अग्ने – वरुणस्य – वि॒द्धान् – देवस्य – हेडः – अव –

यासि॒सीष्टाः ।

यजि॒ष्टः – वहि॑ तमः – शोशु॑चानः – वि॒श्वा॒॥ – द्वेषा॑ञ्चि॒सि – प्रमु॑मुरिञ्चि॒ –
अस्मत् । (1.8.3 – 13)

सत्वन्नः – अग्ने – अवमः – भवोती – नेदिष्टः – अस्याः –
उषसः – व्युष्टौ ।

अवयक्ष्वनः – वरुणं – राणः – वीहि॑ मृडीकं – सु॑हवः – न एथि॒ ।

(1.8.3 – 14)

त्वमग्ने – अयासि॑ – अयासन् – मनसा – हि॒तः ।

अयासन् – हव्यं – ऊहिषे – अयानः – थे॒हि॒ – भेषजं । (1.8.3 – 15)

(जीवतोः प्रजा-वामेकं च) (K8) (21)

=====

1.9 विवाहे चर्मोपवेशनाद्यः

1.9.1 चर्मोपवेशनं

इह गावः प्रजायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः ।

इहो सहस्रदक्षिणो रायस्पोषो निषीदतु ॥ 1

इह गावः - प्रजायध्वं - इहाश्वाः - इह - पूरुषाः ।

इहो - सहस्रदक्षिणः - रायस्पोषः - निषीदतु । (1.9.1 - 1)

1.9.2 षालकाय फलदानम्

सोमैनादित्या बलिनः सोमैन पृथिवी दृढा ।

अथो नक्षत्राणा-मेषामुपस्थे सोम आधितः ॥ 2

प्रस्वः स्थः प्रेयं प्रजया भुवने शोचेष्ट ॥ 3

सोमैन - आदित्याः - बलिनः - सोमैन - पृथिवी - दृढा ।

अथो - नक्षत्राणां - एषां - उपस्थै - सोमः - आधितः । (1.9.2 - 2)

प्रस्वः स्थः - प्रेयं - प्रजया - भुवने - शोचेष्ट । (1.9.2 - 3)

1.9.3 गृहप्रवेशो जपः

इह प्रियं प्रजया ते समृद्ध्यता-मस्मिन् गृहे गारुहपत्याय जागृहि ।
एना पत्या तन्वज् सञ्चसृजस्वाथा जीव्री विदथ-मावदासि ॥ 4
सुमङ्गलीरियं वधूरिमाज् समेत पश्यत ।
सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं विपरेतन ॥ 5
इह प्रियं - प्रजया ते - समृद्ध्यतां - अस्मिन् गृहे - गारुहपत्याय -
जागृहि ।

एना पत्या - तन्वं - सञ्चसृजस्व - अथा जीव्री (अथ जीव्री) -
विदथं - आवदासि । (1.9.3 - 4)

सुमङ्गलीः - इयं - वधूः - इमां - समेत - पश्यत ।
सौभाग्यं - अस्यै - दत्त्वाय - अथास्तं - वि परेतन । (1.9.3 - 5)

1.9.4 ध्रुवारुन्धाति दर्शनम्

ध्रुवक्षितिर्-ध्रुवयोनिर्-ध्रुवमसि ध्रुवतः स्थितम् ( ) ।
त्वन्नक्षत्राणां मेथ्यसि स मा पाहि पृतन्यतः ॥ 6

सप्तरषयः प्रथमां कृतिकाना-मरुन्धतीम् ।
यद्ध्रुवताज् ह निन्युः षट्कृतिका मुख्ययोगं वहन्तीय-मस्माकमेधत्वष्टमी ॥ 7

धुवक्षितिः - धुवयोनिः - धुवमसि - धुवतः - स्थितं ।
त्वन्नक्षत्राणां - मेथी - असि - स मा पाहि - पृतन्यतः । (1.9.4 - 6)

सप्तरषयः - प्रथमां - कृत्तिकानां - अरुन्धतीं ।
यद्धुवतां - ह निन्युः - षट्कृत्तिकाः - मुख्ययोगं - वहन्ति - इयं -
अस्माकं - एथतु - अष्टमी । (1.9.4 - 7)

1.9.5 उपकारणसमापनयोः काण्डर्षीणामनन्तरं होमः

सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
सनिं मेधामयासिषम् ॥ 8
सदसस्पतिं - अद्भुतं - प्रियमिन्द्रस्य - काम्यं ।
सनिं - मेधा मयासिषं ॥ (1.9.5 - 8)

1.9.6 स्वयम् प्रज्वलितेऽग्नौ समिदाधानम्

उद्दीप्यस्व जातवेदोऽपघनन्निरकृतिं मम ।
पशुऽश्च मह्यमावह जीवनञ्च दिशो दिश (दश) ॥ 9
मा नो हि उसीज्ञातवेदो गामश्चं पुरुषं जगत् ।
अबिभ्रदग्न आगहि श्रिया मा परिपातय ॥ 10

उद्दीप्यस्व - जातवेदः - अपघनन् - निरःक्रतिं - मम ।

पशूङ्श्च - मह्यं - आवह - जीवनञ्च - दिशो दिश ॥(1.9.6 - 9)

मानो हित्सीः - जातवेदः - गामश्चं - पुरुषं - जगत् ।

अबिभ्रदग्न आगाहि - श्रिया मा परिपातय ॥ (1.9.6 - 10)

(ध्रुवतः स्थितं नवं च) (K9) (19)

=====

1.10 विवाहे दाण्डोत्थापन मन्त्राद्यः

1.10.1 दाण्डोत्थापन मन्त्रौ

उदीष्वातो विश्वावसो नमस्तेऽमहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रफव्युः सञ्जायां पत्या सृज ॥ 1

उदीष्वातः पतिवती ह्यैषा विश्वावसुं नमसा गीर्भिरी ।

अन्यामिच्छ पितृष्ठदं व्यक्ताः स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि ॥ 2

उदीष्वातः - विश्वावसो - नमसा - ईडामहे - त्वा ।

अन्यामिच्छ - प्रफव्युः - सञ्जायां - पत्या सृज । (1.10.1 - 1)

उदीष्वातः - पतिवती - ह्यैषा - विश्वावसुं - नमसा - गीर्भिः - ईद्वै ।

अन्यामिच्छ - पितृष्ठदं - व्यक्तां - स ते भागः - जनुषा - तस्य विद्धि ॥

(1.10.1 - 2)

1.10.2 चतुर्थी होमः

अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः

प्रपद्ये याऽस्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी

जारघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥ 3

अग्ने प्रायश्चित्ते - त्वं देवानां - प्रायश्चित्तिः - असि -
 ब्राह्मणस्त्वा - नाथकामः - प्रपद्ये - याऽस्यां - पतिघ्नी - तनूः -
 प्रजाघ्नी - पशुघ्नी - लक्ष्मिघ्नी - जारघ्नी - अस्यै - तां -
 कृणोमि - स्वाहा ॥ (1.10.2 - 3)

वायो प्रायश्चित्ते 4 *, आदित्य प्रायश्चित्ते 5 *,

अनुषङ्गः from 4 to 5

*वायो प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः
 प्रपद्ये याऽस्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी
 जारघ्नीमस्यैतां कृणोमि स्वाहा । 4*

*आदित्य प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः
 प्रपद्ये याऽस्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी
 जारघ्नीमस्यैतां कृणोमि स्वाहा । 5

प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः
 प्रपद्ये याऽस्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी
 जारघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥ 6

प्रसवशोपयामश्च काटश्चार्णवश्च धर्णसिश्च द्रविणं च भगश्चान्तरिक्षं च
सिन्धुश्च समुद्रश्च सरस्वाऽश्च विश्वव्यचाश्च ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां
जम्भे ददॄध्मः स्वाहा ॥ 7

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्चेषश्चोर्जश्च सहश्च सहस्यश्च
तपश्च तपस्यश्च ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे ददॄध्मः स्वाहा ॥ 8

चित्तञ्च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्चाधीतं चाधीतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च नाम
च क्रतुश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे
ददॄध्मः स्वाहा ॥ 9

भूस्स्वाहा भुवस्स्वाहा सुवस्स्वाहोऽस्त्र स्वाहा ( ) ॥ 10

वायोऽप्रायश्चित्ते - त्वं देवानां - प्रायश्चित्तिः - असि -
ब्राह्मणस्त्वा - नाथकामः - प्रपद्ये - याऽस्यां - पतिघ्नी - तनूः -
प्रजाघ्नी - पशुघ्नी - लक्ष्मिघ्नी - जारघ्नी - अस्यै - तां -
कृणोमि स्वाहा ॥ (1.10.2 - 4)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

आदित्य प्रायश्चित्ते - त्वं देवानां["] - प्रायश्चित्तिः - असि - ब्राह्मणस्त्वा -
 नाथकामः - प्रपद्ये - याऽस्यां - पतिष्ठनी - तनूः - प्रजाष्ठनी -
 -
पशुष्ठनी - लक्ष्मिष्ठनी - जारष्ठनी - अस्यै - तां - कृणोमि स्वाहा["] ॥
 (1.10.2 - 5)

प्रजापते प्रायश्चित्ते - त्वं देवानां["] - प्रायश्चित्तिः - असि - ब्राह्मणस्त्वा -
 नाथकामः - प्रपद्ये - याऽस्यां - पतिष्ठनी - तनूः - प्रजाष्ठनी -
 -
पशुष्ठनी - लक्ष्मिष्ठनी - जारष्ठनी - अस्यै - तां - कृणोमि स्वाहा["] ॥
 (1.10.2 - 6)

प्रसवश्च - उपयामश्च - काटश्च - अर्णवश्च - धर्णसिश्च - द्रविणञ्च -
 -
 भगश्च - अन्तरिक्षञ्च - सिन्धुश्च - समुद्रश्च - सरस्वाष्ठश्च -
 -
 विश्वव्यचाश्च - ते यं द्विष्मः - यश्च - नो द्वेष्टि - तमेषां - जंभे -
 -
दध्मः - स्वाहा ॥ (1.10.2 - 7)

मधुश्च - माधवश्च - शुक्रश्च - शुचिश्च - नभश्च - नभस्यश्च - इषश्च -
 -
 ऊर्जश्च - सहश्च - सहस्यश्च - तपश्च - तपस्यश्च - ते यं द्विष्मः -
 -
 यश्च - नो द्वेष्टि - तमेषां - जंभे - दध्मः - स्वाहा["] ॥ (1.10.2 - 8)

चित्तञ्च - चित्तिश्च - आकूतञ्च - आकूतिश्च - अधीतञ्च -
 अधीतिश्च - विज्ञातञ्च - विज्ञानञ्च - नामं च - क्रतुश्च - दरःशश्च -
 पूर्णमासश्च - तेयं द्विष्मः - यश्च - नो द्वेष्टि - तमेषां - जंभे[॥] - दध्मः -
 स्वाहा ॥ (1.10.2 - 9)

(उदीष्वति॑ दश') (K10) (10)

1.11 विवाहे वधवरयोरन्योन्य समीक्षणाद्यः

1.11.1 वधवरयोरन्योन्यं समीक्षणं

अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।

इह प्रजामिह रयिऽ रराणः प्रजायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥ 1

अपश्यं त्वा मनसा दीद्ध्यानाऽ स्वायां तनूऽ कृत्विये नाथमानाम् ।

उप मामुच्चा युवतिर् बुभूयाः प्रजायस्व प्रजया पुत्रकामे ॥ 2

अपश्यं त्वा - मनसा - चेकितानं - तपसः - जातं - तपसः - विभूतं ।

इह प्रजां - इह - रयिं - रराणः - प्रजायस्व - प्रजया - पुत्रकाम ॥

(1.11.1 - 1)

अपश्यं त्वा - मनसा - दीद्ध्यानां - स्वायां - तनूं - कृत्विये -

नाथमानां ।

उप मां - उच्चा - युवतिः - बुभूयाः - प्रजायस्व - प्रजया -

पुत्रकामे ॥ (1.11.1 - 2)

1.11.2 आज्यशेषेण हृदयदेशे समञ्जनम्

समञ्जन्तु विश्वे देवाः समापो हृदयानि नौ ।

सं मातरिश्चा सं धाता समु देष्टी दिदेष्टु नौ ॥ 3

समञ्जन्तु - विश्वे देवाः - समापः - हृदयानि नौ ।

सं मातरिश्चा - सन्धाता - समु देष्टी - दिदेष्टु नौ ॥ (1.11.2 - 3)

1.11.3 समञ्जने जपः

प्रजापते तन्वं मे जुषस्व त्वष्ट् देवेभिः सहसाम इन्द्र ।

विश्वैर् देवै रातिभिः स॒रणः पु॒सां ब॒हूनां मातरः स्याम ॥ 4

आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्त्वर्यमा ।

अदुर्मङ्गलीः पतिलोक-माविश शन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ( ) ॥ 5

तां पूषञ्छिवतमा-मेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्या वपन्ति ।

या न ऊरु उशती विस्रयातै यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेफम् ॥ 6

प्रजापते - तन्वं मे - जुषस्व - त्वष्टः - देवेभिः - सहसामः - इन्द्र ।

विश्वैः - देवैः - रातिभिः - स॒रणः - पु॒सां - ब॒हूनां -

मातरः स्याम ॥ (1.11.3 - 4)

आ नः - प्रजां - जनयतु - प्रजापतिः - आजरसाय - समनकु -

अर्यमा ।

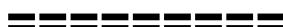
अदुर्मङ्गलीः - पतिलोकं - आविश - शन्नो भव - द्विपदे -

शं चतुष्पदे ॥ (1.11.3 - 5)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

तां पूषन् - शि॒वतमा॑ं - ए॒रयस्व - यस्या॑ं - बी॒जं - मनु॒ष्याः - वपन्ति ।
या॑ नः - ऊ॒रु - उ॒शती - वि॒स्त्रयातै - यस्या॑ं - उ॒शन्तः - प्रहरे॑म -
शो॒फः ॥ (1.11.3 - 6)

(शं चतु॒ष्पदे॑ द्वे॑ च) (K11) (12)

1.12 विवाहे समावेशनं जपः

1.12.1 समावेशनकाले जपः

आरोहोरु-मुपबर्.हस्व बाहुं परिष्वजस्व जायाऽ सुमनस्यमानः ।
तस्यां पुष्टतं मिथुनौ सयोनी बह्विं प्रजां जनयन्त्तौ सरेतसा ॥ 1

आद्र्याऽरण्या यत्रामन्थत्-पुरुषं पुरुषेण शक्रः ।
तदेतौ मिथुनौ सयोनी प्रजयाऽमृतेनेह गच्छतम् ॥ 2

अहं गर्भमदधा-मोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।
अहं प्रजा अजनयं पितृणामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ॥ 3

पुत्रिणेमा कुमारिणा विश्वमायुर् व्यश्नुतम् ।
उभा हिरण्यपेशसा वीतिहोत्रा कृतद्-वसू ॥ 4

दशस्यं त्वाऽमृताय क्ष शमूधो रोमश्च हथो देवेषु कृणुतो दुवः ॥ 5

आरोह - ऊरु - उपबर्.हस्व - बाहुं - परिष्वजस्व - जायां -
सुमनस्यमानः ।

तस्यां - पुष्टतं - मिथुनौ - सयोनी - बह्विं - प्रजां - जनयन्त्तौ -
सरेतसा ॥ (1.12.1 - 1)

आद्र्या ॥ - अरण्या - यन्त्र - अमन्थत् - पुरुषं - पुरुषेण - शक्रः ।
तदेतौ - मि॒थुनौ - स्योनी - प्रज्या ॥ - अमृ॒तेन - इह गच्छतं ॥ (1.12.1 - 2)

अहं गर्भं - अदधां - ओषधीषु - अहं - विश्वैषु - भुवनेषु - अन्तः ।
अहं - प्रजाः - अजनयं - पितृणां - अहं - जनिभ्यः - अपरीषु -
पुत्रान् ॥ (1.12.1 - 3)

पुत्रिणेमा - कुमारिणा ॥ - विश्वमायुः - व्य॒रुतं ।
उभा हिरण्यपेशसा - वीति॒होत्रा - कृतद्वृत्सू ॥ (1.12.1 - 4)

दशस्यन्त्वा ॥ - अमृताय कं - शमू॒धः - रो॒मशं - हृथः - देवैषु -
कृ॒णुतः - दुवः ॥ (1.12.1 - 5)

(आरोहं नव) (K12) (9)

(विवाहमन्त्राः समाप्तः)

=====

1.13 गर्भधाने ऋतुसमावेशः

1.13.1 ऋतुसमावेशनकाले भार्याया अभिमन्त्रणं

विष्णुर् योनि॑ कल्पयतु॒ त्वष्टा॑ रूपाणि॑ पि॒शतु॑ ।
आसि॒ञ्चतु॑ प्रजापतिर् धाता॑ गर्भं॑ दधातु॑ ते॑ ॥ 1

गर्भं॑ धेहि॑ सिनीवालि॑ गर्भं॑ धेहि॑ सरस्वति॑ ।

गर्भन्ते॑ अश्विनौ॑ देवावाधत्तां॑ पुष्करस्त्रजा॑ ॥ 2

हि॒रण्ययी॑ अरणी॑ यं॑ निर्मन्थतो॑ अश्विना॑ ॥

तन्ते॑ गर्भु॑ हवामहे॑ दशमे॑ मासि॑ सूतवे॑ ॥ 3

यथेयं॑ पृथिवी॑ मही॑ तिष्ठन्ती॑ गर्भमादधे॑ ।

एवं॑ त्वं॑ गर्भमाधस्व॑ दशमे॑ मासि॑ सूतवे॑ ॥ 4

यथा॑ पृथिव्यग्निगर्भा॑ द्यौर्यथेन्द्रेण॑ गर्भिणी॑ ॥

वायुर्यथा॑ दिशां॑ गर्भं॑ एवं॑ गर्भं॑ दधामि॑ ते॑ ( ) ॥ 5

विष्णो॑ श्रेष्ठेन॑ रूपेणास्यां॑ नार्या॑ गवीन्याम्॑ ॥

पुमाऽसं॑ गर्भमाधेहि॑ दशमे॑ मासि॑ सूतवे॑ ॥ 6

नेजमेष परापत सुपुत्रः पुनरापत ।

अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमाधौहि यः पुमान् ॥ 7

व्यस्य योनिं प्रति रेतो गृहाण पुमान् पुत्रो धीयतां गर्भो अन्तः ।

तं माता दशमासो बिभर्तु स जायतां वीरतमः स्वानाम् ॥ 8

आ ते गर्भो योनिमेतु पुमान्बाण इवेषुधिम् ।

आ वीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः ॥ 9 (13)

विष्णुः - योनिं - कल्पयतु - त्वष्टा - रूपाणि - पिष्ठतु ।

आसिञ्चतु - प्रजापतिः - धाता - गर्भ - दधातु ते ॥ (1.13.1 - 1)

गर्भ - धेहि - सिनीवालि - गर्भ - धेहि - सरस्वति ।

गर्भन्ते - अश्विनौ देवौ - आधत्तां - पुष्करस्त्रजा ॥ (1.13.1 - 2)

हिरण्ययी - अरणी - यन्निर्मन्थतः - अश्विना ।

तन्ते गर्भ - हवामहे - दशमे - मासि - सूतवे ॥ (1.13.1 - 3)

यथेयं - पृथिवी - मही - तिष्ठन्ती - गर्भ - आ दधे ।

एवं त्वं - गर्भ - आधस्त्व - दशमे - मासि - सूतवे ॥ (1.13.1 - 4)

यथा॑ - पृथिवी॒ - अग्निगर्भा॑ - द्यौः॒ - यथा॑ - इन्द्रैण॑ - गर्भिणी॑ ।
वायुः॑ - यथा॑ - दिशां॑ - गर्भ॑ एव॑ - गर्भ॑ - दधामि॑ ते॑ ॥ (1.13.1 - 5)

विष्णा॑ - श्रेष्ठै॒न - रूपेण॑ - अस्यां॑ - नायाँ॑ - गवीन्याँ॑ ।
पुमाञ्सं॑ - गर्भ॑ - आधेहि॑ - दशमे॑ - मासि॑ - सूतवे॑ ॥ (1.13.1 - 6)

नेजमेष॑ - परापत॑ - सुपुत्रः॑ - पुनः॑ - आपत॑ ।
अस्यै॑ मे॑ - पुत्रकामायै॑ - गर्भ॑ - आधेहि॑ - यः॑ पुमान्॑ ॥ (1.13.1 - 7)

व्यस्य॑ योनिं॑ - प्रति॑ रेतः॑ - गृहाण॑ - पुमान्॑ - पुत्रः॑ - धीयतां॑ -
गर्भः॑ - अन्तः॑ ।
तं॑ माता॑ - दशमासः॑ - बिर्भुदु॑ - स॑ जायतां॑ - वीरतमः॑ - स्वानाँ॑ ॥
(1.13.1 - 8)

आ॑ ते॑ - गर्भः॑ - योनिमेतु॑ - पुमान्॑ - बाण॑ इव॑ - इषुधिं॑ ।
आ॑ वीरः॑ - जायतां॑ - पुत्रस्त॑ - दशमास्यः॑ ॥ (1.13.1 - 9)

(गर्भ॑ दधामि॑ तेऽष्टौ॑ च) (K13) (18)

=====

1.14 क्रतुसमावेशनकाले भार्याया अभिमन्त्रणं

1.14.1 क्रतुसमावेशनकाले भार्याया अभिमन्त्रणं

करोमि ते प्राजापत्यमा गर्भो योनिमेतु ते ।
अनूनः पूर्णो जायता—मश्लोणो—अपिशाचधीतः ॥ 1

पुमाऽस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननुजायताम् ।
तानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनयन्तु नौ ॥ 2

यानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनयन्ति नः ।
तैस्त्वं पुत्रान् विन्दस्व सा प्रसूर्धनुका भव ॥ 3

काम प्रमृद्धयतां मह्यमपराजितमेव मै ।
यं कामं कामये देव तं मे वायो समर्द्धय ॥ 4

करोमि ते - प्राजापत्यं - आ गर्भः - योनिं - एतु ते ।
अनूनः - पूर्णः - जायतां - अश्लोणः - अपिशाचधीतः ॥
(1.14.1 - 1)

पुमाऽस्ते - पुत्रो नारि - तं पुमान् - अनुजायतां ।
तानि भद्राणि - बीजानि - क्रृषभाः - जनयन्तु नौ ॥ (1.14.1 - 2)

यानि भद्राणि - बीजानि - ऋषभाः - जनयन्ति नः ।

तैस्त्वं - पुत्रान् - विन्दस्व - सा प्रसूः - धेनुका भव ॥ (1.14.1 - 3)

काम प्रं - ऋद्ध्यतां - मह्यं - अपराजितं - एव मे ॥

यं कामं - कामये देव - तं मे वायो - समर्द्धय ॥ (1.14.1 - 4)

(गर्भधाने ऋतुसमावेश मन्त्राः समाप्तः)

=====

1.14.2 अर्थप्राध्वस्य परिक्षवपरिकासने जपः

Padam not available for 1.14.2 to 1.14.6

अनुहवं परिहवं परीवादं परिक्षपम् ।

दुःस्वप्नं दुरुदितं तद्-द्विषद्भ्यो दिशाम्यहम् ( ) ॥ 5

अनुहूतं परिहूतः शकुनेर्-यदशाकुनम् ।

मृगस्य सृतमध्यणया तद्-द्विषद्भ्यो दिशाम्यहम् ॥ 6

1.14.3 चित्रियस्य वनस्पतेरभिमन्त्रणम्

आराते अग्निरस्त्वारात्-परशुरस्तु ते । निवाते त्वाऽभि वर्षतु
स्वस्ति तैऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मैऽस्तु वनस्पते ॥ 7

1.14.4 शकुदितेरुपस्थानम्

नमः शकृथसदे रुद्राय नमो रुद्राय शकृथसदे ।

गोष्ठमसि नमस्ते अस्तु मा मा हि॒सीः [ ] 8

1.14.5 सिगवातस्याभिमन्त्रणम्

सिगसि नसि वज्रो नमस्ते अस्तु मा मा हि॒सीः ॥ 9

1.14.6 शकुनेरभिमन्त्रणम्

उद्गातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शङ्खसि ।

स्वस्ति नः शकुने अस्तु प्रति नः सुमना भव ॥ 10

(अहमष्टौ च) (K14) (18)

=====

1.15 दम्पत्योर्-हृदयविश्लेषे हृदय-संसर्गफ्सोर्-होमः

1.15.1 दम्पत्योर्-हृदयविश्लेषे हृदय-संसर्गफ्सोर्-होमः

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्र^१ हवामहे प्रातर् मित्रावरुणा प्रातरश्चिना ।
प्रातर् भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्र^२ हुवेम ॥ 1

प्रातर्जितं भगमुग्र^३ हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता ।
आधश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह ॥ 2

भग प्रणेतर् भग सत्यराधो भगेमां धियमुदव ददन्नः ।
भग प्रणो जनय गोभिरश्वैर् भग प्रनृभिर् नृवन्तः स्याम ॥ 3

उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।
उतोदिता मघवन्थ् सूर्यस्य वयं देवानाऽस्तु सुमतौ स्याम ॥ 4
भग एव भगवाऽस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।
तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीमि स नो भग पुरएता भवेह ( ) ॥ 5

समध्वरायोषसो ऽनमन्त दधिक्रावेव शुचये पदाय ।
अर्वाचीनं वसुविदं भगन्नो रथमिवाश्वा वाजिन आवहन्तु ॥ 6

अश्वावतीर् गोमतीर् न उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः ।

घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ 7

प्रातः । अग्निं । प्रातः । इन्द्रं । हवामहे । प्रातः । मित्रावरुणा । प्रातः ।
अश्विना ।

प्रातः । भगं । पूषणं । ब्रह्मणः । पर्ति । प्रातः । सोमं । उत । रुद्रं । हुवेम ॥ 1

प्रातर्जितं । भगं । उग्रं । हुवेम । वयं । पुत्रं । अदितेः । यः । विधर्ता ।
आधः । चित् । यं । मन्यमानः । तुरः । चित् । राजा । चित् । यं ।
भगं । भक्षि । इति । आह ॥ 2

भग । प्रनेतः । भग । सत्यराधः । भग । इमां । धियं । उत् । अव । ददत् ।

नः ।

भग । प्र । नः । जनय । गोभिः । अश्वैः । भग । प्र । नृभिः । नृवन्तः ।

स्याम ॥ 3

उत । इदानीं । भगवन्तः । स्याम । उत । प्र पित्वे । उत । मध्ये ।
अहो ।

उत् । उदिता । मधवन् । सूर्यस्य । वयं । देवानां । सुमतौ ।

स्याम ॥ 4

भग । एव । भगवान् । अस्तु । देवाः ॥ तेन । वयं । भगवन्तः । स्याम ।
 तं । त्वा । भग । सर्वः । इत् । जोहवीमि । सः । नः । भग ।
पुरएता । भव । इह ॥ ५

सं । अध्वराय । उषसः । अनमन्त । दधिक्रावैव । शुचये । पदाय ।
 अर्वाचीनं । वसुविदं ॥ भगं । नः । रथमिव । अश्वाः ।
 वाजिनः । आ । वहन्तु ॥ ६

अश्वावतीः । गोमतीः । नः । उषसः । वीरवतीः । सदं ॥ उच्छन्तु । भद्राः ।
 घृतं । दुहानाः । विश्वतः । प्रपीनाः । यूयं । पात । स्वस्तिभिः ।
 सदा । नः ॥ ७

(भवेह चत्वारि च) (K15) (14)

=====

1.16 पत्युर्वशीकरणं कर्म

1.16.1 पत्युर्वशीकरणं कर्म

इमां खनाम्योषधीं वीरुथं बलवत्तमाम् ।
 यया सपलीं बाधते यया सम्विन्दते पतिम् ॥ 1
 उत्तानपर्णे सुभगे सहमाने सहस्वति ।
 सपलीं मे पराधम पतिं मे केवलं कृथि ॥ 2
 उत्तराऽहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।
 अथा सपली या ममाधरा साऽधराभ्यः ॥ 3
 न ह्यस्यै नाम गृभ्णामि नो अस्मिन् रमते जने ।
 परामेव परावत् सपलीं नाशयामसि ॥ 4
 अहमस्मि सहमानाऽथ त्वमसि सासहिः ।
 उभे सहस्वती भूत्वा सपलीं मे सहावहै ( ) ॥ 5
 उप तेऽथ सहमानामभि त्वाऽथ सहीयसा ।
 मामनु प्र ते मनो वथसं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ॥ 6
 इमां । खनामि । ओषधीं । वीरुथं । बलवत्तमां ।
 यया । सपलीं । बाधते । यया । सम्विन्दते । पतिं ॥ (1.16.1 - 1)

उत्तानपर्णे । सुभगे । सहमाने । सहस्वति ।
 सपलीं ॥१॥ मे । परा । धम । परिं । मे । केवलं । कृधि ॥ (1.16.1 – 2)

उत्तरा । अहं । उत्तरे । उत्तरा । इत् । उत्तराभ्यः ।
 अथ ॥२॥ सपलीं । या । मम । आधरा । सा । अधराभ्यः ॥ (1.16.1 – 3)

न । हि । अस्यै । नाम । गृभ्णामि । नो (इति) । अस्मिन् । रमते । जने ॥३॥
 परां । एव । परावतं । सपलीं । नाशयामसि ॥ (1.16.1 – 4)

अहं । अस्मि । सहमाना । अथ । त्वं । असि । ससहिः ।
 उभे । सहस्वती । भूत्वा । सपलीं ॥४॥ मे । सहावहै ॥ (1.16.1 – 5)

उप । ते । अथां । सहमानां । अभि । त्वा । अथां । सहीयसा ।
 मां । अनु । प्र । ते । मनः । वृथसं । गौरिव । धावतु । पथा । वारिव ।
 धावतु ॥ (1.16.1 – 6)

(सहावहै द्वे च) (K16) (12)

=====

1.17 सपलीबाधनं कर्म

1.17.1 सपलीबाधनं कर्म

उदसौ सूर्योऽगादुदयं मामको भगः ।

अहं तद्-विद्वला पतिमध्यसाक्षि विषासहिः ॥ 1

अहं केतुरहं मूर्धाऽहमुग्रा विवाचनी ।

ममेदनुं क्रतुं पतिः सेहानाया उवाचरेत् ॥ 2

मम पुत्राः शत्रुहणोऽथो मे दुहिता विराट् ।

उताहमस्मि सञ्जया पत्युर्मैश्लोक उत्तमः ॥ 3

येनेन्द्रो हविषा कृत्यभवद्-दिव्युत्तमः ।

अहं तदक्रि देवा असपत्ना किलाभवम् ॥ 4

असपत्ना सपलिघ्नी जयन्त्यभिभूवरी (भूवरीः) ।

आविथिस सर्वासाऽरु राधो वर्चो अस्थेयसामिव ( ) ॥ 5

समजैषमिमा अहऽसपलीरभिभूवरीः ।

यथाऽहमस्य वीरस्य विराजामि धनस्य च ॥ 6

उत् । असौ । सूर्यः । अगात् । उत् । अयं । मामकः । भगः ॥

अहं । तत् । विद्वला । पतिं । अभ्यसाक्षि । विषासहिः ॥ (1.17.1 – 1)

अहं । केतुः । अहं । मूर्ढ्वा । अहं । उग्रा । विवाचनी ॥

मम । इत् । अनु । क्रतुं । पतिः । से^{हा}नायाः । उवाचरेत् ॥ (1.17.1 – 2)

मम । पुत्राः । शत्रुहनः । अथो (इति) । मे । दुहिता । विराट् ॥

उत् । अहं । अस्मि । सञ्जया । पत्युः । मे । श्लोकः । उत्तमः ॥

(1.17.1 – 3)

येन । इन्द्रः । हविषा । कृत्वी । अभवत् । दिवि । उत्तमः ॥

अहं । तत् । अक्रि । देवाः । असपला । किल । अभवं ॥ (1.17.1 – 4)

असपला । सपलिघ्नी । जयन्ती । अभिभूवरी ॥

आ । विष्णि । सर्वासां । राधः । वर्चः । अस्थेयसामिव ॥ (1.17.1 – 5)

सं । अजैषं । इमाः । अहं । सपलीः । अभिभूवरीः ॥

यथा । अहं । अस्य । वीरस्य । विराजामि । धनस्य । च ॥ (1.17.1 – 6)

(अस्थेयसामिव द्वे च) (K17) (12)

=====

1.18 वध्वा: यक्षमादिहरं कर्म

1.18.1 वध्वा: यक्षमादिहरं कर्म

अक्षीभ्यान्ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां चुबुकादधि ।
यक्षमअ॒शीर्॑षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया विवृहामि ते ॥ 1

ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्योऽनुक्यात् ।
यक्षमं दोषप्ण्यमसाभ्यां बाहुभ्यां विवृहामि ते ॥ 2

आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर् हृदयादधि ।
यक्षमं मतस्नाभ्यां यक्नः प्लाशिभ्यो विवृहामि ते ॥ 3

ऊरुभ्यां तेऽष्टीवद्भ्यां जड़घाभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
यक्षमअ॒श्रोणी॑भ्यां भासदाद्ध्वअ॒ससो विवृहामि ते ॥ 4

मेहनाद्-वलङ्गरणा-ल्लोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।
यक्षमअ॒सर्व॑स्मादात्मनस्तमिमं विवृहामि ते ( ) ॥ 5

अङ्गादङ्गा-ल्लोम्नोलोम्नो जातं पर्वणिपर्वणि ।
यक्षमअ॒सर्व॑स्मादात्मनस्तमिमं विवृहामि ते ॥ 6

परादेहि शाबल्यं ब्रह्मभ्यो विभजा वसु ।

कृत्यैषा पद्धती भूत्वा जायाऽविशते पतिम् ॥ 7

अश्लीला तनूर्भवति (तनूर्भव) रुशती पापयाऽमुया ।

पतिर्-यद्-वद्धै वाससा स्वमङ्गमभि धिथसति ॥ 8

कूरमेतत् कटुक-मेतदपाषवद्-विषवन्नैतदत्तवे ।

सूर्याँ यः प्रत्यक्षं विद्याथ्स एतत् प्रतिगृह्णीयात् ॥ 9

आशसनं विशसनमथो अथि विचर्तनम् ।

सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मोत शङ्सति ( ) ॥ 10

अक्षीभ्यां ॥ ते । नासिकाभ्यां । कण्ठाभ्यां । चुबुकात् । अथि ।

यक्षम् । शीरषण्यं ॥ मस्तिष्कात् । जिह्वायाः । वि वृहामि । ते ॥ (1.18.1 – 1)

ग्रीवाभ्यः । ते । उष्णिहाभ्यः । कीकसाभ्यः । अनूक्त्यात् ।

यक्षम् । दोषण्यं ॥ असाभ्यां । बाहुभ्यां । वि वृहामि । ते ॥ (1.18.1 – 2)

आन्त्रेभ्यः । ते । गुदाभ्यः । वनिष्ठोः । हृदयात् । अथि ।

यक्षम् । मतस्नाभ्यां । यक्नः । प्लाशिभ्यः । वि वृहामि । ते ॥ (1.18.1 – 3)

ऊरुभ्यां । ते । अष्टीवद्भ्यां । जङ्घाभ्यां । प्रपदाभ्यां ।

यक्ष्मं । श्रोणीभ्यां । भासदात् । ध्वज्ञस्सः । वि वृहामि । ते । (1.18.1 – 4)

मेहनात् । वलङ्गरणात् । लोमभ्यः । ते । नखेभ्यः ।

यक्ष्मं । सर्वस्मात् । आत्मनः । तं । इमं । वि वृहामि । ते ॥ (1.18.1 – 5)

अङ्गादङ्गात् । लोम्नोलोम्नो । जातं । पर्वणिपर्वणि ।

यक्ष्मं । सर्वस्मात् । आत्मनः । तं । इमं । वि वृहामि । ते ॥ (1.18.1 – 6)

परा ॥ देहि । शाबल्यं । ब्रह्मभ्यः । वि भज । वसु ।

कृत्या । एषा । पद्धती । भूत्वी । आ जाया । विशते । पति ॥ (1.18.1 – 7)

अश्लीला । तनूः । भव । रुशती । पापया ॥ अमुया ।

पतिः । यत् । वद्ध्वै । वाससा । स्वं । अङ्गं । अभि । थिथस्ति ॥ (1.18.1 – 8)

क्रूरं । एतत् । कटुकं । एतत् । अपाष्वत् । विषवन् । एतत् ?? । अत्तवे ।

सूर्या । यः । प्रत्यक्षं । विद्यात् । सः । एतत् । प्रतिगृहीयात् ॥ (1.18.1 – 9)

आशसनं । विशसनं । अथो (इति) । अधिविचर्तनं ।

सूर्यायाः । पश्य । रूपाणि । तानि । ब्रह्मोत । शज्ञस्ति ॥ (1.18.1 – 10)

(इमं विवृहामि ते – शज्ञस्ति) (K18) (20)

Special Korvai for 1.18

(अक्षीभ्यां ग्रीवाभ्य आन्त्रेभ्य ऊरुभ्यां मेहनादङ्गादङ्गात् परादेहि सप्त)

Prapaataka Korvai with starting Padams of 1 to 18 Khandaas

(प्रसुग्मन्ताऽष्टादश - हिरण्यवर्णः पञ्चदश - सोमः प्रथमः षोडश -
 सोमाय जनिविदे ष्टादशा - तिष्ठेमं त्रयोविष्णृशतिः -
 सत्येन - ता मन्दसा नैकान्नविष्णृशति रेकान्नविष्णृशतिः - शर्म
 वर्मैकविष्णृशति - रिह गाव एकान्नविष्णृशति - रुदीष्वर्तो दशा -
 पश्यन् त्वा द्वादशा - रोहोरुं नव - विष्णुर्योनिं - करोमि ते ष्टादशा
 ष्टादश - प्रातरग्निं चतुर्दशो - मां खना - म्युदसौ सूर्यो द्वादशा द्वादशा -
 क्षीभ्यां ते विष्णृशति रष्टादश)

Korvai with starting Padams of 1, 11, Series of Khandaas :-

(प्रसुग्मन्ता - पश्यन् त्वाऽष्टादश)

First and Last Padam in EAK, 1st Prapaatakam :-

(प्रसुग्मन्ता - तानि ब्रह्मोत शष्मृशति)

। हरिः ओम् ।

एकाग्निकाण्डे प्रथम प्रपाठकः समाप्तः

Ekaagni Kaandam Counts - 1st Prapaatakam

	Vaakyams
Khanda 1	18
Khanda 2	15
Khanda 3	16
Khanda 4	18
Khanda 5	23
Khanda 6	19
Khanda 7	19
Khanda 8	21
Khanda 9	19
Khanda 10	10
Khanda 11	12
Khanda 12	9
Khanda 13	18
Khanda 14	18
Khanda 15	14
Khanda 16	12
Khanda 17	12
Khanda - 18	20
Total →	293

^२ कृष्णयजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः – द्वितीयः प्रपाठकः

2.1 उपनयनमन्त्राः

2.1.1 क्षुर कर्म

उष्णे^१ वायवु^२दके^३नेह्यदि^४तिः के^५शान्^६. वपतु ॥ १

आप^१ उन्दन्तु जीवसे^२ दीर्घायुत्वाय^३ वर्चसे^४ ।

ज्योक्च^१ सूर्यं^२ दृशे ॥ २

येनावपथ् सविता क्षुरेण सोमस्य राजो वरुणस्य विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्यायुष्मान् जरदष्टिर् यथाऽसदयमसौ ॥ ३

येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत् ।

तेनास्यायुषे वप^१ सौश्लोक्याय स्वस्तये ॥ ४

येन भूयश्श्रात्ययं ज्योक्च पश्याति सूर्यम् ।

तेनास्यायुषे वप^१ सौश्लोक्याय स्वस्तये ॥ ५

येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत् ( ) ।

तेन ते वपाम्यसावायुषा वर्चसा यथा ज्योख्सुमना असाः ॥ ६

यत् क्षुरेण मर्चयता सुपेशसा वप्त्रा वपसि केशान् ।

शुन्धि शिरो माऽस्यायुः प्रमोषीः ॥ 7

उप्त्वाय केशान् वरुणस्य राजो बृहस्पतिः सविता सोमो अग्निः ।

तेभ्यो निधानं बहुधाऽन्वविन्द-नन्तरा द्यावापृथिवी अपः सुवः ॥ 8

उष्णेन वायो - उदकेनेहि - अदितिः - केशान् - वपतु ॥ (2.1.1 - 1)

आप उन्दन्तु - जीवसे ॥ - दीर्घायुत्वाय - वर्चसे ।

ज्योक्च - सूर्य - दृशे ॥ (2.1.1 - 2)

येनावपत् - सविता - क्षुरेण - सोमस्य - राजः - वरुणस्य - विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणः - वपतेदं - अस्यायुष्मान् - जरदष्टिः - यथाऽसत् -

अयं - असौ ॥ (2.1.1 - 3)

येन पूषा - बृहस्पतेः - अग्नेः - इन्द्रस्य च - आयुषे - अवपत् ।

तेन - अस्यायुषे - वप - सौश्लोक्याय - स्वस्तये ॥ (2.1.1 - 4)

येन भूयः - चराति - अयं - ज्योक्च - पश्याति - सूर्ये ।

तेन - अस्यायुषे - वप - सौश्लोक्याय - स्वस्तये ॥ (2.1.1 - 5)

येन पूषा - बृहस्पतैः ॥ - अग्नेः - इन्द्रस्य च - आयुषे - अवपत् ।
 तेन ते - वपामि - असौ - आयुषा - वर्चसा - यथा ज्योक् -
 सुमनाः ॥ - असाः । (2.1.1 - 6)

यत् क्षुरेण - मर्चयता - सुपेशसा ॥ - वप्त्रा - वपसि - केशान् ।
 शुन्धि - शिरः - माऽस्यायुः - प्रमोषीः । (2.1.1 - 7)

उप्त्वाय - केशान् - वरुणस्य - राजः - बृहस्पतिः - सविता -
 सोमः - अग्निः ।
 तेभ्यः - निधानं ॥ - बहुधा - अन्विन्दन् - अन्तरा - द्यावापृथिवी -
 अपस्सुवः ॥ (2.1.1 - 8)

(आयुषेऽवपत्यञ्च च) (K1) (15)

=====

2.2 उपनयनमन्त्राः

2.2.1 समिदाधानम्

आयुर्दा॑ दे॒व जरसं॑ गृणानो॑ घृतप्रतीको॑ घृतपृष्ठो॑ अग्ने॑ ।
 घृतं॑ पि॒बन्नमृतं॑ चारु॑ गव्यं॑ पि॒तेव पुत्रं॑ जरसे॒नये॒मम्॑ ॥ 1
 आयुर्दा॑ - दे॒व - जरसं॑ - गृणानः॑ - घृतप्रतीकः॑ - घृतपृष्ठः॑ - अग्ने॑ ।
 घृतं॑ पि॒बन्न॑ - अमृतं॑ - चारु॑ - गव्यं॑ - पि॒तेव॑ - पुत्रं॑ -
 जरसे॒नय - इमं॑ । (2.2.1 - 1)

2.2.2 अङ्गमास्थापनम्

आति॒ष्ठेममश्मानमश्मै॒व त्वऽ॒ स्थिरो॑ भव॑ ।
 अभिति॒ष्ठ पृतन्य॒तः॑ सहस्व॑ पृतनाय॒तः॑ ॥ 2
 आति॒ष्ठेमं॑ - अङ्गानं॑ - अश्मै॒व - त्वं॑ - स्थिरो॑ भव॑ ।
 अभिति॒ष्ठ - पृतन्य॒तः॑ - सहस्व॑ - पृतनाय॒तः॑ । (2.2.2 - 2)

2.2.3 वासः परिधानम्

रेवती॒स्त्वा॑ व्यक्षणन्॑ कृतिकाश्चाकृत्तञ्चस्त्वा॑ ।
 धियोऽवयन्नवग्ना॑ अवृज्जन्थ॑ - सहस्रमन्ताञ्च॑ अभितो॑ अयच्छन्न॑ ॥ 3

देवीर् देवायं परिधी सवित्रे ।

महत्तदासा-मभवन्-महित्वनम् ॥ 4

या अकृन्तन्नवयन्. या अतन्वत् याश्च देवीरन्तानभितो-ऽददन्त ।

तास्त्वा देवीर्-जरसे सम्व्ययन्त्वायुष्मानिदं परिधथस्व वासः ( ) ॥ 5

परिधत्त धत्त वाससैनश्च शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।

बृहस्पतिः प्रायच्छद्-वास एतथसोमाय राजे परिधातवा उ ॥ 6

जरां गच्छासि परिधथस्व वासो भवा कृष्णीना-मभिशस्तिपावा ।

शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च पोषमुप सम्व्ययस्व ॥ 7

परीदं वासो अधिधाः स्वस्तये-ऽभूरापीना-मभिशस्तिपावा ।

शतं च जीव शरदः पुरुचीर्. वसूनि चार्यो विभजासि जीवन् ॥ 8

रेवती स्त्वा - व्यक्षणन् - कृत्तिकाश्च - अकृन्तस्त्वा ।

थियोऽवयन् - अवग्नाः - अवृज्जन् - सहस्रं - अन्तान् -

अभितः - अयच्छन् । (2.2.3 - 3)

देवीः - देवाय - परिधी - सवित्रे ।

महत्तद् - आसां - अभवत् - महित्वनं । (2.2.3 - 4)

या अकृन्तन् - अवयन् - या अतन्वत - याश्च - देवीः - अन्तान् -

अभितः - अददन्त ।

तास्त्वा[॥] - देवीः - जरसे[॥] - संव्ययन्तु - आयुष्मान् - इदं -

परिधथ्स्व - वासः । (2.2.3 - 5)

परिधत्त - धत्त - वाससा - एनं - शतायुषं - कृणुत -

दीर्घमायुः ।

बृहस्पतिः - प्रायच्छत् - वासः - एतत् - सोमाय - राजे[॥] -

परिधातवा उ ॥ (2.2.3 - 6)

जरां - गच्छासि - परिधथ्स्व - वासः - भवा कृष्टीनां -

अभिशस्तिपावा ।

शतं च जीव - शरदः - सुवर्चाः[॥] - रायश्च - पोषं - उप -

संव्ययस्व ॥ (2.2.3 - 7)

परीदं - वासः - अधिधाः - स्वस्तयै[॥] - अभूरापीनां - अभिशस्तिपावा[॥] ।

शतं च जीव - शरदः - पुरुचीः - वसूनि - चार्यः - विभजासि -

जीवन् । (2.2.3 - 8)

2.2.4 मौञ्ज्यजनि मन्त्राः

इयं दुरुक्तात् परिबाधमाना शर्म वरुथं पुनती न आगात् ।

प्राणापानाभ्यां बलमाभरन्ती प्रिया देवानाऽ सुभगा मेखलेयम् ॥ 9

ऋतस्य गोप्त्री तपसः परस्पी घनती रक्षः सहमाना अरातीः ।

सा नः समन्तमनु परीहि भद्रया भर्तारस्ते मेखले मा रिषाम ( ) ॥ 10

मित्रस्य चक्षुर्धर्सणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्थविरऽ समिद्धम् ।

अनाहनस्यं वैसनं जरिष्णु परीदं वाज्यजिनं दधेऽहम् ॥ 11

इयं - दुरुक्तात् - परि बाधमाना - शर्म - वरुथं - पुनती नः -
आगात् ।

प्राणापानाभ्यां - बलं - आभरन्ती - प्रिया - देवानां - सुभगा -
मेखला - इयं । (2.2.4 - 9)

ऋतस्य - गोप्त्री - तपसः - परस्पी - घनती - रक्षः - सहमाना -
अरातीः ।

सा नः - समन्तं - अनु - परीहि - भद्रया - भर्तारस्ते - मेखले -
मा रिषाम ॥ (2.2.4 - 10)

मि॒त्रस्य - चक्षुः - धरुणं - बलीयः - तेजः - यशस्वि॑ - स्थविरं॒ -
समिद्धं॑ ।

अना॒हनस्यं - वसनं॑ - जरिष्णु॑ - परीदं॑ - वाजि॑ - अजिनं॑॥ - दधे॑ -
अहं॑ ॥ (2.2.4 - 11)

(वासो॑ - मरिषाम॑ द्वे॑ च) (K2) (21)

=====

2.3 उपनयनमन्त्राः

2.3.1 अग्रेरुत्तरतोऽवस्थापनम् प्रोक्षणम् हस्तग्रहणम् परिदानम् उपनयनम् कर्ण जपः

प्रश्न-प्रतिवचनं च

आगन्त्रा समगन्महि प्रसु मृत्युं युयोतन ।

अरिष्टाः सञ्चरेमहि स्वस्ति चरतादिह स्वस्त्या गृहेभ्यः ॥ 1

समुद्रादूर्धिर् मधुमाषु उदारदुपाषु शुना सममृतत्वमश्याम् ।

इमे नु ते रुमयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आयन्न ॥ 2

अग्निष्टे हस्तमग्रभीथ् 3, सोमस्ते हस्तमग्रभीथ् 4,

सविता ते हस्तमग्रभीथ् 5, सरस्वती ते हस्तमग्रभीत् 6,

पूषा ते हस्तमग्रभी 7, दर्यमा ते हस्तमग्रभी 8,

दृशुस्ते (दृशस्ते) हस्तमग्रभीद् 9, भगस्ते हस्तमग्रभीन् 10.

मित्रस्ते हस्तमग्रभीन् 11, मित्रस्त्वमसि धर्मणाऽग्निराचार्यस्तव ॥ 12

अग्नये त्वा परिददाम्यसौ 13, सोमाय त्वा परिददाम्यसौ 14,

सवित्रे त्वा परिददाम्यसौ 15, सरस्वत्यै त्वा परिददाम्यसौ 16.

मृत्यवे त्वा परिददाम्यसौ 17. यमाय त्वा परिददाम्यसौ 18.

गदाय त्वा परिददाम्यसा 19, वन्तकाय त्वा परिददाम्यसा 20,

वद्भ्यस्त्वा परिददाम्यसा 21, वोषधीभ्यस्त्वा परिददाम्यसौ 22,

पृथिव्यै त्वा सैश्वानरायै परिददाम्यसौ ॥ 23

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव उपनयेऽसौ ॥ 24

सुप्रजाः प्रजया भूयाः सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैः॥ 25

ब्रह्मचर्यमागामुप मा नयस्व देवेन सवित्रा प्रसूतः ॥ 26

को नामास्यसौ नामाऽस्मि कस्य ब्रह्मचार्यस्यसौ प्राणस्य

ब्रह्मचार्यस्म्यसा 27

वेष ते देव सूर्य ब्रह्मचारी तं गोपाय स मा मृतैष ते सूर्यपुत्रः सुदीर्घायुः
समामृत ( ) । याऽ स्वस्तिमग्निर् वायुः सूर्यश्चन्द्रमा आपोऽनु सञ्चरन्ति
ताऽ स्वस्तिमनु सञ्चरासौ ॥ 28

अवद्ध्वनामद्ध्वपते श्रेष्ठस्याद्ध्वनः पारमशीय ॥ 29

आगन्त्रा - समगन्महि - प्रसु मृत्युं - युयोतन ।

अरिष्टाः - सञ्चरेमहि - स्वस्ति - चरतात् - इह - स्वस्ति -

आ गृहेभ्यः ॥ (2.3.1 - 1)

समुद्रात् - ऊर्मिः - मधुमान् - उदारत् - उपाज्ञुना[॥] - सं -
 अमृतत्वं - अश्यां ।
 इमे - नु ते - रश्मयः - सूर्यस्य - याभिः - सपित्वं - पितरो नः -
 आयन्न् ॥ (2.3.1 - 2)

अग्निष्ट[॥] - हस्तमग्रभीत् ,
 सोमस्ते - हस्तमग्रभीत्,
 सविता ते[॥] - हस्तमग्रभीत्,
 सरस्वती ते - हस्तमग्रभीत्,
 पूषा ते[॥] - हस्तमग्रभीत् ,
 अर्यमा ते[॥] - हस्तमग्रभीत्,
 अज्ञुशुस्ते (अज्ञशस्ते) - हस्तमग्रभीत्,
 भगस्ते - हस्तमग्रभीत्
 मित्रस्ते[॥] - हस्तमग्रभीत्
 मित्रः - त्वमसि - धर्मणा - अग्निः - आचार्यः - तव ।
 (2.3.1 - 3 to 12)

अग्नयै त्वा - परिददामि - असौ - ,
 सोमाय त्वा - परिददामि - असौ - ,

सवित्रे त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 सरस्वत्यै त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 मृत्यवै त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 यमाय त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 गदाय त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 अन्तकाय त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 अदृभ्यस्त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 ओषधीभ्यस्त्वा ॥ परिददामि ॥ असौ ॥,
 पृथिव्यै त्वा ॥ सैश्वानरायै ॥ परिददामि ॥ असौ ॥
 देवस्य ॥ त्वा ॥ सवितुः ॥ प्रसवे ॥ उपनये ॥ असौ ॥ (2.3.1 – 13 to 23)

सुप्रजाः ॥ प्रज्या ॥ भूयाः ॥ सुवीरः ॥ वीरैः ॥ सुवर्चाः ॥ वर्चसा ॥
 सुपोषः ॥ पोषैः ॥ (2.3.1 – 25)
 ब्रह्मचर्यं ॥ आगां ॥ उप ॥ मा नयस्व ॥ देवेन ॥ सवित्रा ॥
 प्रसूतः ॥ (2.3.1 – 26)

को नामासि / असौ ॥ नामा ॥ अस्मि, /
 कस्य ॥ ब्रह्मचारी / असौ ॥ प्राणस्य ॥ ब्रह्मचारी ॥ अस्मि ॥ असौ ॥
 (2.3.1 – 27)

एष ते ॥ - देव सूर्य - ब्रह्मचारी - तं गोपाय - समामृत - एष ते ॥ -
 सूर्यपुत्रः - सुदीर्घायुः - समामृत ।
 यां स्वस्ति॑ं - अग्निः - वायुः - सूर्यः - चन्द्रमा॒ः - आपः - अनु॑ -
 सञ्चरन्ति॑ - तां स्वस्ति॑ं - अनु॑ - सञ्चरासौ॑ ॥ (2.3.1 - 28)

अवध्वनां॑ - अदृध्वपते॑ - श्रेष्ठस्य - अदृध्वनः॑ - पारं॑ - अशीय॑ ॥
 (2.3.1 - 29)

(समामृत' द्वे॑ च) (K3) (12)

2.4 उपनयनमन्त्राः

2.4.1 होम मन्त्राः

योगे योगे तवस्तर १ { }, मिममग्न आयुषे वर्चसे कृधीति द्वे २ { } ||

Expansion for - योगे योगे तवस्तर १,

मिममग्न आयुषे वर्चसे कृधीति द्वे २

योगे योगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।

सखाय इन्द्रमूतये ॥ १ (Ref - TS 4.1.2.1)

इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि प्रिय रेतो वरुण सोम राजन् ।

मा तेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदृष्ट्यथाऽसत् ॥ २

(Ref - TS 2.3.10.3)

योगे योगे - तवस्तरं - वाजेवाजे - हवामहे ।

सखायः - इन्द्रं - ऊतये ॥ (2.4.1 - 1)

इममग्ने - आयुषे - वर्चसे - कृधि - प्रियम् - रेतः - वरुण -
सोमराजन् ।

मा तेव - अस्मै - अदिते - शर्म यच्छ - विश्वेदेवाः - जरदृष्टः -
यथाऽसत् ॥ (2.4.1 - 2)

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मद्ध्या रीरिषतायुर् गन्तोः ॥ 3

अग्निष्ट आयुः प्रतरां दधात्वग्निष्टे पुष्टिं प्रतरां कृणोतु ।

इन्द्रो मरुद्धिर् ऋतुधा कृणोत्वादित्यैस्ते वसुभिरादधातु ॥ 4

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधाऽ सप्तरषयो ददुः ।

मेधां मह्यं प्रजापतिर् मेधामग्निर् ददातु मे ॥ 5

अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यद्यशः ।

दैवी या मानुषी मेधा सा मामाविशतादिह ॥ 6

शतं - इन्नु - शरदः - अन्ति देवाः - यत्रा नः - चक्रा - जरसं -
तनूनां ।

पुत्रासः - यत्र - पितरः - भवन्ति - मा नः - मद्ध्या - रीरिषत -
आयुः - गन्तोः ॥ (2.4.1 - 3)

अग्निष्ट - आयुः - प्रतरां - दधातु - अग्निष्ट - पुष्टिं - प्रतरां -
कृणोतु ।

इन्द्रः - मरुद्धिः - ऋतुधा - कृणोतु - आदित्यैस्ते ॥ -
आदधातु ॥ (2.4.1 - 4)

मेर्थां - मह्यं ॥ - अङ्गिरसः - मेर्थां - सप्तरषयः - ददुः ।
मेर्थां - मह्यं ॥ - प्रजापतिः - मेर्थां - अग्निः - ददातु मे ॥ (2.4.1 - 5)
अफ्सरासु च - या मेर्था - गन्धर्वेषु च - यदशः ।
दैवी - या मानुषी - मेर्था - सा मां - आविशतात् - इह ॥ 6
(2.4.1 - 6)

इमं मे वरुण 7{ }, तत्वा यामि 8 { }, त्वन्नो अग्ने 9 { }.
स त्वन्नो अग्ने 10{ }, त्वमग्ने अयासि ( ) ॥ 11

Expansion as follows

इमं मे वरुण श्रुधी हवमूर्या च मृडय ।
त्वामवस्युरा चके ॥ 12 (Ref - TS 2.1.11.6)

तत्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान-स्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेऽमानो वरुणोह बोद्ध्युरुश्च भूमा न आयुः प्रमोषीः ॥ 13
(Ref - TS 2.1.11.6)

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेऽवै यासि सीष्टाः ।

यजिष्ठो वहि तमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाऽसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ 14

(Ref – TS 2.5.12.3)

स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।

अवयक्ष्व नो वरुणऽ रगाणो वीहि मृडीकः सुहवो न एथि ॥ 15

(Ref - TS.2.5.12.3)

त्वमग्ने अयाऽसि । अया सन्मनसा हितः । अया सन् हव्यमूहिषे ।

अया नो धेहि भेषजम् ॥ 16 (Ref - TB. 2.4.1.9)

इमं ॥ मे – वरुण – श्रुधी – हवं – अद्याच – मृडय ।

त्वां – अवस्युः – आचके । (2.4.1 – 7)

तत्त्वायामि – ब्रह्मणा – वन्दमानः – तत् – अशास्ते – यजमानः –
हविर्भिः ।

अहेऽमानः – वरुण – इहबोधि – उरुशङ्स – मानः – आयुः –
प्रमोषीः । (2.4.1 – 8)

त्वन्नो अग्ने – वरुणस्य – वि॒द्वान् – दे॒वस्य – हे॒डः – अव –

या॒सि॒सीष्टाः ।

यजि॒ष्टः – वहि॑ तमः – शोशु॑चानः – वि॒श्वा॑ ॥ – द्वे॒षाऽ॒सि – प्रमु॑मुरिष्ठि॑ –
अस्मत् । (2.4.1 – 9)

सत्वन्नः – अग्ने – अवमः – भवोती – नेदिष्टः – अस्याः –
उषसः – व्युष्टौ॑ ।

अव॑ यक्षवनः – वरुणं – रराणः – वीहि॑ मृ॒डीकं – सु॒हवः –
न॑ ए॒थि॑ । (2.4.1 – 10)

त्वमग्ने – अया॒सि – अया॑ सन्न् – मनसा॑ – हि॒तः ।

अया॑ सन्न् – हव्यं – ऊहि॒षे – अयानः – धे॒हि – भे॒षजं । (2.4.1 – 11)

2.4.2 कूर्चारोहणम्

राष्ट्रभृदस्याचार्यासन्दी॑ मा॒ त्वद्योषम्॑ ॥ 12

राष्ट्रभृदसि॑ – आचार्यासन्दी॑ – मा॒ त्वद्योषं॑ ॥ (2.4. 2 – 12)

2.4.3 सावित्री

तथ॑ सवि॒तुवरै॒ण्यमि॒त्येषा॑ { } ॥ 13

Expansion for – तथ् सवितुवरेण्यं

तथसवितुवरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो योनः प्रचोदयात् । (Ref - TS 1.5.6.4)

तथ् सवितुः – वरेण्यं – भर्गो देवस्य – धीमहि ।

धियो योनः – प्रेचोदयात् ॥ (2.4. 3 – 13)

2.4.4 ओष्ठकर्णोपस्परशनं

अवृथमसौ सौम्य प्राण स्वं मे गोपाय ॥ 14

ब्रह्मण आणी स्थः ॥ 15

अवृथं – असौ – सौम्य – प्राण – स्वं मे – गोपाय ॥ 14 (2.4. 4 – 14)

ब्रह्मणः – आणी स्थः ॥ 15 (2.4. 4 – 15)

(त्वमग्ने अयाऽसि चत्वारि च) (K4) (14)

=====

2.5 उपनयनमन्त्राः

2.5.1 दण्डादानम्

सुश्रवः सुश्रवसं मा कुरु यथा त्वऽ सुश्रवः सुश्रवा अस्येवमहऽ सुश्रवः
 सुश्रवा भूयासं यथा त्वऽ सुश्रवो (सुश्रवः सुश्रवो) देवानां
 निधिगोपोऽस्येवमहं ब्राह्मणानां ब्रह्मणो निधिगोपो भूयासम् ॥ 1
 सुश्रवः - सुश्रवसं - मा कुरु - यथा त्वं - सुश्रवः -
 सुश्रवाः - असि - एवमहं - सुश्रवः - सुश्रवाः - भूयासं -
 यथा त्वं - सुश्रवः - देवानां - निधिगोपः - असि -
 एवमहं - ब्राह्मणानां - ब्रह्मणः - निधिगोपः - भूयासं ॥ (2.5.1 - 1)

2.5.2 कुमारवाचनम् उत्थापनम् आदित्योपस्थानम् हस्तग्रहणम् च.

स्मृतं च मे ऽस्मृतं च मे तन्म उभयं व्रतं 2
 निन्दा च मे ऽनिन्दा च मे तन्म उभयं व्रतः 3
 श्रद्धा च मे ऽश्रद्धा च मे तन्म उभयं व्रतं 4
 विद्या च मे ऽविद्या च मे तन्म उभयं व्रतः 5
 श्रुतं च मे ऽश्रुतं च मे तन्म उभयं व्रतऽ 6
 सत्यं च मे ऽनृतं च मे तन्म उभयं व्रतं 7
 तपश्च मे ऽतपश्च मे तन्म उभयं व्रतं 8

३ व्रतं च मेऽव्रतं च मे तन्म उभयं ३ व्रतं ९

३ यद् ब्राह्मणानां ब्रह्मणि व्रतम् ।

यदग्नेः सेन्द्रस्य सप्रजापतिकस्य सदेवस्य सदेवराजस्य समनुष्टस्य

समनुष्टराजस्य सपितृकस्य सपितृराजस्य सगन्धर्वाप्सरस्कस्य ।

यन्म आत्मन आत्मनि व्रतं तेनाह इ सर्वव्रतो भूयासम् ॥ 10

उदायुषा स्वायुषोदोषधीनाह रसेनोत्-पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्था-
ममृताह अनु ॥ 11

तच्छक्षुर्-देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ।

पश्येम शरदशतं जीवेम शरदशतं नन्दाम शरदशतं मोदाम

शरदशतं भवाम शरदशताह शृणवाम शरदशतं प्रब्रवाम

शरदशतमजीताः स्याम शरदशतं ज्योक्च सूर्य दृशे ॥ 12

यस्मिन् भूतं च भव्यं च सर्वे लोकाः समाहिताः ।

तेन गृह्णामि त्वामहं मह्यं गृह्णामि त्वामहं प्रजापतिना त्वा मह्यं

गृह्णाम्यसौ ॥ 13

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

स्मृतञ्च मे – अस्मृतञ्च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 2
 निन्दा च मे – अनिन्दा च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 3
 श्रद्धा च मे – अश्रद्धा च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 4
 विद्या च मे – अविद्या च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 5
 श्रुतञ्च मे – अश्रुतञ्च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 6
 सत्यञ्च मे – अनृतञ्च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 7
 तपश्च मे – अतपश्च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं 8
 व्रतञ्च मे – अव्रतञ्च मे – तन्मे – उभयं – व्रतं – 9
 यत् – ब्राह्मणानां – ब्रह्मणि – व्रतं । (2.5.2 – 2 to 9)

यदग्नेः – सेन्द्रस्य – सप्रजापतिकस्य – सदैवस्य –
 सदैवराजस्य – समनुष्ट्रस्य – समनुष्ट्रराजस्य –
 सपितृकस्य – सपितृराजस्य – सगन्धर्व – अप्सरस्कस्य ।

यन्मे – आत्मनः – आत्मनि – व्रतं – तेनाहं – सर्वव्रतः – भूयासं ॥
 (2.5.2 – 10)

उदायुषा – स्वायुषा – उत् – औषधीनां – रसेन – उत् –
 पर्जन्यस्य – शुष्मेण – उदस्थां – अमृतां – अनु ॥ (2.5.2 – 11)

तच्चक्षुः - देवहितं - पुरस्तात् ॥ - शुक्रं - उच्चरत् ।
 प॒र्यैम - शरदः - शतं - जीवैम - शरदः - शतं - नन्दाम -
 शरदः - शतं - मोदाम - शरदः - शतं - भवाम - शरदः - शतं -
 शृणवाम - शरदः - शतं - प्रब्रवाम - शरदः - शतं -
 अजीतास्स्याम - शरदः - शतं - ज्योक्च - सूर्यं - दृशे ॥
 (2.5.2 - 12)

यस्मिन् - भूतञ्च - भव्यञ्च - सर्वे लोकाः - समाहिताः ।
 तेन गृह्णामि - त्वामहं - मह्यं गृह्णामि - त्वामहं -
 प्रजापतिना त्वा - मह्यं गृह्णामि - असौ ॥ (2.5.2 - 13)

(सुश्रवः सुश्रवस्मष्टौ) (K5) (8)

2.6 उपनयनमन्त्राः

2.6.1 समिदाधानं

परि त्वाऽग्ने परिमृजाम्यायुषा च धनेन च ।

सुप्रजाः प्रजया भूयास् त् सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैः

सुगृहो गृहैः सुपतिः पत्या सुमेधा मेधया सुब्रह्मा ब्रह्मचारिभिः ॥ 1

अग्नये समिधमाहारः षं बृहते जातवेदसे । यथा त्वमग्ने समिधा

समिदध्यस एवं मामायुषा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया पशुभिर्

ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्यैन समेधय स्वाहा ॥ 2

एथोऽस्येधिषीमहि स्वाहा ॥ 3

समिदसि समेधिषीमहि स्वाहा ॥ 4

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि स्वाहा ॥ 5

अपो अद्यान्वचारिष्ट् रसेन समसृक्षमहि ।

पयस्वात् अग्न आगमन्तं मा स्त् सृज वर्चसा स्वाहा ॥ 6

सं माऽग्ने वर्चसा सृज प्रजया च धनेन च स्वाहा ॥ 7

विद्युन्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्याथ् सहरूषिभिः स्वाहा ( ) ॥ 8

अग्नये बृहते नाकाय स्वाहा ॥ 9

द्यावापृथिवीभ्याऽ स्वाहा ॥ 10

एषा ते अग्ने समित्या वर्द्धस्व चाप्यायस्व च तयाऽहं वर्धमानो
भूयासमाप्यायमानश्च स्वाहा ॥ 11

यो माऽग्ने भागिनः सन्तमथाभागं चिकीर्षत्यभागमग्ने तं कुरु मामग्ने
भागिनं कुरु स्वाहा ॥ 12

समिधमाधायाग्ने सर्वक्रतो भूयासऽ स्वाहा ॥ 13

परि त्वाऽग्ने - परिमृजामि - आयुषा च - धनेन च ।

सुप्रजाः - प्रजया - भूयासं - सुवीरः - वीरैः - सुवर्चाः - वर्चसा -
सुपोषः - पोषैः - सुगृहः - गृहैः - सुपतिः - पत्या - सुमेधा -
मेधया - सुब्रह्मा - ब्रह्मचारिभिः ॥ (2.6.1 - 1)

अग्नये - समिधं - आहारर्षं - बृहते - जातवेदसे ।

यथा त्वं - अग्ने - समिधा - समिदध्यसे - एवं मा - आयुषा -
वर्चसा - सन्या - मेधया - प्रजया - पशुभिः - ब्रह्मवर्चसेन -
अन्नादैन - समेधय - स्वाहा ॥ (2.6.1 - 2)

एथोऽसि - एथिषीमहि - स्वाहा ॥ (2.6.1 – 3)

समिदसि - समेथिषीमहि - स्वाहा ॥ (2.6.1 – 4)

तेजोऽसि - तेजो मयि धेहि - स्वाहा ॥ (2.6.1 – 5)

अपः?? - अद्य - अन्वचारिषं - रसेन - समसृक्ष्महि ।

पयस्वान् - अग्ने - आगमं - तं मा - सञ्चसृज - वर्चसा -
स्वाहा ॥ (2.6.1 – 6)

सं माऽग्ने - वर्चसा - सृज - प्रजया च - धनेन च -
स्वाहा ॥ (2.6.1 – 7)

विद्युन्मे - अस्य देवाः - इन्द्रः - विद्यात् - सहरूषिभिः -
स्वाहा ॥ (2.6.1 – 8)

अग्नये - बृहते - नाकाय - स्वाहा ॥ (2.6.1 – 9)

द्यावापृथिवीभ्यां - स्वाहा ॥ (2.6.1 – 10)

एषा ते ॥ - अग्ने - समित्या ॥ - वर्द्धस्व च - अप्यायस्व च - तयाऽहं -
वर्द्धमानः - भूयासं - आप्यायमानश्च - स्वाहा ॥ (2.6.1 - 11)

यो माऽग्ने - भागिनं ॥ - सत्तं - अथाभागं - चिकीर्षति - अभागं -
अग्ने - तं कुरु - मामग्ने - भागिनं कुरु - स्वाहा ॥ (2.6.1 - 12)

समिथं ॥ - आधाय - अग्ने - सर्वव्रतः - भूयासं - स्वाहा ॥

(2.6.1 - 13)

2.6.2 संशासनं वासस आदानं च.

ब्रह्मचार्यस्यपोऽशान् कर्म कुरु मा सुषुप्त्याः ।
भिक्षाचर्यं चराचार्याधीनो भव ॥ 14

यस्य ते प्रथमवास्य इहरामस्तं त्वा विश्वे अवन्तु देवाः ।
तत्त्वा भ्रातरः सुवृथो वर्धमानमनु जायन्तां बहवः सुजातम् ॥ 15

ब्रह्मचार्यसि - अपोऽशान् - कर्म कुरु - मा सुषुप्त्याः ।
भिक्षाचर्यं चर - आचार्याधीनो भव ॥ (2.6.2 - 14)

यस्य ते - प्रथमवास्यं ॥ हरामः - तं त्वा ॥ विश्वे ॥ अवन्तु - देवाः ।
तत्त्वा ॥ भ्रातरः - सुवृथः ॥ वर्द्धमानं - अनु जायन्तां - बहवः -
सुजातं ॥ (2.6.2 - 15)

(सह ऋषिभिस्त्वाहा नवं च) (K6) (19)

(उपनयनमन्त्राः समाप्तः)

2.7 समावर्तनमन्त्राः

2.7.1 समिधादानं

इम॑ स्तोममर्.हते जातवेदसे रथमिव संमहेमा मनीषया ।
भद्रा हि नः प्रमतिरस्य स॒ज्ञसद्यग्ने॑ स॒ख्ये मा रिषामा॑ वयं तव॑ ॥ 1

इमं - स्तोममर्.हते - जातवेदसे - रथमिव - संमहेमा - मनीषया ।
भद्रा हि नः - प्रमतिरस्य - स॒ज्ञसदि॑ - अग्ने॑ - स॒ख्ये - मा रिषामा॑ -
वयं तव॑ ॥ (2.7.1-1)

2.7.2 क्षुर कर्म

त्यायुषं॑ जमदग्नेः॑ कश्यपस्य॑ त्यायुषम्॑ ।
यद्॑-देवानां॑ त्यायुषं॑ तन्मे॑ अस्तु॑ त्यायुषम्॑ ॥ 2

शिवो॑ नामासि॑ स्वधितिस्ते॑ पिता॑ नमस्ते॑ अस्तु॑ मा॑ मा॑ हिष्टसीः॑ ॥ 3

त्यायुषं॑ - जमदग्नेः॑ - कश्यपस्य॑ - त्यायुषं॑ ।
यद्॑ देवानां॑ - त्यायुषं॑ - तन्मे॑ - अस्तु॑ - त्यायुषं॑ ॥ (2.7.2-2)

शिवः॑ - नामासि॑ - स्वधितिस्ते॑ - पिता॑ - नमस्ते॑ - अस्तु॑ -
मा॑ मा॑ हिष्टसीः॑ ॥ (2.7.2-3)

उष्णोन् वायवुदकेनेत्येषः { } । (4 to 11)

Expansion for – उष्णोन् वायवुदकेनेत्येषः

उष्णोन् वायवुदकेनेह्यदिति: केशान् वपतु ॥ 4

आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घयुत्वाय वर्चसे । ज्योक्च सूर्यं दृशे ॥ 5

येनावपथ् सविता क्षुरेण सोमस्य राजो वरुणस्य विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्यायुष्मान् जरदष्टिर् यथाऽसदयमसौ ॥ 6

येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत् ।

तेनास्यायुषे वप सौश्लोक्याय स्वस्तये ॥ 7

येन भूयश्श्रात्ययं ज्योक्च पश्याति सूर्यम् ।

तेनास्यायुषे वप सौश्लोक्याय स्वस्तये ॥ 8

येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत् ।

तेन ते वपाम्यसावायुषा वर्चसा यथा ज्योख्सुमना असाः ॥ 9

यत् क्षुरेण मर्चयता सुपेशसा वप्ना वपसि केशान् ।

शुन्धि शिरो माऽस्यायुः प्रमोषीः ॥ 10

उप्त्वाय केशान् वरुणस्य राज्ञो बृहस्पतिः सविता सोमो अग्निः ।

तेभ्यो निधानं बहुधाऽन्वविन्द-नन्तरा द्यावापृथिवी अपः सुवः ॥ 11

(Ref - EAK 2.1.1)

उष्णे वायो - उदकेनेहि - अदितिः - केशान् - वपतु ॥ (2.7.2 - 4)

आप उन्दन्तु - जीवसौ - दीर्घायुत्वाय - वर्चसे ।

ज्योक्च - सूर्यौ - दृशो ॥ (2.7.2 - 5)

येनावपत् - सविता - क्षुरेण - सोमस्य - राज्ञः - वरुणस्य - विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणः - वपतेदं - अस्यायुष्मान् - जरदष्टिः - यथाऽसत् -

अयं - असौ ॥ (2.7.2 - 6)

येन पूषा - बृहस्पतेः - अग्नेः - इन्द्रस्य च - आयुषे - अवपत् ।

तेन - अस्यायुषे - वप - सौश्लोक्याय - स्वस्तर्यै ॥ (2.7.2 - 7)

येन भूयः - चराति - अयं - ज्योक्च - पश्याति - सूर्यौ ।

तेन - अस्यायुषे - वप - सौश्लोक्याय - स्वस्तर्यै ॥ (2.7.2 - 8)

येन पूषा - बृहस्पतिः - अग्नेः - इन्द्रस्य च - आयुषे - अवपत् ।
 तेन ते - वपामि - असौ - आयुषा - वर्चसा - यथा ज्योक् -
 सुमनाः - असाः । (2.7.2 – 9)

यत् क्षुरेण - मर्चयता - सुपेशासा" - वप्त्रा" - वपसि - केशान् ।
 शुन्थि शिरः - माऽस्यायुः - प्रमोषीः । (2.7.2 – 10)

उप्त्वाय - केशान् - वरुणस्य - राजः - बृहस्पतिः - सविता -
 सोमः - अग्निः ।
 तेभ्यः - निधानं" - बहुधा - अन्विन्दन् - अन्तरा द्यावापृथिवी -
 अपस्सुवः ॥ (2.7.2 – 11)

2.7.3 मेखलाया उपजूहनं

इदमह-ममुष्या-मुष्यायणस्य पाप्मान-मुपगूहाम्युत्तरोऽसौ द्विषद्भ्यः ॥ 12

इदमहं - अमुष्य - अमुष्यायणस्य - पाप्मानं" - उपगूहामि -
 उत्तरोऽसौ - द्विषद्भ्यः ॥ (2.7.3 – 12)

2.7.4 स्नान मन्त्राः

आपो हि ष्ठा मयोभुव इति तिस्रो { } 13 to 15,

Expansion for – आपो हि ष्ठा मयोभुव इति तिस्रः

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन ।

महे रणाय चक्षसे ॥ 13

यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः ॥ 14

तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ ।

आपो जनयथा च नः ॥ 15 (Ref - TS 4.1.5.1)

आपः । हि । स्थ । मयोभुवः । ताः । नः । ऊर्जे । दधातन ॥

महे । रणाय । चक्षसे ॥ (2.7.4 – 13)

यः । वः । शिवतमः । रसः । तस्य । भाजयत । इह । नः ॥

उशतीः । इव । मातरः ॥ (2.7.4 – 14)

तस्मै ॥ अरं । गमाम । वः । यस्य । क्षयाय । जिन्वथ ॥

आपः । जनयथ । च । नः ॥ (2.7.4 – 15)

हि॒रण्यवर्णा॑ः शु॒चयः पा॒वका॑ इति॑ ति॒स्रः { } ॥ 16-18

Expansion for-हि॒रण्यवर्णा॑ः शु॒चयः पा॒वका॑ इति॑ ति॒स्रः { } ॥ 16-18

हि॒रण्यवर्णा॑ः शु॒चयः पा॒वका॑ या॒सु॑ जा॒तः क॒श्यपो॑ या॒स्विन्द्रः॑ ।

अग्निं॑ या॑ गर्भं॑ दधि॒रे॑ वि॒रूपा॒स्ता॑ न॑ आ॒पः॑ शऽ॑ स्यो॒ना॑ भवन्तु॑ ॥ 16

या॒सा॒उ॑ रा॒जा॑ वरुणो॑ या॒ति॑ मध्ये॑ सत्या॒नृ॒ते॑ अ॒वपश्यन्॑ जना॒नां॑ ।

मधु॒श्चु॒तः॑ शु॒चयो॑ या॑ पा॒वका॒स्ता॑ न॑ आ॒पः॑ शऽ॑ स्यो॒ना॑ भवन्तु॑ ॥ 17

या॒सा॒ दे॒वा॑ दि॒वि॑ कृ॒णवन्ति॑ भक्षं॑ या॑ अ॒न्तरिक्षे॑ बहु॒धा॑ भवन्ति॑ ।

या॑ पृथि॒वी॑ पय॒सो॒न्दन्ति॑ शु॒क्रास्ता॑ न॑ आ॒पः॑ शऽ॑ स्यो॒ना॑

भवन्तु॑ ॥ 18 (Ref - TS 5.6.1.1)

हि॒रण्यवर्णा॑ः । शु॒चयः । पा॒वका॑ः । या॒सु॑ । जा॒तः । क॒श्यपः । या॒सु॑ ।
इ॒द्द्रः॑ ॥

अग्निं॑ । या॑ । गर्भं॑ । दधि॒रे॑ । वि॒रूपः॑ । ता॑ः । न॑ः । आ॒पः॑ ।

शं॑ । स्यो॒ना॑ः । भवन्तु॑ ॥ (2.7.4 – 16)

या॒सां । रा॒जा । वरुणः । या॒ति । मद्ध्ये॑ । स॒त्यानृते॑ । अवपश्यन्त् ।
जना॒नां ॥

मधु॒श्शुतः॑ । शु॒चयः॑ । या॒ः । पा॒वका॑ः । ता॒ः । नः॑ । आ॒पः॑ । शं॑ । स्यो॒ना॑ः ।
भवन्तु॑ ॥ (2.7.4 – 17)

या॒सां । दे॒वा॑ः । दि॒वि । कृ॒णवन्ति॑ । भक्षं॑ । या॒ः । अ॒न्तरिक्षे॑ । बहु॒था ।
भवन्ति॑ ॥

या॒ः । पृथि॒वी॑ । पय॒सा । उ॒न्दन्ति॑ । शु॒क्रा॑ः । ता॒ः । नः॑ । आ॒पः॑ । शं॑ ।
स्यो॒ना॑ः । भवन्तु॑ ॥ (2.7.4 – 18)

2.7.5 दन्तधावमम् वासः परिधानम् च.

अन्नाद्याय व्यूहद्ध्वं दीर्घायुरहमन्नादो भूयासम् । सोमो राजा अयमागमथ्म
मे मुखं प्रवेक्ष्यति भगेन सह वर्चसा ( ) ॥ 19

सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि स्वा मा तनूराविश ॥ 20

अन्नाद्याय - व्यूहद्ध्वं - दीर्घायुः - अहमन्नादः - भूयासं ।

सोमो राजा - अयमागमत् - स मे मुखं - प्रवेक्ष्यति - भगेन -
सह वर्चसा ॥ (2.7.5 – 19)

सोमस्य - तनूरसि - तनुवं मे पाहि - स्वा मा तनूः - आविश ॥

(2.7.5 – 20)

2.7.6 देवताभ्यश्चन्दनप्रदानं

नमौ ग्रहाय चाभिग्रहाय च 21

नमः शाकजं जभाभ्याम् 22

नमस्ताभ्यो देवताभ्यो या अभिग्राहिणीः ॥ 23

नमौ ग्रहाय च - अभिग्रहाय च - 21

नमः शाकजं - जभाभ्यां - 22

नमस्ताभ्यः - देवताभ्यः - या अभिग्राहिणीः ॥ 23 (2.7.6 – 21 to 23)

2.7.7 आत्मनोऽनुलेपः

अप्सरः सु यो गन्धो गन्धर्वेषु च यद्यशः ।

दैवो यो मानुषो गन्धः स मा गन्धः सुरभिर् जुषताम् ॥ 24

अप्सरः सु यः - गन्धो गन्धर्वेषु च - यद्यशः ।

दैवो यः - मानुषो - गन्धः - स मा गन्धः - सुरभिः - जुषतां ॥ (2.7.7-24)

2.7.8 उदपात्रे सौवर्णमणिपरिप्लावनम्

इयमोषधे त्रायमाणा सहमाना सहस्वती ।

सा मा हिरण्यवर्चसं ब्रह्मवर्चसिनं मा करोतु ॥ 25

इयमोषधे – न्रायमाणा सहमाना – सहस्वती ।
 सा मा हिरण्यवर्चसं – ब्रह्मवर्चसिनं ॥ मा करोतु ॥ (2.7.8 – 25)

2.7.9 ग्रीवास्वाबन्धनम्

अपाशोऽस्युरो मे मा स शारीः शिवो-मोप तिष्ठस्व दीर्घयुत्वाय
 शतशारदाय ।

शत शरदभ्य आयुषे वर्चसे जीवात्वै पुण्याय ॥ 26

Padam not avaibale

2.7.10 वाससः परिधानम्

रेवतीस्त्वा व्यक्षणन्नित्येताः { } ॥ 27 to 32

Expansion for – रेवतीस्त्वा व्यक्षणन्

रेवतीस्त्वा व्यक्षणन् कृतिकाश्चाकृन्तस्त्वा ।

थियोऽवयन्नवग्ना अवृज्जन्थ-सहस्रमन्ताऽ अभितो अयच्छन् ॥ 27

देवीर् देवाय परिधी सवित्रे । महत्तदा-सामभवन्-महित्वनम् ॥ 28

या अकृन्तन्नवयन्. या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितो-ऽददन्त ।

तास्त्वा देवीर्-जरसे सम्व्ययन्त्वायुष्मानिदं परिधथस्व वासः ॥ 29

परिधत्त धत्त वाससैन् शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।

बृहस्पतिः प्रायच्छद्-वास एतथ्सोमाय राजे परिधातवा उ ॥ 30

जरां गच्छासि परिधथस्व वासो भवा कृष्टीना-मभिशस्तिपावा ।

शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च पोषमुप सम्ब्ययस्व ॥ 31

परीदं वासो अधिथाः स्वस्तये-भूरापीना-मभिशस्तिपावा ।

शतं च जीव शरदः पुरुचीरवसूनि चार्यो विभजासि जीवन् ॥ 32

रेवती स्त्वा - व्यक्षणन् - कृत्तिकाश्च - अकृन्तस्त्वा ।

थियोऽवयन् - अवग्नाः - अवृज्जन् - सहस्रं - अन्तान् -

अभितः - अयच्छन् । (2.7.10 - 27)

देवीः - देवाय - परिधी - सवित्रे ।

महत्तद् - आसां - अभवत् - महित्वनं । (2.7.10 - 28)

या अकृन्तन् - अवयन् - या अतन्वत - याश्च - देवीः - अन्तान् -

अभितः - अददन्त ।

तास्त्वा - देवीः - जरसे - संव्ययन्तु - आयुष्मान् - इदं -

परिधथस्व - वासः । (2.7.10 - 29)

परिधत्त - धत्त - वाससा - एनं - शतायुषं - कृणुत - दीर्घमायुः ।
 बृहस्पतिः - प्रायच्छत् - वास - एतत् - सोमाय - राजे -
 परिधातवा उ ॥ (2.7.10 – 30)

जरां - गच्छासि - परिधथस्व - वासः - भवा कृष्टीनां -
 अभिशस्तिपावा ।
 शतं च जीव - शरदः सुवर्चाः - रायश्च - पोषं - उप -
 संव्ययस्व ॥ (2.7.10 – 31)

परीदं - वासः - अधिधाः - स्वस्तये - अभूरापीनां - अभिशस्तिपावा ॥
 शतं च जीव - शरदः - पुरुचीः - वसूनि - चार्यः - विभजासि -
 जीवन् । (2.7.10 – 32)

(सह वर्चसा नवं च) (K7) (19)

2.8 समावर्तनमन्त्राः

2.8.1 होमः

आयुष्यं वर्चस्य अं सुवीर्य अं रायस्पोष-मौदि भिद्यम् ।

इद अं हिरण्यं जैन्यायाविशतां माम् ॥ 1

उच्चैर्वादि पृतनाजि सत्रासाहं धनञ्जयम् ।

सर्वाः समृद्धीर् क्रद्धयो हिरण्ये ऽस्मिन्थ समाहिताः ॥ 2

शुनमह अं हिरण्यस्य पितुरिव नामाग्रभैषम् ।

तं मा हिरण्यवर्चसं पूरुषु प्रियं कुरु ॥ 3

प्रियं मा देवेषु कुरु प्रियं मा ब्रह्मणे कुरु ।

प्रियं विश्येषु शुद्रेषु प्रिय अं राजसु मा कुरु ॥ 4

या तिरश्ची निपद्यसेऽहं विधरणी इति ।

तां त्वा घृतस्य धारया यजे स अं राधनीमहम् ( ) ॥ 5

स अं राधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ 6, प्रसाधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ 7

सम्राजं च विराजं चाभिश्रीर्या च नो गृहे ।

लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मा स अं सृजामसि ॥ 8

आयुष्यं ॥ - वर्चस्यं ॥ - सुवीर्यं ॥ - रायस्पोषं ॥ - औद्धिद्यं ।

इदं - हिरण्यं - जैत्राय - आविशतां मां ॥ (2.8.1 - 1)

उच्चैर्वादि - पृतनाजि - सत्रासाहं - धनञ्जयं ।

सर्वाः ॥ - समृद्धीः ॥ - ऋद्धयः ॥ - हिरण्ये ॥ - अस्मिन् ॥ - समाहिताः ॥

(2.8.1 - 2)

शुनमहं ॥ - हिरण्यस्य ॥ - पितुरिव ॥ - नामाग्रभैषं ।

तं मा ॥ - हिरण्यवर्चसं ॥ - पूरुषु ॥ - प्रियं कुरु ॥ (2.8.1 - 3)

प्रियं मा ॥ - देवेषु कुरु ॥ - प्रियं मा ॥ - ब्रह्मणे कुरु ।

प्रियं ॥ - विश्येषु ॥ - शूद्रेषु ॥ - प्रियः राजसु ॥ - मा कुरु ॥

(2.8.1 - 4)

या ॥ - तिरश्ची ॥ - निपद्यसेऽहं ॥ - विधरणी ॥ - इति ।

तां त्वा ॥ - घृतस्य ॥ - धारया ॥ - यजे ॥ - सञ्चाधनीमहं ॥ (2.8.1 - 5)

सञ्चाधन्यै ॥ - देव्यै ॥ - स्वाहा ॥ - 6,

प्रसाधन्यै ॥ - देव्यै ॥ - स्वाहा ॥ - 7

सप्राजञ्च ॥ - विराजञ्च ॥ - अभिश्रीः ॥ - या च ॥ - नो गृहे ।

लक्ष्मी ॥ - राष्ट्रस्य ॥ - या मुखे ॥ - तया मा ॥ - सञ्चसृजामसि ॥ (2.8.1 - 8)

2.8.2 स्रगबन्धनं

शुभिके शिर आ रोह शोभयन्ती मुखं मम ।
मुखऽ् हि मम शोभय भूयाऽसं च भगं कुरु ॥ 9

यामाहरज्ञमदग्निः श्रद्धायै कामायान्यै ।
इमां तामपि नह्येऽहं भगेन सह वर्चसा ॥ 10

शुभिके - शिरः - आ रोह - शोभयन्ती - मुखं मम ।
मुखऽ् हि - मम शोभय - भूयाऽसञ्च - भगं कुरु ॥ (2.8.2 - 9)

यामाहरत् - जमदग्निः - श्रद्धायै ॥ - कामायान्यै ।
इमां - तामपि नह्येऽहं - भगेन - सह - वर्चसा ॥ (2.8.2 - 10)

2.8.3 आञ्जनमन्त्रः

यदाञ्जनं त्रैककुदं जातऽ् हिमवत उपरि ।
तेन वामाञ्जे तेजसे वर्चसे भगाय च ॥ 11

यदाञ्जनं - त्रैककुदं - जातं - हिमवत उपरि ।
तेन वामाञ्जे - तेजसे - वर्चसे - भगाय च ॥ (2.8.3 - 11)

(सऽरथनीमहम् नवं च) (K8) (19)

2.9 समावर्तनमन्त्रः

2.9.1 आञ्जनमन्त्रः

मयि पर्वतपूरुषं १, मयि पर्वतवर्चसं २,
 मयि पर्वतभेषजं ३, मयि पर्वतायुषम् ॥ ४
 मयि - पर्वतपूरुषं - १, मयि - पर्वतवर्चसं - २,
 मयि - पर्वतभेषजं - ३, मयि - पर्वतायुषं ॥ ४

2.9.2 अदर्शविक्षण उपानदग्रहण दण्डादान् दिगुपस्थान नक्षत्रचन्द्रोपस्थानानि.

यन्मे वर्चः परागतमात्मान - मुपतिष्ठति ।
 इदं तत्पुनराददे दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥ ५

प्रतिष्ठे स्थौ देवतानां मा मा सन्ताप्तम् ॥ ६

प्रजापते: शरणमसि ब्रह्मणः छदिर्-विश्वजनस्य छायाऽसि सर्वतो
 मा पाहि ॥ ७

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनौर् बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे द्विषतो
 वधायेन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नः शर्म मे भव यत्पापं तन्निवारय ॥ ८

यन्मै - वर्चः - परागतं - आत्मानं - उपतिष्ठति ।

इदं तत् - पुनराददे - दीर्घायुत्वाय - वर्चसे ॥ (2.9.2 - 5)

प्रतिष्ठे - स्थः - देवतानां - मा मा - सन्ताप्तं ॥ (2.9.2 - 6)

प्रजापतेः - शारणमसि - ब्रह्मणः - छदिः - विश्वजनस्य - छायाऽसि -
सर्वतः - मा पाहि ॥ (2.9.2 - 7)

देवस्य त्वा - सवितुः - प्रसवे - अश्विनोः - बाहुभ्यां - पूष्णः -
हस्ताभ्यां - आ ददे - द्विषतः - वधाय - इन्द्रस्य - वज्रोऽसि -
वार्त्रघ्नः - शर्म मे - भव - यत्पापं - तन्निवारय ॥ (2.9.2 - 8)

देवीः षडुर्वीर् इत्येषा । (9-10) { }

Expansion for - देवीः षडुर्वीः इत्येषा .

देवीः षडुर्वीरुरुणः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयद्ध्वं ॥ 9

माहास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रथाम द्विषते सोम राजन् ॥ 10

Ref - -TS 4.7.14.2

देवीः ॥ - षडुर्वीः ॥ - उरुणः ॥ - कृणोत् ॥ - विश्वे देवास ॥ - इह ॥ -
वीरयद्ध्वं ॥ (2.9.2 - 9)

माहास्महि ॥ - प्रजया मा ॥ - तनूभिः ॥ - मा रथाम् ॥ - द्विष्टे ॥ -
सोम राजन् ॥ (2.9.2 - 10)

समावर्तनमन्त्राः समाप्तः

2.9.3 मधुपर्कमन्त्राः

रा॒ष्ट्रभृ॒दस्या-चार्या॑सन्दी॒ मा॒ त्वद्योष्॑ 11

रा॒ष्ट्रभृ॒दसि॑ सम्राडा॑सन्दी॒ मा॒ त्वद्योष्॑ 12

रा॒ष्ट्रभृ॒दस्यथि॑पत्यासन्दी॒ मा॒ त्वद्योष्॑म्॒ ॥ 13

आपः॑ पादा॑वने॑जनीर्॑ द्विषन्तं॑ नाशयन्तु॑ मे॑ ।

अस्मिन्॑ कुले॑ ब्रह्मवर्चस्य॑ सानि॑ ( )॑ ॥ 14

मयि॑ महो॑ मयि॑ यशो॑ मयी॑न्द्रियं॑ वीर्यम्॑ ॥ 15

आ॑ मा॑ ऽग्न॑. यशसा॑ वर्चसा॑ स॒ज्ज॑स॒ज्॑ पयसा॑ तेजसा॑ च॑ ।
तं॑ मा॑ प्रियं॑ प्रजानां॑ कुर्वथि॑पतिं॑ पशु॑नाम्॑ ॥ 16 क

विराजो॑ दोहो॑ऽसि॑ विराजो॑ दोह॑मशीय॑ मम॑ पद्याय॑ विराज॑ ॥ 17

समुद्रं॑ वः॑ प्रहिणो॑मि॑ स्वां॑ योनि॑मपि॑गच्छत॑ ।

अच्छिद्रः॑ प्रजया॑ भूयासं॑ मा॑ परासेचि॑ मत्पयः॑ ॥ 18

रा॒ष्ट्रभृ॒दसि॑ - आचार्या॑सन्दी॒ - मा॒ - त्वद्योषं॑ - 11

रा॒ष्ट्रभृ॒दसि॑ - सम्राडा॑सन्दी॒ - मा॒ - त्वद्योषं॑ - 12

रा॒ष्ट्रभृ॒दसि॑ - अथि॑पत्यासन्दी॒ - मा॒ - त्वद्योषं॑ ॥ 13 (2.9.3 - 11 to 13)

आपः - पादावनेजनीः - द्विषन्तं - नाशयन्तु मे ।

अस्मिन् - कुले - ब्रह्मवर्चसी - असानि ॥ (2.9.3 - 14)

मयि महः - मयि यशः - मर्यैन्द्रियं - वीर्यं ॥ (2.9.3 - 15)

आ मा ऽग्नू - यशसा - वर्चसा - सज्जूज - पयसा -
तेजसा च ।

तं मा - प्रियं - प्रजानां - कुर्वधिपतिं - पशूनां ॥ (2.9.3 - 16)

विराजः - दोहोऽसि - विराजः - दोहमशीय - मम - पद्याय -
विराज ॥ (2.9.3 - 17)

समुद्रं - वः - प्रहिणोमि - स्वां - योनिं - अपिगच्छत ।

अच्छिद्रः - प्रजया भूयासं - मा परासेचि - मत्पयः ॥

(2.9.3 - 18)

(असानि षट्च) (K9) (16)

2.10 मधुपर्क मन्त्रः

2.10.1 मधुपर्क मन्त्रः

त्रयै विद्यायै यशोऽसि यशसो यशोऽसि ब्रह्मणो दीप्तिरसि ।
 — " — " — " — | — | — | — | — | — | — | — |
 तं मा प्रियं प्रजानां कुर्वद्धिपतिं पशूनाम् ॥ 1

आ मा गन्तित्येषा { } ॥ 2

Expansion for – आ मा गन्

आ मा ऽग्ने यशसा वर्चसा स॒स॒ज पयसा तेजसा च ।
 — " — " — | — | — | — | — | — | — |
 तं मा प्रियं प्रजानां कुर्वद्धिपतिं पशूनाम् ॥ 2 (Ref - EAK 2.9.16)

अमृतोपस्तरणमस्य३ मृतापिधानमसि ॥ 4

यन्मधुनो मधव्यं परममन्नाद्यं वीर्यम् । तेनाहं मधुनो मधव्येन
 परमेणान्नाद्येन वीर्येण परमोऽन्नादो मधव्योऽसानि ॥ 5

गौरस्यपहतपाप्माऽप पाप्मानं जहि मम चामुष्यं च ।

अग्निः प्राश्नातु प्रथमः स हि वेद यथा हविः ॥ 6

(अनष्ट) अरिष्टमस्माकं कृण्वन् ब्राह्मणो ब्राह्मणेभ्यः ॥ 7

यज्ञो वर्ष्णतां यज्ञस्य वृद्धिमनु वर्ष्णपचितिरस्य-पचितं
मा कुर्वपचितोऽहं मनुष्येषु भूयासम् ( ) ॥ 8

गौर-धेनुभव्या ९ ,
माता रुद्राणां दुहिता वसूनाऽ स्वसाऽदित्याना-ममृतस्य नाभिः (10) ।
प्रणु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदिति वधिष्ट ॥ 10
पिबतूदकं तृणान्यत्तु । ओमुथसृजत ॥ 11

भूतम् (सुभूतम्) ॥ 12 , सा विराट् ॥ 13

तन्मा क्षायि तस्य तेऽशीय तन्म ऊर्जं धाः ॥
ओं कल्पयत ॥ 14

त्रयै - विद्यायै - यशोऽसि - यशसः - यशोऽसि - ब्रह्मणः -
दीप्तिरसि ।

तं मा - प्रियं - प्रजानां - कुर्वधिपतिं - पशुनां ॥ (2.10.1 - 1)

आ मा ऽग्न् - यशसा - वर्चसा - सूर्यसूर्य - पयसा -
तेजसा च ।

तं मा ॥ - प्रियं - प्रजानां ॥ - कुर्वधिपतिं - पशुनां ॥ (2.10.1 - 2)

अमृतोपस्तरणमसि ३, - अमृतापिधानमसि ॥ ४

यन्मधुनः - मधव्यं ॥ - परमं - अन्नाद्यं ॥ - वीर्यं ॥
तेनाहं - मधुनः - मधव्येन - परमेण - अन्नाद्येन - वीर्येण - परमः -
अन्नादः - मधव्यः - असानि ॥ (2.10.1 - 5)

गौरसि - अपहतपाप्माऽप - पाप्मानं जहि - मम - चामुष्य च ।
अग्निः - प्राश्नातु - प्रथमः - स हि वेद - यथा हविः ॥ (2.10.1 - 6)

अरिष्टं - अस्माकं ॥ - कृपवन् - ब्राह्मणः - ब्राह्मणेभ्यः ॥ (2.10.1 - 7)

यज्ञः - वर्द्धतां - यज्ञस्य - वृद्धिं - अनु वर्द्ध - अपचितिरसि -
अपचितं - मा कुरु - अपचितोऽहं - मनुष्येषु - भूयासं ॥ (2.10.1 - 8)

गौः धेनुभव्या ९

माता - रुद्राणां[॥] - दुहिता - वसूनां - स्वसा[॥] - आदित्यानां[॥] -
अमृतस्य - नाभिः ।

प्रणु - वोचं - चिकितुषे[॥] - जनाय - मा गां - अनागां - अदितिं -
वथिष्ट ॥ (2.10.1 - 10)

पिबतूदकं - तृणांन्यत्तु । ओमुथसृजत ॥ 11 ,

भूतं - (सुभूतं) । 12 , सा - विराट् ॥ 13

तन्मा क्षायि - तस्य तेऽशीय - तन्म ऊर्ज थाः । ओं कल्पयत ॥ 14

(भूयासमष्टै च) (K10) (18)

2.11 सीमन्तोन्नयनं

2.11.1 होममन्त्राः

धाता ददातु नो रयिमिति चतस्रो १ to ४ { }

यस्त्वा हृदा कीरिणेति चतस्रः ५ to ८ { }

भूर्भुवस्सुवो ९,

राकामहं १० { }, यास्ते राके ॥ ११ { }

Expansion for – धाता ददातु नो रयिमिति

धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः । स नः पूर्णं वावनत् ॥ १

धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान ।

धाता पुत्रं यजमानाय दाता तस्मा उ हृव्यं घृतवद्विधेम ॥ २

धाता ददातु नो रयिं प्राचीं जीवातु मक्षितां ।

वयं देवस्य धीमहि सुमतिष्ठ सत्यराधसः ॥ ३

धाता ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे । तस्मै देवा अमृताः

सम्व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः ॥ ४ Ref - TS 3.3.11.2

धाता - ददातु नः - रथिं - ईशानः - जगतः - पतिः ।

स नः - पूर्णन् - वावनत् । (2.11.1 – 1)

धाता - प्रजायाः - उत - रायः - ईशे - धाता - इदं विश्वं - भुवनं -
जजान ।

धाता - पुत्रं - यजमानाय - दाता - तस्मा उ - हव्यं -
घृतवत् - विधेम । (2.11.1 – 2)

धाता - ददातु नः - रथिं - प्राचीं - जीवातुं - अक्षितां ।

वयं - देवस्य - धीमहि - सुमतिं - सत्यराथसः ॥ (2.11.1 – 3)

धाता - ददातु - दाशुषे - वसूनि - प्रजाकामाय - मीढुषे - दुरोणे ।
तस्मै देवाः - अमृताः - संव्ययन्तां - विश्वे देवासः - अदितिः -
सजोषाः ॥ (2.11.1 – 4)

Expansion for – यस्त्वा हृदा कीरिणा

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानो उमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि ।

जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्यां ॥ 5

यस्मै त्वऽ सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनं ।

अश्विनऽ स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तऽ रथिं नशते स्वस्ति ॥ 6

त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्तन् कामकातयः । न त्वा मिन्द्रातिरिच्यते ॥ 7

उक्थ उक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवान् सुतासः ।
यदी यदी सबाधः पितरं न पुत्राः समानदक्षाः अवसे हवन्ते ॥ 8

Ref - TS 1.4.46.1

यस्त्वा ॥ हृदा - कीरिणा ॥ मन्यमानः - अमर्त्यं - मर्त्यः - जोहवीमि ।
जातवेदः - यशः - अस्मासु - धेहि - प्रजाभिः - अग्ने -
अमृतत्वं - अश्यां ॥ (2.11.1 - 5)

यस्मै त्वं-सुकृते ॥ जातवेदः - उ लोकं - अग्ने - कृणवः - स्योनं ।
अश्विनं - स पुत्रिणं - वीरवन्तं - गोमन्तं - रयिं - नशते - स्वस्ति ॥

(2.11.1 - 6)

त्वे - सु पुत्र - शवसः - अवृत्तन् - कामकातयः ।
न त्वां - इन्द्रं - अतिरिच्यते ॥ (2.11.1 - 7)

उक्थउक्थे - सोमः - इन्द्रं ॥ ममाद - नीथेनीथे - मघवानं -
सुतासः ।
यदी ॥ सबाधः - पितरं ॥ न पुत्राः - समानदक्षाः - अवसे - हवन्ते ॥

(2.11.1 - 8)

Expansion for – राकामहं , यास्ते राके

राकामह७ सुहवा७ सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना ।
सीव्यत्वपः सूच्याऽच्छिद्यमानया ददातु वीर७ शतदायमुक्थ्यं ॥ 10

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोष् च सुभगे राणा ॥ १

Ref - TS 3.3.11.5

रकां । अहं । सुहवां ॥ सुषुती । हुवे । शृणोतु । नः । सुभगा ॥ बोधतु ।
 त्मना ॥
 सीव्यतु । अपः । सूच्या । अच्छिद्यमानया । ददातु । वीरं । शतदायं ।
 उक्थ्यं ॥ (2.11.1 – 10)

या: । ते । रके । सुमतयः । सुपेशसः । याभिः । ददासि । दशुष्व
वसुनि ॥

ताभिः । नः । अद्य । सुमना[॥]ः । उपागहि । सहस्रपोषं । सुभगे । रराणा ॥
 (2.11.1 – 11)

2.11.2 वीणागानमन्त्रौ

Padam not available

यौगन्धरिरेव नो राजेति साल्वीरवादिषुः ।
विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरेण यमुने तव ॥ 12

सोम एव नो राजेत्याहुर् ब्राह्मणीः प्रजाः ।
विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरेणासौ तव ॥ 13

2.11.3 पंसवन्

Padam not available for 2.11.3 , 2.11.4 and 2.11.5

पुञ्चुवनमसि ॥ 14

2.11.4 क्षिप्रं सवनं

आभिष्ट्‌वाहं दशभि-रभिमृशामि दशमास्याय सूतवे ॥ 15

यथैव सोमः पवते यथा समुद्रं एजति ।

एवं ते गर्भ एजतु सह जरायुणा निष्क्रम्य प्रतितिष्ठत्वायुषि

ब्रह्मवर्चसि यशसि वीर्यं नादे ( ) ॥ 16

— | — |
दश मासाज् छशयानो धात्रा हि तथा कृतम् ।

— ऐतु गर्भो अक्षतो जीवो जीवन्त्याः ॥ 17

आयम् नीर्यमयत् गर्भमापो देवीः सरस्वतीः ।

— ऐतु गर्भो अक्षतो जीवो जीवन्त्याः ॥ 18

2.11.5 जरायुणाऽवाक्पतने यजूभ्यामिवोक्षणं

तिलदे ऽवपद्यस्व न माञ्चसमसि नोदलम् ।

स्थविन्यवपद्यस्व न माष्ठसेषु न स्नावसु न बद्धमसि मज्जसु ॥ 19

निरैतु पृश्नि शेवलऽ शुने जगायत्तवे ॥ 20

(जातकर्म मन्त्राः प्रारंभः)

दिवस्परीत्येषोऽनुवाकः । 21–31 { }

Expansion for – दिवस्परि

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः ।

तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्थान एनं जरते स्वाधीः ॥ 21

विद्मा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्मा ते सद्म विभृतं पुरुत्रा ।

विद्मा ते नामं परमं गुहा यद्-विद्मा तमुथसं यत आजगन्थ ॥ 22

समुद्रे त्वा नृमणा अपस्वन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊधन् ।

तृतीये त्वा रजसि तस्थिवाऽसमृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन् ॥ 23

अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्-वीरुधः समञ्जन् ।

सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्वो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥ 24

उशिक् पावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो निधायि ।

इयति धूममरुषं भरिभ्रदुच्छुक्रेण शोचिषा द्या-मिनक्षत् ॥ 25

विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।
वीडुं चिदद्रिमभिनत् परायन् जना यदग्निमयजन्त् पञ्च ॥ 26

श्रीणामुदारो धरुणो रथीणां मनीषाणां प्राप्तिः सोमगोपाः ।
वसाः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः ॥ 27

यस्ते अद्य कृणवद्-भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने ।
प्रतं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ट ॥ 28

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उकथउकथ आभज शस्यमाने ।
प्रियः सूर्ये प्रियो अग्ना भवात्युज्जातेन भिनददुज्जनित्वैः ॥ 29

त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि ।
त्वया सह द्रविणमिच्छमाना क्रजं गोमन्तमुशिजो वि क्रुः ॥ 30

दृशानो रुक्म उव्या व्यद्यौद्-दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ।
अग्निरमृतो अभवद्-वयोभिर्यदै नं द्यौरजनयथ् सुरेताः ॥ 31

(Ref - TS 4.2.2.1)

दिवः । परि । प्रथमं । जने । अग्निः । अस्मत् ।
 द्वितीयं । परि । जातवेदाः ॥ तृतीयं । अप्सु । नृमणाः । अजस्रं ।
 इच्छानः । एनं । जरते । स्वाधीः ॥ (2.11.6 – 21)

विद्म । ते । अग्ने । त्रेधा । त्रयाणि । विद्म । ते । सद्म । विभृतं । पुरुत्रा ॥
 विद्म । ते । नाम । परमं । गुहा । यत् । विद्म । तं । उथसं । यतः ।
 आजगन्थ ॥ (2.11.6 – 22)

समुद्रे । त्वा । नृमणाः । अप्सु । अन्तः । नृचक्षाः । ईधे । दिवः । अग्ने ।
 ऊर्धन् ॥ तृतीये । त्वा । रजसि । तस्थिवाऽसं । ऋतस्य । योनौ । महिषाः ।
 अहिन्वन् ॥ (2.11.6 – 23)

अक्रन्दत् । अग्निः । स्तनयन् । इव । द्यौः । क्षाम । रेरिहत् । वीरुधः ।
 समञ्जन् ॥

सद्यः । जन्मानः । वि । हि । ई । इद्धः । अख्यत् । आ । रोदसी । भानुना ।
 भाति । अन्तः ॥ (2.11.6 – 24)

उशिक् । पावकः । अरतिः । सुमेधाः । मर्त्सु । अग्निः । अमृतः ।
 नि । धायि ॥ इयर्ति । धूमं । अरुषं । भरिभ्रत् । उत् । शुक्रेण । शोचिषा ।
 द्यां । इनक्षत् ॥ (2.11.6 – 25)

विश्वस्य । केतुः । भुवनस्य । गर्भः । आ । रोदसी । अपृणात् । जायमानः ॥
 वीडुं । चित् । अद्रिं । अभिनत् । परायन् । जनाः । यत् । अग्निं ।
 अयजन्त् । पञ्च ॥ (2.11.6 – 26)

श्रीणां । उदारः । धरुणः । रथीणां । मनीषाणां ॥ प्रार्पणः । सोमगोपाः ॥
 वसोः । सूनुः । सहसः । अफ्सु । राजा । वि । भाति । अग्रे ।
 उषसां । इथानः ॥ (2.11.6 – 27)

यः । ते । अद्य । कृणवत् । भद्रशोचे । अपूर्पं । देव । घृतवन्तं । अग्ने ॥
 प्र । तं । नय । प्रतरां । वस्यः । अच्छ । अभि । द्युम्नं । देवभक्तं ।
 यविष्ट ॥ (2.11.6 – 28)

आ । तं । भज । सौश्रवसेषु । अग्ने । उक्थउक्थे । आ । भज ।
 शस्यमाने ॥ प्रियः । सूर्ये । प्रियः । अग्ना । भवाति । उत् । जातेन ।
 भिनदत् । उत् । जनित्वैः ॥ (2.11.6 – 29)

त्वां । अग्ने । यजमानाः । अनु । द्यून् । विश्वा ॥ वसूनि ।
 दधिरे । वार्याणि ॥ त्वया । सह । द्रविणं । इच्छमानाः । व्रजं । गोमन्तं ।
 उशिजः । वि । वक्रुः ॥ (2.11.6 – 30)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

दृशानः । रुक्मः । उव्या । वि । अद्यौत् । दुर्मर्षं ॥ आयुः । श्रिये ।
 रुचानः ॥ अग्निः । अमृतः । अभवत् । वयोभि । यत् । एनं । द्यौः ।
 अजनयत् । सुरेताः ॥ (2.11.6 – 31)

अस्मिन्नह॑ सहस्रं पुष्याम्येधमानस्स्वे वशौ ॥ 32

अज्ञादज्ञाथसं भवसि हृदयादधि जायसे ( ) ।

आत्मा वै पुत्रनामाऽसि स जीव शरदशशतम् ॥ 33

अस्मिन्नहं - सहस्रं - पुष्यामि - एधमानः - स्वे वशौ ॥

(2.11.6 – 32)

अज्ञादज्ञात् - सं भवसि - हृदयात् - अधि जायसे ।

आत्मा वै - पुत्रनामाऽसि - सजीव - शरदः - शतं ॥ (2.11.6 – 33)

(अन्नाद्यै - जायस् एकं च) (K11) (21)

=====

2.12 जातकर्म

2.12.1 मूर्धन्यवधानम्

अश्मा भव परशुर भव हिरण्यमस्तृतं भव ।
पशूनां त्वा हिङ्गरेणाभिजिघ्राम्यसौ ॥ 1

अश्मा भव - परशुर भव - हिरण्यं - अस्तृतं भव ।
पशूनान्त्वा - हिङ्गरेण - अभिजिघ्रामि - असौ । (2.12.1 - 1)

2.12.2 दक्षिणे कर्णे जपः

मेधां ते देवः सविता मेधां देवी सरस्वती ।
मेधां ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्त्रजा ॥ 2

मेधां ते - देवः - सविता - मेधां - देवी - सरस्वती ।
मेधां ते - अश्विनौ - देवौ - आयत्तां - पुष्करस्त्रजा ॥ (2.12.2 - 2)

2.12.3 प्राशनमन्त्राः

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयग्निस्तेजो दधातु 3

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयीन्द्र इन्द्रियं दधातु 4

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयि सूर्यो भ्राजो दधातु ॥ 5

त्वयि मेधां - त्वयि प्रजां - त्वयग्निः - तेजः - दधातु ।

त्वयि मेधां - त्वयि प्रजां - त्वयीन्द्रः - इन्द्रियं - दधातु ।

त्वयि मेथां - त्वयि प्रजां - त्वयि सूर्यः - भ्राजः - दधातु ॥
 (2.12.3 - 3 तो 5)

2.12.4 स्नापनमन्त्राः

क्षेत्रियै त्वा निर्.ऋत्यै त्वा द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।
 अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे ॥ 6

शं ते अग्निः सुहादिभरस्तु शं द्यावापृथिवी सहौषधीभिः ।
 शमन्तरिक्षं सह वातेन ते शं ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ॥ 7

या दैवीश्वतसः प्रदिशो वातपनीरभि सूर्यो विचष्टे ( ) ।
 तासां त्वा जरस आदधामि प्र यक्षम एतु निर्.ऋतिं पराचैः ॥ 8

अमोचि यक्षमाद्-दुरितादवत्यै द्रुहः पाशान् निर्.ऋत्यै चोदमोचि ।
 अहा अवर्ति-मविदथ्-स्योनमप्यभूद्-भद्रे सुकृतस्य लोके ॥ 9

सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या यद्-देवा अमुञ्चन्-नसृजन्-व्येनसः ।
 एवमहमिमं क्षेत्रिया-ज्ञामिशंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य
 पाशात् ॥ 10

क्षेत्रियै त्वा ॥ - निरूप्रकृत्यै त्वा - दुहो मुञ्चामि - वरुणस्य - पाशात् ।
 अनागसं ॥ - ब्रह्मणे त्वा - करोमि - शिवे ते - द्यावापृथिवी -
 उभे इमे ॥ (2.12.4 - 6)

शं ते अग्निः - सह - अद्विरस्तु - शं द्यावापृथिवी - सह -
 ओषधीभिः ।
 शमन्तरिक्षं - सह - वातेन ते - शन्ते ॥ - चतस्रः - प्रदिशः - भवन्तु ॥
 (2.12.4 - 7)

या दैवीः ॥ - चतस्रः - प्रदिशः - वातपलीः - अभि सूर्यः - विचष्टे ।
 तासान्त्वा - जरसः - आदधामि - प्रयक्ष्मः - एतु - निरूप्रकृतिं -
 पराचैः ॥ (2.12.4 - 8)

अमोचि - यक्षमात् ॥ - दुरितात् - अवर्त्यै - दुहः - पाशात् ॥ -
 निरूप्रकृत्यै - चोदमोचि ।
 अहाः ॥ - अवर्त्ति - अविदत् - स्योनं - अप्यभूत् - भद्रे - सुकृतस्य -
 लोके ॥ (2.12.4 - 9)

सूर्यमृतं - तमसः - ग्राह्याः - यत् - देवाः - अमुञ्चन् - असृजन् -
व्येनसः ।

एवमहं - इमं - क्षेत्रियात् - जामि - शश्चात् - द्रुहः - मुञ्चामि -
वरुणस्य - पाशात् ॥ (2.12.4 - 10)

2.12.5 पूषदाज्य प्राशनम्

भूस्स्वाहा भुवस्स्वाहा सुवस्स्वाहोऽ स्वाहा ॥ 11

भूः स्वाहा । भुवः स्वाहा । सुवः स्वाहा । ओऽ स्वाहा । (2.12.4 - 11)

(विचष्टे षट्च) (K12) (16)

2.13 जातकर्म

2.13.1 मातुरङ्गे कुमारमादधाति

मा ते कुमारङ् रक्षो वधीन्मा धेनुरत्यासारिणी ॥

प्रिया धनस्य भूया एथमाना स्वे गृहे ॥ 1

मा ते कुमारं - रक्षः - वधीत् - मा धेनुः - अत्यासारिणी ॥

प्रिया - धनस्य - भूयाः - एथमाना - स्वे गृहे ॥ (2.13.1 - 1)

स्तनं धापयति

अयं कुमारो जरां धयतु दीर्घमायुः ।

यस्मै त्वः स्तनं प्रप्यायायुर्-वर्चो यशो बलम् ॥ 2

अयं कुमारः - जरां - धयतु - दीर्घं - आयुः ।

यस्मै त्वं - स्तनं प्रप्याय - आयुर् वर्चः - यशः - बलं ॥ (2.13.2 - 2)

पृथिव्यभिमर्शनं

यद्-भूमेर्. हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ।

तदुर्विं पश्यं माऽहं पौत्रमघङ् रुदम् ॥ 3

यत्ते सुसीमे हृदयं वेदाहं तत् प्रजापतौ ।

वेदाम् तस्य ते वयं माऽहं पौत्रमघङ् रुदम् ॥ 4

यद् भूमैः - हृदयं - दिवि - चन्द्रमसि - श्रितं ।
तदुर्विं - पश्यं - माझं - पौत्रं - अघं - रुदं ॥ (2.13.3 - 3)

यत्ते - सुसीमे - हृदयं वेदाहं - तत् प्रजापतौ ।
वेदाम - तस्य ते - वयं - माझं - पौत्रं - अघं - रुदं ॥ (2.13.3 - 4)

2.13.4 कुमाराभिमर्शनं

नामयति न रुदति यत्र वयं वदामसि यत्र चाभिमृशामसि ॥ 5
नामयति - न रुदति - यत्र वयं - वदामसि - यत्र च -
अभिमृशामसि ॥ (2.13.4 - 5)

2.13.5 शिरस्त उद्कुम्भनिधानं

आपः सुप्तेषु जाग्रत् रक्षाऽसि निरितो नुदद्ध्वम् ( ) ॥ 6
आपः - सुप्तेषु - जाग्रत् - रक्षाऽसि - निरितः - नुदद्ध्वं ॥ (2.13.5 - 6)

2.13.6 फलीकरणमिश्रसर्षपहोमः

अयं कलिं पतयन्तः श्वानमिवोद्वृद्धम् ।
अजां वाशितामिव मरुतः पर्यद्धवः स्वाहा ॥ 7

शण्डेरथः शण्डिकेर उलूखलः । च्यवनो नश्यतादितः स्वाहा ॥ 8

अयः शण्डोमर्क उपवीर उलूखलः । च्यवनो नश्यतादितः स्वाहा ॥ 9

केशिनीः श्वलोमिनीः खजापोऽजोपकाशिनीः ।

अपैत नश्यतादितः स्वाहा ॥ 10

मिश्रवाससः कौबेरका रक्षोराजेन प्रेषिताः ।

ग्रामभु सजानयो गच्छन्तीच्छन्तो-अपरिदाकृतान्थ् स्वाहा ( ) ॥ 11

एतान्-धनतैतान्-गृह्णीतेत्यं ब्रह्मणस्पुत्रः ।

तानग्निः पर्यसरत्-तानिन्द्रस्तान्-बृहस्पतिः ।

तानहं वैद ब्राह्मणः प्रमृशतः कूटदन्तान्. विकेशान्

लंबनस्तनान्थ् स्वाहा ॥ 12

अयं - कलिं - पतयन्तं - श्वानमिव - उद्घृष्टं ।

अजां - वाशितामिव - मरुतः - पर्याद्ध्वं - स्वाहा ॥ (2.13.6 - 7)

शण्डेरथः - शण्डिकेरः - उलूखलः ।

च्यवनः - नश्यतात् - इतः स्वाहा ॥ (2.13.6 - 8)

अयः शण्डोमर्कः - उपवीरः - उलूखलः ।

च्यवनः - नश्यतात् - इतः स्वाहा ॥ (2.13.6 - 9)

केशिनीः ॥ - श्वलोमिनीः ॥ - खजापः ॥ - अजोपकाशिनीः ।
 अपैत् ॥ - नश्यतात् ॥ - इतः स्वाहा ॥ (2.13.6 - 10)

मिश्रवाससः ॥ - कौबेरकाः ॥ - रक्षोराजेन ॥ - प्रेषिताः ।
 ग्रामं ॥ - सजानयः ॥ - गच्छन्ति ॥ - इच्छन्तः ॥ - अपरिता ॥ - कृतान् ॥ -
 स्वाहा ॥ (2.13.6 - 11)

एतान् धन्त ॥ - एतान् ॥ - गृह्णीतेति ॥ - अयं ॥ - ब्रह्मणस्पुत्रः ॥ तानग्निः ॥ -
 पर्यसरत् ॥ - तानिन्द्रः ॥ - तान् ॥ - बृहस्पतिः ॥
 तानहं वैद ॥ - ब्राह्मणः ॥ - प्रमृशतः ॥ - कूटदन्तान् ॥ - विकेशान् ॥ -
 लंबनस्तनान् स्वाहा ॥ (2.13.6 - 12)

(निरितो नुद्ध्व ॥ - स्वाहा त्रीणि च) (K13) (23)

=====

2.14 जातकर्म

2.14.1 फलीकरणमिश्रसर्षपहोमः

नक्तञ्चारिण उरस्पेशा—ज्ञूलहस्तान् कपालपान् ।
 पूर्वं एषां पितेत्युच्चैश्श्राव्यकर्णकः ।
 माता जघन्या सर्पति ग्रामे विधुरमिच्छन्ती स्वाहा ॥ 1

निशीथचारिणी स्वसा सन्धिना प्रेक्षते कुलम् ।
 या स्वपन्तं बोधयति यस्यै विजातायां मनः ।
 तासां त्वं कृष्णवर्त्मने क्लोमान् छु हृदयं यकृत् ।
 अग्ने अक्षीणि निर्दह स्वाहा ॥ 2

नक्तञ्चारिणः - उरस्पेशान् - शूलहस्तान् - कपालपान् ।
 पूर्वं एषां - पितेति - उच्चैश्श्रावी - अकर्णकः ।
 माता - जघन्या - सर्पति - ग्रामे - विधुरं - इच्छन्ती -
 स्वाहा ॥ (2.14.1 - 1)

निशीथचारिणी - स्वसा - सन्धिना - प्रेक्षते - कुलं ।
 या स्वपन्तं - बोधयति - यस्यै - विजातायां - मनः ।
 तासां त्वं - कृष्णवर्त्मने - क्लोमान् - हृदयं - यकृत् ।
 अग्ने - अक्षीणि - निर्दह स्वाहा ॥ (2.14.1 - 2)

प्रवासादेल्य कार्यं

2.14.2 पुत्रस्याभिमन्त्रणं

अङ्गादङ्गाथ् संभवसि हृदयादधि जायसे ।

वेदो वै पुत्रनामाऽसि सजीव शरदशशतम् ॥ 3

अङ्गादङ्गात् – संभवसि – हृदयात् – अधि जायसे ।

वेदो वै – पुत्रनामाऽसि – सजीव – शरदः – शतं ॥ (2.14.2 – 3)

2.14.3 मूर्धन्यवधारणं

अश्मा भवेत्येषा ( ) ॥ 4 { }

Expansion for – अश्मा भवेत्येषा

अश्मा भव परशुर् भव हिरण्यमस्तृतं भव ।

पशुनां त्वा हिङ्गरेणाभिजिघ्राम्यसौ ॥ 1 Ref EAK 2.12.1

अश्मा भव – परशुर् भव – हिरण्यं – अस्तृतं भव ।

पशुनान्त्वा – हिङ्गरेण – अभिजिघ्राम्यसौ । (2.14.3 – 4)

2.14.4 दक्षिणे कर्णे जपः

अग्निरायुष्मानिति पञ्च । 5 to 9 { }

Expansion for – अग्निरायुष्मानिति पञ्च.

अग्निरायुष्मान्थम् वनस्पतिभिरायुष्मान् तेनत्वा ऽयुष्माऽयुष्मन्तं करोमि ॥ 5

सोम आयुष्मान्थस् ओषधीभिरायुष्मान् तेनत्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं
करोमि ॥ 6

यज्ञ आयुष्मान्थस दक्षिणाभिरायुष्मान् तेनत्वा ००युषाऽ००युष्मन्तं
करोमि ॥ 7

ब्रह्मायुष्मत् तद् ब्राह्मणैरायुष्मत् तेनत्वा ऽयुष्माऽयुष्मन्तं करोमि ॥ 8

देवा आयुष्मन्तस्ते इमृतेनायुष्मन्तस्तेनत्वा इयुषाइयुष्मन्तं

करोमि ॥ ९ (Ref - TS 2.3.10.3)

अग्निः - आयुष्मान् - सः - वनस्पतिभिः - आयुष्मान् - तेन त्वा -
 आयुषा - आयुष्मन्तं - करोमि ।

सोमः - आयुष्मान् - स ओषधीभिः - आयुष्मान् - तेन त्वा -
आयुषा - आयुष्मन्तं - करोमि ।

यज्ञ - आयुष्मान् - स दक्षिणाभिः - आयुष्मान् - तेन त्वा - आयुषा -
आयुष्मन्तं - करोमि ।

ब्रह्म - आयुष्मत् - तत् - ब्राह्मणैः - आयुष्मत् - तेन त्वा -

आयुषा - आयुष्मन्तं - करोमि ।

देवाः - आयुष्मन्तः - ते - अमृतेन - आयुष्मन्तः - तेन त्वा -

आयुषा - आयुष्मन्तं - करोमि । (2.14.4 - 5 तो 9)

2.14.5 कुमार्या अभिमन्त्रणम्

सर्वस्मादात्मनः संभूताऽसि सा जीव शरदशशतम् ॥ 10

सर्वस्मात् - आत्मनः - संभूताऽसि - सा जीव - शरदशशतं ॥

(2.14.5 - 10)

2.14.6 अन्नप्राशन मन्त्राः

भूरपां त्वौषधीना॑ रसं प्राशयामि शिवास्ते आप ओषधयः सन्त्वनमीवास्ते
आप ओषधयः सन्त्वसौ ॥ 11

भुवो॒पा॑ 12, सुवरपा॑ 13,

भूर्भुवस्सुवरपा॑ त्वौषधीना॑ रसं प्राशयामि शिवास्ते आप ओषधयः
सन्त्वनमीवास्ते आप ओषधयः सन्त्वसौ ॥ 14

भूः - अपान्त्वा॑ - ओषधीनां॑ - रसं॑ - प्राशयामि॑ - शिवास्ते॑ - आपः॑ -
ओषधयः॑ - सन्तु॑ - अनमीवास्ते॑ - आपः॑ - ओषधयः॑ - सन्तु॑ -
असौ॑ । (2.14.6 - 11)

भुवः - अपान्त्वा॑ - ओषधीनां॑ - रसं॑ - प्राशयामि॑ - शिवास्ते॑ -
आपः॑ - ओषधयः॑ - सन्तु॑ - अनमीवास्ते॑ - आपः॑ - ओषधयः॑ -
सन्तु॑ - असौ॑ । (2.14.6 - 12)

सुवः - अपान्त्वा॑ - ओषधीनां॑ - रसं॑ - प्राशयामि॑ - शिवास्ते॑ -
आपः॑ - ओषधयः॑ - सन्तु॑ - अनमीवास्ते॑ - आपः॑ - ओषधयः॑ -
सन्तु॑ - असौ॑ । (2.14.6 - 13)

भूर्भुवस्सुवः - अपान्त्वा - ओषधीनां - रसं - प्राशयामि -
शिवास्ते - आपः - ओषधयः - सन्तु - अनमीवास्ते - आपः -
ओषधयः - सन्तु - असौ । (2.14.6 - 14)

2.14.7 चौळ मन्त्राः

उष्णे^१ न वायवु^२दके^३नेत्येषः ॥ 15 { }

Expansion for - उष्णे^१ न वायवु^२दके^३नेत्येषः

उष्णे^१ वायो - उदके^२नेहि - अदितिः - केशान्^३ - वपतु ॥
(2.14.7- 15)

आप उन्दन्तु - जीवसे^१ - दीर्घायुत्वाय^२ - वर्चसे ।

ज्योक्च - सूर्य^१ - दृशे ॥ (2.14.7- 16)

येनावपत् - सविता - क्षुरेण^१ - सोमस्य - राजः - वरुणस्य - विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणः - वपतेदं - अस्यायुष्मान्^१ - जरदष्टिः - यथाऽस्त -

अयं - असौ ॥ (2.14.7- 17)

येन पूषा - बृहस्पतेः^१ - अग्नेः - इन्द्रस्य च - आयुषे - अवपत् ।

तेन - अस्यायुषे - वप - सौश्लोक्याय^२ - स्वस्तर्य^३ ॥ (2.14.7- 18)

येन भूयः - चराति - अयं - ज्योक्च - पश्याति - सूर्य^१ ।

तेन - अस्यायुषे - वप - सौश्लोक्याय^२ - स्वस्तर्य^३ ॥ (2.14.7- 19)

येन पूषा - बृहस्पतिः - अग्नेः - इन्द्रस्य च - आयुषे - अवपत् ।
 तेन ते - वपामि - असौ - आयुषा - वर्चसा - यथा ज्योक् -
 सुमनाः - असाः । (2.14.7- 20)

यत् क्षुरेण - मर्चयता - सुपेशासा" - वप्त्रा - वपसि - केशान् ।
 शुन्थि शिरः - माऽस्यायुः - प्रमोषीः । (2.14.7- 21)

उप्त्वाय - केशान् - वरुणस्य - राजः - बृहस्पतिः - सविता -
 सोमः - अग्निः ।
 तेभ्यः - निधानं" - बहुधा - अन्विन्दन् - अन्तरा द्यावापृथिवी -
 अपस्सुवः ॥ (2.14.7- 22)

(एषा चत्वारि च) (K14) (14)

जातर्कर्म मन्त्राः समाप्तः

=====

2.15 गृहनिर्माण प्रवेशौ

2.15.1 गृहनिर्माणप्रवेशौ

यद्-भूमेः क्रूरं तदितो हरामि पराचीं निर्-ऋतिं निर्वाहयामि ।

इद॑ श्रेयोऽवसानमागन्म देवा गोमदश्वावदिदमस्तु प्र भूम ॥ 1

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।

यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥ 2

इहैव तिष्ठ निमिता तिल्वला स्यादिरावती ।

मद्ध्ये ताल्प्यस्य तिष्ठान्मा त्वा प्रापन्नघायवः ॥ 3

आ त्वा कुमारस्तरुण आ वथ्सो जगता सह ।

आ त्वा परिस्तुतः कुंभा आ दध्नः कलशीरयन् ॥ 4

ऋतेन स्थूणावधिरोह वृश्चोग्रो विराजन्नपसेध शत्रून् ॥ 5

ब्रह्म च ते क्षत्रं च पूर्वं स्थूणे अभिरक्षतु ( ) ॥ 6

यजश्च दक्षिणाश्च दक्षिणे ॥ 7

इषश्चोर्जश्चापरे 8 , मित्रश्च वरुणश्चोत्तरे 9,

धर्मस्ते स्थूणा राजः 10, श्रीस्ते स्तूपः ॥ 11

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

उद्धि॒यमा॒ण उद्धूर पा॒प्मनो मा॒ यदवि॒द्वान्॒ यच्च वि॒द्वाऽश्वकार॑ ।

अहा॑ यदेनः कृ॒तमस्ति॑ पा॒पञ्च॑ रात्र्या॑ यदेनः कृ॒तमस्ति॑ पा॒पञ्च॑
सर्वस्मा॒न्॑ मोद्धृतो॑ मुञ्च॑ तस्मा॒त्॑ ॥ 12

इन्द्रस्य॑ गृहा॑ वसु॒मन्तो॑ वरुथि॒नस्तानहञ्च॑ सु॒मनसः॑ प्रपद्ये॑ ॥ 13

अमृता॒हुति॒ममृता॒यां॑ जुहो॒म्यग्नि॑ं पृथि॒व्याममृतस्य॑ जित्यै
तया॒जनन्तं॑ काममहं॑ जयानि॑ प्रजापति॒र्य॑ प्रथमो॑ जिगायाग्नि-
मग्नौ॑ स्वाहा॑ ॥ 14

यत्॑ - भू॒मः॑ - क्रू॒रं॑ - तदि॒तः॑ - हरा॒मि॑ - पराची॑ - निर॒कृति॑ -
निर्वा॒हयामि॑ ।

इदं॑ - श्रेयः॑ - अवसानं॑ - आगन्म॑ - देवा॑ः॑ - गोमत्॑ - अश्वावत्॑ -
इदमस्तु॑ - प्रभू॒म ॥ (2.15.1 - 1)

स्योना॑ - पृथि॒वि॑ - भवा॒नृक्षरा॑ - निवेशनी॑ ।
यच्छा॑ नः॑ - शर्म॑ - सप्रथा॑ः॑ ॥ (2.15.1 - 2)

इहै॒व - ति॒ष्ट - नि॒मिता॑ - तिल्वला॑ - स्यात्॑ - इरा॒वती॑ ।
मद्ध्ये॑ - ताल्प्यस्य॑ - ति॒ष्टात्॑ - मा॒त्वा॑ - प्रापन्न॑ - अघायवः॑ ॥ (2.15.1 - 3)

आ त्वा ॥ - कुमारः - तरुणः - आ वृथ् सः - जगता - सह ।

आ त्वा - परिसुतः - कुंभा - आ दध्नः - कलशीरयन् ॥ 4

(2.15.1 - 4)

ऋतेन - स्थूणौ ॥ - अधिरोह - वृशा - उग्रः - विराजन् - अपसेध -
शत्रून् ॥ (2.15.1 - 5)

ब्रह्म च ते - क्षत्रं च - पूर्वैः ॥ - स्थूणौ - अभिरक्षतु ॥ (2.15.1 - 6)

यज्ञश्च - दक्षिणाश्च - दक्षिणे ॥ (2.15.1 - 7)

इषश्चोर्जश्च - अपरे - 8,

मित्रश्च - वरुणश्च - उत्तरे - 9

धर्मस्ते ॥ - स्थूणा राजः - 10,

श्रीस्ते ॥ - स्तूपः ॥ 11 (2.15.1 - 8 to 11)

उद्धियमाणः - उद्धर - पाप्मनौ मा - यदविद्वान् - यच्च विद्वान् -
चकार । अह्ना ॥ - यदेनः - कृतमस्ति - पापं - रात्रा ॥ - यदेनः -
कृतमस्ति - पापं - सर्वस्मान् - मोद्धृतः - मुञ्च -
तस्मात् ॥ (2.15.1 - 12)

इन्द्रस्य - गृहा: - वसुमन्तः - वरुथिनः - तानहं - सुमनसः -
प्रपदे ॥ (2.15.1 - 13)

अमृताहुतिं - अमृतायां - जुहोमि - अग्निं - पृथिव्यां - अमृतस्य -
जित्यै - तयाऽनन्तं - कामं - अहं जयानि - प्रजापतिः - यं प्रथमः -
जिगाय - अग्निमग्नौ - स्वाहा ॥ (2.15.1 - 14)

अन्नपत इत्येषा ॥ 15 { }

Expansion for – अन्नपत इत्येषा

अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ।

प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ 15 (Ref - TS 4.2.3.1)

अन्नपते । अन्नस्य । नः । देहि । अनमीवस्य । शुष्मिणः ॥

प्र । प्रदातारं । तारिषः । ऊर्जं । नः । धेहि । द्विपदे । चतुष्पदे ॥

(2.15.1 - 15)

अरिष्टा अस्माकं वीराः सन्तु मा परासेचि मे धनम् ॥ 16

भूमिर्-भूमिमगान्माता मातरमप्यगात् ।

भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यताम् ( ) ॥ 17

अरिष्टः - अस्माकं[॥] - वीरः - सन्तु - मा परासेचि -
मे धनं[॥] ॥ (2.15.1 - 16)

भूमिः - भूमिगात् - माता - मातरं[॥] - अप्यगात् ।
भूयास्म[॥] - पुत्रैः - पशुभिः - यो नो द्वेष्टि - स भिद्यतां ॥ (2.15.1 - 17)

वास्तोष्पत इति द्वे । 18 to 19 { }

Expansion for - वास्तोष्पत इति द्वे

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्थ स्वावेशो अनमीवो भवानः ।
यत् त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शन्न एथि द्विपदे शञ्चतुष्पदे ॥ 18

वास्तोष्पते शग्मया सञ्चसदा ते सक्षीमहि रणवया गातुमत्या ॥
आवः क्षेम उत योगे वरन्नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदानः ॥ 19

Ref - TS 3.4.10.1

वास्तोः । पते । प्रति । जानीहि । अस्मान् । स्वावेशः । अनमीवः । भव ।
नः ॥
यत् । त्वा । ईमहे । प्रति । तत् । नः । जुषस्व । शं । नः । एथि ।
द्विपदे । शं । चतुष्पदे ॥ (2.15.1 - 18)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

वास्तोः । पते । शग्मया । सञ्चसदा । ते । सक्षीमहि । रण्वया । गातुमत्या ॥
 आवः । क्षेमे । उत । योगे । वरं । नः । यूयं । पात । स्वस्तिभिः । सदा ।
 नः ॥ (2.15.1 – 19)

वास्तोष्पते प्रतरणो न एथि गोभिरश्वेभिरन्दो ।
 अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान् प्रति नो जुषस्व ॥ 20

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ।
 सखा सुशेव एथि नः ॥ 21

शिवञ्च शिवम् ॥ 22

वास्तोष्पते – प्रतरणो नः – एथि – गोभिः – अश्वेभिः – इन्दो?? ।
 अजरासस्ते – सख्ये स्याम – पितेव – पुत्रान् – प्रति नः – जुषस्व ॥
 (2.15.1 – 20)

अमीवहा – वास्तोष्पते – विश्वा – रूपाणि – आविशन् ।
 सखा – सुशेवः – एथि नः ॥ (2.15.1 – 21)

(अभि रक्षतु – भिद्यताञ्च षट्च) (K15) (26)

=====

2.16 स्वग्रगृहीतस्याभिमन्त्रणम्

Padam Not Available for 2.16.1, 2.16.2

2.16.1 स्वग्रगृहीतस्याभिमन्त्रणम्

कूर्कुरः सुकूर्कुरः कूर्कुरो वालबन्धनः ।

उपरिष्टाद्-यदेजाय तृतीयस्या इतो दिवः ॥ 1

औलब इत्तमुपाह्वयथार्जीञ्यामः शबलः ।

अधोराम उलुंबलः सारमेयो ह धावति समुद्र-मवचाकशत् ॥ 2

बिभ्रन्निष्कं च रुक्मं च शुनामग्रज् सुबीरिणः ।

सुबीरिण सृज सृज शुनक् सृजैकव्रात्य सृजच्छत् ॥ 3

तथस्त्यं यन्त्वेन्द्रोऽब्रवीद्गाः स्पाशयस्वेति तास्त्वः स्पाशयित्वा

ऽगच्छस्तं त्वा ऽब्रवीदविद हा(3) इत्यविदज् हीति वरं वृणीष्वेति

कुमारमेवाहं वरं वृण इत्यब्रवीर् विगृह्य बाहू प्लवसे द्यामव चाकशत् ॥ 4

बिभ्रन्निष्कं च रुक्मं च शुनामग्रज् सुबीरिणः ।

सुबीरिण सृज सृज शुनक् सृजैकव्रात्य सृजच्छत् ॥ 5

तथसत्यं यत्ते सरमा माता लोहितः पिता ( ) ।

अमी एके सरस्यका अवधावत् तृतीयस्या इतो दिवः ॥ 6

तेकश्च ससरम तण्डश्च तूलश्च वितूलश्चार्जुनश्च लोहितश्च ।

दुला ह नाम वो माता मन्थाकको ह वः पिता ।

सन्तक्षा हन्ति चक्री वो न सीसरीदत ॥ 7

छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ।

समश्चा वृष्णः पदो न सीसरीदत ॥ 8

छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ।

श्वान्मिच्छवा ऽदन्न पुरुषञ्छत् ॥ 9

2.16.2 शङ्खग्रहगृहीतस्याभि-मन्त्रणम्

एते ते प्रतिदृश्येते समानवसने उभे ।

ते अहॄ सारयेण मुसलेना-वहन्म्युलूखले ( ) ॥ 10

हतशङ्खो हतशङ्खपिता हतशङ्खकुतुर्वकः ।

अप्येषाऽ स्थपतिर् हतः ॥ 11

ऋषिर्बोधः प्रबोधः स्वप्नो मातरिश्चा ।
ते ते प्राणान्थ् स्परिष्यन्ति मा भैषीनं मरिष्यसि ॥ 12

(सर्पबलिः मन्त्राः प्रारंभः)

2.16.3 सर्पबलिः

जग्धो मशको जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यद्ध्वरः स्वाहा 13

जग्धो व्यद्ध्वरो जग्धो मशको जग्धा वितृष्टिः स्वाहा 14

जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यद्ध्वरो जग्धो मशकः स्वाहा ॥ 15

जग्धो मशकः - जग्धा वितृष्टिः - जग्धो व्यद्ध्वरः - स्वाहा ॥ 13 ,

जग्धो व्यद्ध्वरः - जग्धो मशकः - जग्धा वितृष्टिः - स्वाहा ॥ 14

जग्धा वितृष्टिः - जग्धो व्यद्ध्वरः - जग्धो मशकः - स्वाहा ॥ 15

(पिता-जवहन्म्युलूखले -पञ्च च) (K16) (25)

=====

2.17 सर्पबलिः

2.17.1 सर्पबलिः

इन्द्रं जहि दन्दशूकं पक्षिणं यस्सरीसृपः ।
दंक्ष्यन्तं च दशन्तं च सर्वाऽस्तानिन्द्रं जंभय स्वाहा ॥ 1

अपसु जातं सरेवृद्धं देवानामपि हस्त्य ।
त्वमग्नं इन्द्रं प्रेषितः स नो मा हिऽसीः स्वाहा ॥ 2

त्राणमसि परित्राणमसि परिधिरसि ।
अन्नेन मनुष्याऽस्त्रायसे तृणैः पशून् गर्तेन सर्पान् यज्ञेन देवान्थ्-स्वधया
पितृन्थ्-स्वाहा ॥ 3

तथस्त्यं यत्तेऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां च विषबलिऽहरन्ति सर्वं
उदरसर्पिणः ।

तत्ते प्रेरते त्वयि समविशन्ति त्वयि नः सतस्त्वयि
सदभ्यो वर्षाभ्यो नः परिदेहि ॥ 4
नमो अस्तु सर्पभ्य इति तिस्रः । (5-7) { }

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

इन्द्रं जहि - दन्दशूकं - पक्षिणं - यः - सरीसृपः ॥

दङ्क्ष्यन्तं - च - दशन्तं - च - सर्वान् - तानिन्द्र - जंभय - स्वाहा ॥

(2.17.1 - 1)

अप्सुजात - सरैवृद्ध - देवानां - अपि - हस्त्य ।

त्वं - अग्ने - इन्द्रं - प्रेषितः - स नः - मा हिष्मीः - स्वाहा ॥ (2.17.1 - 2)

त्राणमसि - परित्राणमसि - परिधिरसि ।

अन्नेन - मनुष्यान् - त्रायसे - तृणः - पशून् - गर्तन् -

सर्पन् - यज्ञेन - देवान् - स्वधया - पित्रॄन् - स्वाहा ॥ (2.17.1 - 3)

तत् - सत्यं - यत्ते - अमावास्यायां - च - पौर्णमास्यां - च -

विषबलिं - हरन्ति - सर्वं - उदरसर्पिणः ।

तत्ते - प्रेरते - त्वयि - सँविशन्ति - त्वयि - नः - सतः - त्वयि -

सद्भ्यः - वर्षाभ्यः - नः - परिदेहि ॥ (2.17.1 - 4)

Expansion for - नमो अस्तु सर्पेभ्यः

नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु ।

ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ 5

येऽदो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु ।

येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ 6

या इष्वो यातुधानानां ये वा वनस्पतीरुनु ।
 ये वाऽवटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ 7 (Ref -TS 4.2.8.3)

नमः । अस्तु । सर्पेभ्यः । ये । के । च । पृथिवीम् । अनु ॥
 ये । आन्तरिक्षे । ये । दिवि । तेभ्यः । सर्पेभ्यः । नमः ॥ 5
 ये । अदः । रोचने । दिवः । ये । वा । सूर्यस्य । रश्मिषु ॥
 ये एम् । अप्सु । सदः । कृतम् । तेभ्यः । सर्पेभ्यः । नमः ॥ 6
 याः । इष्वः । यातुधानानाम् । ये । वा । वनस्पतीन् । अनु ॥
 ये । वा । अवटेषु । शेरते । तेभ्यः । सर्पेभ्यः । नमः ॥ 7

Padam not available for the below mantras , from 8 to 13

नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये पार्थिवा य आन्तरिक्ष्या ये दिव्या ये
 दिश्याः ( ) ।

तेभ्य इमं बलिष्ट हरिष्यामि तेभ्य इमं बलिमहारूपम् ॥ 8

तक्षक वैशालेय धृतराष्ट्रैरावतस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो
 वर्षाभ्यो नः परिदेहि ॥ 9

धृतराष्ट्रैरावत तक्षकस्ते वैशालेयो जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो
 वर्षाभ्यो नः परिदेहि ॥ 10

अहि^७साति^८बलस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः
परिदेहि ॥ 11

अतिबलाहि^७सस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः
परिदेहि ॥ 12

ये दन्दशूकाः पार्थिवास्ताऽस्त्वमितः परो गव्यूतिं निवेशय ।
सन्ति वै नः शफिनः सन्ति दण्डिनस्ते वो नेष्ठिनसान्
च्येद् यूयमस्मान्. हिनसात ॥ 13

समीची नामासि प्राची (14–19) { }

दिग्घेतयो नाम स्थेति द्वादश पर्यायाः ॥ 20–25 { }

Expansion for – समीची नामासि प्राची

समीची नामासि प्राची दिक्स्यास्ते उग्निरधिपति रसितो रक्षिता यश्चाधिपति
र्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वाँ
जंभे दधामि ॥ 14

ओजस्विनी नामासि दक्षिणा दिक्स्यास्ते इन्द्रोऽधिपतिः पृदाकू
रक्षिता यश्चाधिपति र्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जंभे दधामि ॥ 15

प्राची नामासि प्रतीची दिक्स्यास्ते सोमोऽधिपति स्स्वजो रक्षिता
यश्चाधिपति र्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं द्विष्मो यश्च
नो द्वेष्टि तं वां जंभे दधामि ॥ 16

अवस्थावा नामा-स्युदीची दिक्स्यास्ते वरुणोऽधिपति-स्तिरश्चराजी
रक्षिता यश्चाधिपति-र्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जंभे दधामि ॥ 17

अधिपत्नी नामासि बृहती दिक्स्यास्ते बृहस्पति-रधिपति शिश्नो रक्षिता
यश्चाधिपति र्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जंभे दधामि ॥ 18

वशिनी नामासीयं दिक्स्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माष ग्रीवो रक्षिता
यश्चाधिपति र्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं द्विष्मो यश्च
नो द्वेष्टि तं वां जंभे दधामि ॥ 19 (Ref - TS 5.5.10.1)

कृष्णायजुर्वेदीय एकाग्निकाण्डः

समीची । नाम । असि । प्राची । दिक् । तस्याः । ते ।
 अग्निः । अधिपतिः । असितः । रक्षिता । यः । च । अधिपतिः । यः । च ।
 गोप्ता । ताभ्यां । नमः । तौ । नः । मृडयतां । ते । यं । द्विष्मः । यः । च ।
 नः । द्वेष्टि । तं । वां । जंभे । दधामि । (2.17.1 14)

ओजस्विनी । नाम । असि । दक्षिणा । दिक् । तस्याः । ते । इन्द्रः ।
 अधिपति । पृदाकुः । रक्षिता । यः । च । अधिपतिः । यः । च । गोप्ता ।
 ताभ्यां । नमः । तौ । नः । मृडयतां । ते । यं । द्विष्मः । यः । च । नः ।
 द्वेष्टि । तं । वां । जंभे । दधामि । (2.17.1 15)

प्राची । नाम । असि । प्रतीची । दिक् । तस्याः । ते ।
 सोमः । अधिपतिः । स्वजः । रक्षिता । यः । च । अधिपतिः । यः । च ।
 गोप्ता । ताभ्यां । नमः । तौ । नः । मृडयतां । ते । यं । द्विष्मः । यः । च ।
 नः । द्वेष्टि । तं । वां । जंभे । दधामि । (2.17.1 16)

अवस्थावा । नाम । असि । उदीची । दिक् । तस्याः । ते । वरुणः ।
 अधिपतिः । तिरश्चराजिः । रक्षिता । यः । च । अधिपतिः । यः । च ।
 गोप्ता । ताभ्यां । नमः । तौ । नः । मृडयतां । ते । यं । द्विष्मः । यः । च ।
 नः । द्वेष्टि । तं । वां । जंभे । दधामि । (2.17.1 17)

अधिपल्नी । नाम । असि । बृहती । दिक् । तस्याः ॥ ते । बृहस्पतिः ।
 अधिपतिः । श्विनः । रक्षिता । यः । च । अधिपतिः । यः । च । गोप्ता ।
 ताभ्यां ॥ नमः । तौ । नः । मृडयतां । ते । यं । द्विष्मः । यः । च । नः ।
 द्वेष्टि । तं । वां । जंभे । दधामि ॥ (2.17.1 18)

वशिनी ॥ नाम । असि । इयं । दिक् । तस्याः ॥ ते । यमः । अधिपतिः ।
 कल्माषग्रीवः । रक्षिता । यः । च । अधिपतिः । यः । च । गोप्ता । ताभ्यां ।
 नमः । तौ । नः । मृडयतां । ते । यं । द्विष्मः । यः । च । द्वेष्टि । तं । वां ।
 जंभे । दधामि ॥ (2.17.1 19)

Expansion for – दिग्घेतयो नाम स्थेति द्वादश पर्यायाः

हेतयो नामस्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इष्व-स्सलिलो
 वात नामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो
 जंभे दधामि ॥ 20

निलिंपा नामस्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इष्व-स्सगरो
 वात नामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो
 जंभे दधामि ॥ 21

वज्जिणो नामस्थ तेषां वैः पश्चाद्-गृहा स्वप्नो व इष्वो गद्धरो
 वात नामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वै
 जंभे दधामि ॥ 22

अवस्थावानो नामस्थ तेषां ॑ व उत्तराद् गृहा आपो व इष्व
 स्समुद्रो वात नामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च
 नो द्वेष्टि तं ॑ वो जंभे दधामि ॥ 23

अधिपतयो नामस्थ तेषां च उपरि गृहा वरः च व इष्ववोऽवस्वान्।
 वात नामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि
 तं च वो जंभे दधामि ॥ 24

क्रव्या नामस्थ पार्थिवा-स्तेषां ३ व इह गृहा अन्नं व इष्वो निमिषो
 वात नामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं ३ वो
 जंभे दधामि ॥ 25 (Ref - TS 5.5.10.3)

हे॒तयः । ना॒म । स्थ । ते॒षां ॥ वः । पु॒रः । गृ॒हाः । अ॒ग्निः । वः । इ॒षवः ।
सलि॒लः । वा॒तना॒मं । ते॒भ्यः । वः । नमः । ते । नः । मृ॒डयत । ते । यं ।
द्वि॒ष्मः । यः । च । नः । द्वे॒ष्टि । तं । वः । जं॒भै । द॒धामि । (2.17.1 20)

नि॒लिंपा॒ः । ना॒म । स्थ । ते॒षां ॥ वः । द॒क्षिणा॒ । गृ॒हाः । पि॒तरः । वः ।
इ॒षवः । सगरः । वा॒तना॒मं । ते॒भ्यः । वः । नमः । ते । नः । मृ॒डयत । ते ।
यं । द्वि॒ष्मः । यः । च । नः । द्वे॒ष्टि । तं । वः । जं॒भै । द॒धामि । (2.17.1 21)

वज्ञि॒णः । ना॒म । स्थ । ते॒षां ॥ वः । पश्चा॒त् । गृ॒हाः । स्व॒प्नः । वः ।
इ॒षवः । गह्वरः । वा॒तना॒मं । ते॒भ्यः । वः । नमः । ते । नः । मृ॒डयत । ते ।
यं । द्वि॒ष्मः । यः । च । नः । द्वे॒ष्टि । तं । वः । जं॒भै । द॒धामि । (2.17.1 22)

अ॒वस्था॒वानः । ना॒म । स्थ । ते॒षां ॥ वः । उ॒त्तरा॒त् । गृ॒हाः । आ॒पः । वः ।
इ॒षवः । स॒मुद्रः । वा॒तना॒मं । ते॒भ्यः । वः । नमः । ते । नः । मृ॒डयत । ते ।
यं । द्वि॒ष्मः । यः । च । नः । द्वे॒ष्टि । तं । वः । जं॒भै । द॒धामि ।
(2.17.1 23)

अ॒धिपतयः । ना॒म । स्थ । ते॒षां ॥ वः । उ॒परि । गृ॒हाः । वर॒षं । वः ।
इ॒षवः । अ॒वस्वा॒न् । वा॒तना॒मं । ते॒भ्यः । वः । नमः । ते । नः । मृ॒डयत ।
ते । यं । द्वि॒ष्मः । यः । च । नः । द्वे॒ष्टि । तं । वः । जं॒भै । द॒धामि ।
(2.17.1 24)

क्रव्याः । नाम । स्थ । पात्तिर्वाः । तेषां ॥ १ । वः । इह । गृहाः । अन्नं ॥ २ ।
 इषवः । निमिषः । वातनामं । तेभ्यः । वः । नमः । ते । नः । मृडयत । ते ।
 यं । द्विष्मः । यः । च । नः । द्वेष्टि । तं । वः । जंभै ॥ ३ । दधामि ।
 (2.17.1 25)

Padam not available for the below mantras , from 26,27

अपश्वेत पदा जहि पूर्वण चापरेण च ।
 सप्त च मानुषीरिमास्तिस्त्रश्च राजबन्धवीः ( ) ॥ 26

न वै श्वेतस्याद्ध्याचारे ऽहिर् जघान कञ्चन ।
 श्वेताय वैदर्वाय नमो नमः श्वेताय वैदर्वाय ॥ 27
 (दिव्या - राजबन्धवीर् - द्वे च) (K17) (22)

=====

2.18 आग्रयणाद्यः

Padam not available for 2.18.1 to 7

2.18.1 आग्रयणं

परमेष्ठ्‌यसि परमां माऽश्रियं गमय १ ,

2.18.2 हेमन्तप्रत्यवरोहणं

प्रत्यवरुढो नो हेमन्तः ॥ २

प्रतिक्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे ३ प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु ॥ ४

प्रतिप्रजायां प्रतितिष्ठामि भव्ये ॥ ५

इह धृतिरिह विधृति ६ रिह रन्तिरिह रमतिः ॥ ७

स्योना पृथिवि ८ { }, बडित्था पर्वतानामिति द्वे ॥ ९ { }

Expansion for – स्योना पृथिवि

स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षरा निवेशनी ।

यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥ ८ (Ref - EAK 2.15.1)

स्योना – पृथिवि – भवाऽनृक्षरा – निवेशनी ।

यच्छा नः – शर्म – सप्रथाः ॥ (2.18.1 - 8)

Expansion for – बडित्था पर्वतानामिति द्वे

बडित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर॒षि पृथिवि ।

प्र या भूमि प्रवत्वति महा जिनोषि महिनि ॥ 9 (Ref -TS 2.2.12.2)

बट् । इत्था । पर्वतानां । खिद्रं । बिभर॒षि । पृथिवि ॥

प्र । या । भूमि । प्रवत्वति । महा । जिनोषि । महिनि ॥

=====

2.18.3 ईशान बलिः

Padam not available for 2.18.3. 10 to 46

आ त्वा वहन्तु हरयः सचेतसः श्वेतैरश्वैः सह केतुमद्दिः ।
वाताजिरैर् मम हृव्याय शर्वो 10

पस्पृशतु मीढ्वान् मीढुषे स्वाहो 11

पस्पृशतु मीढुषी मीढुष्यै स्वाहा 12

जयन्त्तोपस्पृश जयन्त्याय स्वाहा 13

भवाय देवाय स्वाहा 14

शर्वाय देवाय स्वाहे 15

शानाय देवाय स्वाहा 16

पशुपतये देवाय स्वाहा 17

रुद्राय देवाय स्वाहो 18

ग्राय देवाय स्वाहा 19

भीमाय देवाय स्वाहा 20

महते देवाय स्वाहा 21

भवस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा 22

शर्वस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहे 23

शानस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा 24

पशुपतेर् देवस्य पत्न्यै स्वाहा 25

रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहो 26

ग्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा 27

भीमस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा 28

महतो देवस्य पत्न्यै स्वाहा 29

जयन्ताय स्वाहा 30

जनये स्विष्टकृते सुहुत्तुत आहुतीनां कामानाऽ समर्द्धयित्रे स्वाहा ॥ 31

स्वस्ति नः पूर्णमुखः परिक्रामतु 32

गृहपोपस्पृश गृहपाय स्वाहा 33

गृहप्युपस्पृश गृहप्यै स्वाहा 34

घोषिण उपस्पृशत घोषिभ्यः स्वाहा ॥ 35

श्रासिन उपस्पृशत श्रासिभ्यः स्वाहा 36

विचिन्वन्त उपस्पृशत विचिन्वद्भ्यः स्वाहा ॥ 37

प्रपुन्वन्त उपस्पृशत प्रपुन्वद्भ्यः स्वाहा 38

समश्नन्त उपस्पृशत समश्नद्भ्यः स्वाहा 39

देवसेना उपस्पृशत् देवसेनाभ्यः स्वाहा 40

या आख्याता याश्चानाख्याता देवसेना उपस्पृशत् देवसेनाभ्यः स्वाहा ॥ 41

द्वारापोपस्पृश द्वारापाय स्वाहा 42

द्वाराप्युपस्पृश द्वाराप्यै स्वाहा ॥ 43

ज्ञासारिण उपस्पृशतान्वासारिभ्यः स्वाहा 44

निषङ्गिन्नुपस्पृश निषङ्गिणे स्वाहा 45

नमो निषङ्गिण इषुधिमते 46

क्षेत्रस्य पतिना वयमिति द्वे ॥ 47 – 48{ }

Expansion for – क्षेत्रस्य पतिना वयमिति द्वे

क्षेत्रस्य पतिना वयऽ हितेनेव जयामसि ।

गामश्वं पोषयिल्वा स नो मृडातीदृशे ॥ 47

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व ।

मधुश्वुतं धृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृडयन्तु । 48 (Ref - TS 1.1.14.2)

क्षेत्रस्य । पतिना । वयं । हितेन । इव । जयामसि ॥
 गां । अश्वं ॥ पोषयिलु । आ । सः । नः । मृडाति । ईदूरो ॥ (2.18.3 - 47)

क्षेत्रस्य । पते । मधुमन्तं । ऊर्मि । धेनुः । इव । पयः । अस्मासु । धुक्ष्व ॥
 मधुश्चुतं । धृतं । इव । सुपूतं । ऋतस्य । नः । पतयः ।
मृडयन्तु ॥ (2.18.3 - 48)

(परमेष्ठ्यसि' परमामष्टौ) (K18) (8)

2.19 मासिश्राद्धं

2.19.1 मासिश्राद्धं

यन्मे माता प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।

तन्मे रेतः पिता वृङ्कामा (वृङ्कांमा) ॐ भुरन्यो ऽवपद्यता—ममुष्मै स्वाहा ॥ 1

यास्ति षष्ठिन्ति या धावन्ति या आद्रोध्नीः परि तस्थुषीः ।

अद्विर्विश्वस्य भर्त्त्वाभिरन्तरन्यं पितुर्दधे ॐ भुष्मै स्वाहा ॥ 2

यन्मे पितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।

तन्मे रेतः पितामहो वृङ्गां मा ॐ भुरन्यो ऽवपद्यता—ममुष्मै स्वाहा ॥ 3

अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या ।

आभिर्दिग्भि—रन्त्ताभि—रन्तरन्यं पितामहाद्—दधे ॐ भुष्मै स्वाहा ॥ 4

यन्मे प्रपितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता । तन्मे रेतः प्रपितामहो वृङ्गां

मा ॐ भुरन्यो ऽवपद्यता—ममुष्मै स्वाहा ( ) ॥ 5

अन्तर्दध ऋतुभिरहोरात्रैस्स (श) सन्धिभिः ।

अर्धमासैश्च मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहाद्—दधे ॐ भुष्मै स्वाहा ॥ 6

ये चेह पितरो ये च नेह याऽश्च विद्म याऽउ च न प्र विद्म ।

अग्ने तान् ॥ वेत्थ यदि ते जातवेदस्तया प्रत्तु स्वधया मदन्तु स्वाहा ॥ 7

स्वाहा पित्रे ॥ 8

पित्रे स्वाहा ॥ 9

स्वाहा पित्रे ॥ 10

पित्रे स्वाहा ॥ 11

स्वधा स्वाहा ॥ 12

अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा स्वाहा ( ) ॥ 13

एष ते तत मधुमाऽऊर्मिः सरस्वान् यावानग्निश्च पृथिवी
 च तावत्यस्य मात्रा तावतीन्त एतां मात्रां ददामि
 यथाऽग्निरक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं पित्रेऽक्षितोऽनुपदस्तः स्वधा भव तां त्व
 स्वधां तै स्सहोपजीवर्चस्ते महिमैष 14,

ते पितामह मधुमाष् ऊर्मिः सरस्वान् यावान् वायुश्चान्तरिक्षञ्च तावत्यस्य
 मात्रा तावर्तीं त एतां मात्रां ददामि यथा वायुरक्षितो ऽनुपदस्त एवं मह्यं
 पितामहायाक्षितोऽनुपदस्तः स्वधा भव तां त्व अस्ति स्वधां तैस्सहोपजीव
 सामानि ते महिमैष 15,

॥ ते प्रपितामह मधुमाष् ऊर्मिः सरस्वान् यावानादित्यश्च द्यौश्च तावत्यस्य मात्रा
 तावर्तीं त एतां मात्रां ददामि यथाऽदित्योऽक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं
 प्रपितामहायाऽक्षितोऽनुपदस्तः स्वधा भव तां त्व अस्ति स्वधां तैस्सहोपजीव
 यजूष्णि ते महिमा ॥ 16

यन्मे माता - प्रलुलोभ - चरति - अननुव्रता ।
 तन्मे - रेतः - पिता वृङ्गां - आभुरन्यः - अवपद्यतां - अमुष्मै - स्वाहा ॥
 (2.19.1 - 1)

यास्तिष्ठन्ति - या धावन्ति - या आर्द्धन्तीः - परि - तस्थुषीः ।
 अद्विः - विश्वस्य - भर्तीभिः - अन्तरन्यं - पितुः - दधे -
 अमुष्मै - स्वाहा ॥ (2.19.1 - 2)

यन्मे पितामही – प्रलुलोभ चरति – अननुव्रता ।

तन्मे रेतः – पितामहो वृङ्गां – आभुरन्यः – अवपद्यतां – अमुष्मै –
स्वाहा ॥ (2.19.1 – 3)

अन्तर् दधे – पर्वतैः – अन्तर् मह्या – पृथिव्या ।

आभिः – दिग्भिः – अनन्ताभिः – अन्तरन्यं – पितामहात् – दधे –
अमुष्मै – स्वाहा ॥ (2.19.1 – 4)

यन्मे प्रपितामही – प्रलुलोभ – चरति – अननुव्रता ।

तन्मे रेतः – प्रपितामहो वृङ्गां – आभुरन्यः – अवपद्यतां –
अमुष्मै – स्वाहा ॥ (2.19.1 – 5)

अन्तर् दधे – ऋतुभिः – अहोरात्रैश्च – सन्धिभिः ।

अर्घ्मासैश्च – मासैश्च – अन्तरन्यं – प्रपितामहात् – दधे –
अमुष्मै – स्वाहा ॥ (2.19.1 – 6)

ये चेह पितरः – ये च नेह – याऽश्च – विद्म – याऽउ च –
न प्र विद्म ।

अग्ने – तान्. वैत्थ – यदि ते – जातवेदस्तया – प्रत्तं –
स्वथया मदन्तु – स्वाहा ॥ (2.19.1 – 7)

स्वाहा॑ - पि॒त्रे॑ ॥ ८

पि॒त्रे॑ - स्वाहा॑ ॥ ९

स्वाहा॑ - पि॒त्रे॑ ॥ १०

पि॒त्रे॑ - स्वाहा॑ ॥ ११

स्वधा॑ - स्वाहा॑ ॥ १२

अग्नयै॑ - कृ॒व्यवाहनाय॑ - स्वधा॑ स्वाहा॑ ॥ १३

एष॑ ते॑ तत्॑ - मधु॒मान्॑ - ऊर्मि॑ः - सरस्वान्॑ - यावान्॑ - अग्निश्च॑ -
 पृथिवी॑ च॑ - तावत्यस्य॑ - मात्रा॑ - तावतीन्ते॑ - एतां॑ - मात्रां॑ - ददामि॑ -
 यथाऽग्निः॑ - अक्षितः॑ - अनुपदस्तः॑ - एवं॑ मह्यं॑ पि॒त्रे॑ - अक्षितः॑ -
 अनुपदस्तः॑ - स्वधा॑ भव॑ - तां॑ त्वं॑ - स्वधां॑ - तैः॑ - सहोपजीव॑ -
 ऋचस्ते॑ महि॑ मा॑ (२.१९.१ - १४)

एष॑ ते॑ पितामह॑ - मधु॒मान्॑ - ऊर्मि॑ः - सरस्वान्॑ -
 यावान्॑ - वायुश्च॑ - अन्तरिक्षञ्च॑ - तावत्यस्य॑ - मात्रा॑ -
 तावतीं॑ ते॑ - एतां॑ - मात्रां॑ - ददामि॑ - यथा॑ वायुः॑ - अक्षितः॑ -
 अनुपदस्तः॑ - एवं॑ मह्यं॑ पितामहाय॑ - अक्षितः॑ - अनुपदस्तः॑ -
 स्वधा॑ भव॑ - तां॑ त्वं॑ - स्वधां॑ - तैः॑ - सहोपजीव॑ -
 सामानि॑ ते॑ महिमा॑ (२.१९.१ - १५)

કૃષ્ણાયજુર્વેદીય એકાગ્નિકાણ્ડ:

एष ते प्रपितामह - मधुमान् - ऊर्मि: - सरस्वान् -
 यावान् - आदित्यश्च - दौश्च - तावत्यस्य - मात्रा -
 तावतीं ते - एतां - मात्रां - ददामि - यथाऽऽदित्यः - अक्षितः -
 अनुपदस्तः - एवं मह्यं पितामहाय - अक्षितः - अनुपदस्तः -
 स्वथा भव - तां त्वं - स्वथां - तैः - सहोपजीव -
 यजूऽ॒षि ते महिमा ॥ (2.19.1 - 16)

(अमुष्मै स्वाहा" - स्वधा स्वाहै - कम् च) (K19) (21)

2.20मासिश्राद्धं

2.20.1 मासिश्राद्धं

पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा प्राणापा
नर्योर्-जुहोम्यक्षितमसि मैषां क्षेष्ठा अमुत्रामुष्मिन् लोके ॥ 1

पृथिवी - ते पात्रं - द्यौः - अपिधानं - ब्रह्मणस्त्वा - मुखे - जुहोमि -
ब्राह्मणानां त्वा - प्राणापानयोः - जुहोमि - अक्षितमसि - मैषां -
क्षेष्ठाः - अमुत्रः - अमुष्मिन् - लोके ॥ (2.20.1 -1)

मार्जयन्तां मम पितरो २, मार्जयन्तां मम पितामहा ३,
मार्जयन्तां मम प्रपितामहा ४, मार्जयन्तां मम मातरो ५,
मार्जयन्तां मम पितामह्यो ६, मार्जयन्तां मम प्रपितामह्यः ॥ ७
एतत् ते ततासौ ये च त्वामन्वे ८,
तत् ते पितामहासौ ये च त्वामन्वे ९,
तत् ते प्रपितामहासौ ये च त्वामन्वे १०,
तत् ते मातरसौ याश्च त्वा मन्वे ११,
तत् ते पितामह्यसौ याश्च त्वामन्वे १२,
तत् ते प्रपितामह्यसौ याश्च त्वामनु ॥ १३

मार्जयन्तां मम पितर इत्येते ॥ 14-19

ये च वोऽन्न ये चास्मास्वाशऽसन्ते 20,

याश्च वोऽन्न याश्चास्मास्वाशऽसन्ते 21,

ये च वोऽन्न - ये च - अस्मासु - अऽसन्ते,- (2.20.1 -20)

याश्च वोऽन्न - याश्च - अस्मासु - अऽसन्ते,- (2.20.1 -21)

ते च वहन्तां 22,

ताश्च वहन्तां 23, तृप्यन्तु भवन्त 24, स्तृप्यन्तु भवत्य 25,

स्तृप्यत् तृप्यत् तृप्यत ॥ 26

पुत्रान् पौत्रानभि तर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः ।

स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपो देवीरुभयाऽ स्तर्पयन्तु ॥ 27

तृप्यत् तृप्यत् तृप्यत ॥ 28

पुत्रान् - पौत्रान् - अभि - तर्पयन्तीः - आपः - मधुमतीः - इमाः ।

स्वधां - पितृभ्यः - अमृतं - दुहानाः - आपो देवीः -

उभयाऽ स्तर्पयन्तु ॥ (2.20.1 -27)

प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय ॥ 29

(मासि श्राद्ध मन्त्राः समाप्तः)

(अष्टकाद्य मन्त्राः प्रारंभः)

2.20.2 अष्टका

Padam Not Available for 2.20.2

यां जनाः प्रतिनन्दन्ति रात्रिं धेनुमिवायतीम् ( ) ।
सम्वृथसरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥ 30

वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यत्रैनान् वैत्थ निहितान् पराके ।
मेदसः कूल्या उप तान् क्षरन्तु सत्या एता आशिषः (एषामाशिषः) सन्तु
कामैः स्वाहा ॥ 31

यां जनाः प्रतिनन्दन्तीत्येषा ॥ 32

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदिति तिस्रः ॥ 33 तो 35 { }

Expansion for – इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदिति तिस्रः

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा ।
वधूर्जजान नवगज्जनित्री त्रय एनां महिमानः सचन्ते ॥ 33
छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानं योनिमनु सञ्चरन्ती ।
सूर्यपत्नी वि चरतः प्रजानती केतुं कृष्वाने अजरे भूरिरेतसा ॥ 34

ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आऽगुस्त्रयो घर्मसो अनु ज्योतिषाऽगुः ।

प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका व्रतमेका रक्षति देवयूनां ॥ 35

(Ref - TS 4.3.11.1)

इयं । एव । सा । या । प्रथमा । व्यौच्छत् । अन्तः । अस्यां ।

चरति । प्रविष्टा ॥

वधूः । जजान । नवगत् । जनिन्नी । त्रयः । एनां । महिमानः ।

सचन्ते ॥ (2.20.2 - 33)

छन्दस्वती (इति) । उषसा ॥ पेपिशाने । समानं । योनिं । अन ।

सञ्चरन्ती ॥

सूर्यपली । वि । चरतः । प्रजानती । केतुं । कृण्वाने ।

अजरे । भूरिरेतसा ॥ (2.20.2 - 34)

ऋतस्य । पन्थां । अन । तिस्रः । आ । अगुः । त्रयः । घर्मसः ।

अन । ज्योतिषा । आ । अगुः ॥

प्रजां । एका ॥ रक्षति । ऊर्ज ॥ एका । व्रतं । एका ।

रक्षति । देवयूनां ॥ (2.20.2 - 35)

एकाष्टकां पश्यत दोहमानामन्नं मा॒ऽसवद्-घृतवथ्-स्वधावत् ।
 तद्-ब्राह्मणैरतिपूत-मनन्त-मक्षय्य-ममुष्मिन् लोके स्फीतिं गच्छतु
 मे पि॒तृभ्यः स्वाहा ॥ 36

औलूखला ग्रावाणो घोषमक्रत हविः कृ॒णवन्तः परिवथ्सरीणम् ।

एकाष्टका सुप्रजा वीरवन्तो वयु॑ स्याम पतयो रथीणां ॥ 37

एकाष्टका तपसा तप्यमाना सम्वृथ्सरस्य पल्नी दुदुहे प्रपीना ( ) ।
 तं दोहमुपजीवाथ पितरः सहस्रधारममुष्मिन् लोके स्वाहा ॥ 38

(आयतीं - प्रपीनैकं च) (K20) (21)

2.21 अष्टकाद्यः

Padam Not Available for 2.21.1 to 2.21.4

2.21.1 अष्टका

उकथ्यश्चास्यतिरात्रश्च साद्यस्क्रीः छन्दसा सह ।
 अपूपघृताहुते नमस्ते अस्तु माऽसपिष्पले स्वाहा ॥ 1
 भूः पृथिव्यग्निर्चामुं मयि कामं नियुनजिमि स्वाहा ॥ 2
 भुवो वायुनाऽन्तरिक्षेण साम्नाऽमुं मयि कामं नियुनजिमि स्वाहा ॥ 3
 स्वर्दिवाऽऽदित्येन यजुषाऽमुं मयि कामं नियुनजिमि स्वाहा ॥ 4
 जनदद्धि-रथवाङ्गिरोभि-रमुं मयि कामं नियुनजिमि स्वाहा ॥ 5
 रोचनायाजिरायाग्नये देवजातवे स्वाहा ॥ 6
 केतवे मनवे ब्रह्मणे देवजातवे स्वाहा ॥ 7
 स्वधा स्वाहा ८, उग्नये कव्यवाहनाय स्वधा स्वाहा ॥ ९

2.21.2 सनिमित्वा जपः

अन्नमिव ते दृशे भूयासं १०,
 वस्त्रमिव ते दृशे भूयासं ११,
 वित्तमिव ते दृशे भूयास १२,

माशेव ते दृशे भूयास १३,
 श्रद्धेव ते दृशे भूयास १४
 स इस्तवन्तु दिशो महीः समाधावन्तु सूनृताः ( ) ॥ १५
 सर्वे कामा अभियन्तु मा प्रिया अभिरक्षन्तु मा प्रियाः ।
 यशोऽसि यशोऽहं त्वयि भूयासमसौ ॥ १६
2.21.3 रथादिलाभे स्वीकारः
 अङ्गौ न्यङ्गावभित इत्येषा ॥ १७ { }

Expansion for – अङ्गौ न्यङ्गावभित इत्येषा .

अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनु संचरन्तौ
 दूरेहेति-रिन्द्रियावान् पतन्त्री ते नोऽग्नयः पप्रयः पारयन्तु ॥ १७

(Ref - TS 1.7.7.2)

अङ्गौ । न्यङ्गौ । अभितः । रथं ॥ । यौ । ध्वान्तं । वाताग्रं । अनं ।
 सञ्चरन्तौ ।
 दूरेहेतिः । इन्द्रियावान् । पतन्त्री । ते । नः ।
 अग्नयः । पप्रयः । पारयन्तु ॥ (2.21.3 - 17)

अद्ध्वनामद्ध्वपते स्वस्ति मा सं पारय ॥ 18

अयं वामश्चिनौ रथो मा दुःखे मा सुखे रिषत् ।

अरिष्टः स्वस्ति गच्छतु विविघ्नं पृतनायतः ॥ 19

अश्वोऽसि हयोऽस्यत्योऽसि नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसि वृषासि नृमणा
असि ययुन्नामास्यादित्यानां पत्वाऽन्विहि ॥ 20

अश्वः । असि । हयः । असि । अत्यः । असि । नरः । असि । अर्वा ॥
असि । सप्तिः । असि । वाजी । असि । वृषा । असि । नृमनाः ।
असि । ययुः । नाम । असि । आदित्यानां । पत्व । अन । इहि ॥ (2.21.2-20)

TS 7.1.12.1

हस्तियशसमसि हस्तियशसी भूयासं वह कालवह श्रियं
माऽभिवह । इन्द्रस्य त्वा वज्रेणाभिनिदधाम्यसौ ॥ 21

2.21.4 सँवादमेध्यतः कर्म

अवजिह्वक निजिह्वकाव त्वा हविषा यजे ( ) ।

तथ सत्यं यदहं ब्रवीम्यधरो मदसौ वदाथ् स्वाहा ॥ 22

आ ते वाचमास्यां ॥ दद आ मनस्याऽ हृदयादधि ।
 यत्र यत्र ते वाङ्मिहिता तां त आददे ।
 तथ सत्यं यदहं ब्रवीम्यधरो मत्पद्यस्वासौ ॥ 23
 (सूनृता - हविषा यजे - चत्वारि च) (K21) (24)

=====

2.22 विविधकर्मणि

Padam Not Available for 2.22.1 to 2.22.8

2.22.1 क्रोधापनयनार्थं कर्म

या त एषा ररात्या तनूर्-मन्योर्-मृद्धस्य नाशिनी ।
तां देवा ब्रह्मचारिणो विनयन्तु सुमेधसः ॥ 1

यत् त एतन् मुखेऽमतज् रराटमुदिव विद्ध्यति ।
वि ते क्रोधन्नयामसि गर्भमश्वतर्या इव ॥ 2

2.22.2 असम्भवेष्टसोः कर्म

अवज्यामिव धन्वनो हृदो मन्युं तनोमि ते ।
इन्द्रापास्य पलिगमन्येभ्यः पुरुषेभ्योऽन्यत्र मत् ॥ 3

2.22.3 पुण्यव्यवहारसिद्ध्यर्थं कर्म

यदहं धनेन प्रपणुश्चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।
तस्मिन्थं सोमो रुचमादधात्वग्निरिन्द्रो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ 4

2.22.4 स्नेहाविच्छेदार्थं कर्म

परि त्वा गिरेरमिहं परि भ्रातुः परिष्वसुः ।
परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः परि षीतः क्वैष्यसि ( ) ॥ 5

शश्वत् परिकुपितेन संक्रामेणाविच्छिदा ।

उलेन परिषीतोऽसि परिषीतोऽस्युलेन ॥ 6

2.22.5 पलायितदासुदीनां पुनरागमनफलं कर्म.

आवर्तन वर्तयेत्येषा ॥ 7 { }

Expansion for - आवर्तन वर्तयेत्येषा .

आवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्र नर्दबुद ।

भूम्याश्वतसः प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः ॥ 7 (Ref -TS 3.3.10.1)

आ । वरोतन । वरोतय । नि । निवरोतन । वरोतय । इन्द्र । नरोदबुद ॥

भूम्याः । चतस्रः । प्रदिशः । ताभिः । आ । वरोतय । पुनः ॥ (2.22.5 - 7)

आवर्तने निवर्तन आवर्तन निवर्तनाय स्वाहा ॥ 8

अनुपोऽह्वदनुह्वयो निवर्तो वो न्यवीवृत्तत् ।

ऐन्द्रः परिक्रोशो वः परिक्रोशतु सर्वतः ॥ 9

यदि मामति मन्याद्ध्वा अदेवा देववत्तरम् ।

इन्द्रः पाशेन सिक्त्वा वो मह्यमिद्-वशमानयाथ् स्वाहा ॥ 10

2.22.6 देहे फलदिपतने प्रक्षालनं.

यदि वृक्षाद्-यद्यन्तरिक्षात्-फलमभ्यपतत्तदु वायुरेव ।

यत्रास्पृक्षत्तनुवं यन्न वास आपो बाधन्तां निरुक्तिं पराचैः ( ) ॥ 11

ये पक्षिणः पतयन्ति बिभ्यतो निरुक्तैः सह ।

ते मा शिवेन शग्मेन तेजसोन्दन्तु वर्चसा ॥ 12

दिवो नु मा बृहतो अन्तरिक्षादपाऽ स्तोको अभ्यपतच्छिवेन ।

समहमिन्द्रियेण मनसा समागां ब्रह्मणा संपृज्ञानः सुकृता कृतेन ॥ 13

2.22.7 आगारस्थूणाविरोहणादीषु होमः.

इमं मे वरुण 14 { }, तत्वा यामि 15 { }, त्वन्नो अग्ने 16 { },

स त्वन्नो अग्ने 17 { }, त्वमग्ने अयासि 18 { }, प्रजापते 19 { } ।

Expansion for – इमं मे वरुण 14 , तत्वा यामि 15 ,

त्वन्नो अग्ने 16 , स त्वन्नो अग्ने 17, त्वमग्ने अयासि 18

इमं मे वरुण श्रुधी हवमूर्या च मृडय ।

त्वामवस्युरा चके ॥ 12 (Ref - TS 2.1.11.6)

तत्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान-स्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अहेऽमानो वरुणो ह बोद्ध्युरुश्च भान आयुः प्रमोषीः ॥ 13 (Ref - TS 2.1.11.6)

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेऽव्र यासि सीष्टाः ।

यजिष्ठो वह्नि तमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाऽसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ 14

(Ref - TS 2.5.12.3)

स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।

अवयक्ष्व नो वरुणऽरणो वीहि मृडीकः सुहवो न एथि ॥ 15

(Ref - TS.2.5.12.3)

त्वमग्ने अयाऽसि । अया सन्मनसा हितः । अया सन् हव्यमूहिषे ।

अया नो धेहि भेषजम् ॥ 16 (Ref - TB. 2.4.1.9)

इमं मे[॥] - वरुण - श्रुथी - हवं[॥] - अद्याच - मृडय ।

त्वां - अवस्युः - आचके । (2.22.7 - 14)

तत्त्वायामि - ब्रह्मणा - वन्दमानः - तत् - अशास्ते[॥] - यजमानः -
हविर्भिः ।

अहेऽमानः - वरुण - इहबौधि - उरुशङ्स - मानः - आयुः -
प्रमोषीः । (2.22.7 - 15)

त्वन्नो अग्ने – वरुणस्य – वि॒द्वान् – देवस्य – हेडः – अव –

या॒सि॒सीष्टाः ।

यजि॒ष्टः – वहि॑ तमः – शोशु॒चानः – वि॒श्वा॑ – द्वेषा॒ञ्चि॑ – प्रमु॒मुग्धि॑ –

अस्मत् । (2.22.7 – 16)

सत्वन्नः – अग्ने – अवमः – भवोती – नेदिष्टः – अस्याः –

उषसः – व्युष्टौ ।

अव यक्षवनः – वरुणं – रराणः – वीहि॑ मृडीकं – सु॒हवः –

न ए॒थि॑ । (2.22.7 – 17)

त्वमग्ने – अया॒सि॑ – अया॑ सन्॑ – मनसा॑ – हि॒तः ।

अया॑ सन्॑ – हव्यं – ऊहिषे॑ – अयानः – धेहि॑ – भेषजं । (2.22.7 – 18)

Expansion for – प्रजापते॑ 19.

प्रजापते॑ न त्वदेतान्यन्यो॑ विश्वा॑ जातानि॑ परि॑ ता॑ बभूव॑ ।

यत्कामास्ते॑ जुहु॑मस्तन्नो॑ अस्तु॑ वय॒ स्याम्॑ पतयो॑ रयीणाम्॑ ॥ 19

(Ref - TS 1.8.14.2)

प्रजापते॑ । न॑ । त्वत्॑ । एतानि॑ । अन्यः॑ । विश्वा॑ । जातानि॑ । परीति॑ ।

ता॑ । बभूव॑ ॥

यत्कामाः । ते । जुहुमः । तत् । नः । अस्तु । वयं । स्याम । पतयः ।
रथीणां ॥ (2.22.7 - 19)

सप्राजं च 20 { } व्याहृतीर् विहृताः ॥ (21-23) { }

Expansion for – सप्राजं च , व्याहृतीर् विहृताः.

सप्राजं च विराजं चाभिश्रीर्या च नो गृहे ।

लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मा सञ्चाजामसि ॥ 20

शुभिके शिर आ रोह शोभयन्ती मुखं मम ।

मुखऽ हि मम शोभय भूयाऽसं च भगं कुरु ॥ 21

यामाहरज्जमदग्निः श्रद्धायै कामायान्यै ।

इमां तामपि नह्येऽहं भगेन सह वर्चसा ॥ 22

यदाञ्जनं त्रैककुदं जातऽ हिमवत् उपरि ।

तेन वामाञ्जे तेजसे वर्चसे भगाय च ॥ 23 (Ref - EAK 2.8.1 & 2.)

सम्राजञ्च - विराजञ्च - अभिश्रीः - या च - नो गृहे ।
 लक्ष्मी - राष्ट्रस्य - या मुखै - तया मा - सज्जामसि ॥ (2.22.7 - 21)

शुभिके - शिरः - आ रोह - शोभयन्ती - मुखं मम् ।
 मुखेहि - मम शोभय - भूयाज्जन्च - भगं कुरु ॥ (2.22.7 - 22)

यामाहरत् - जमदग्निः - श्रद्धायै - कामायान्यै ।
 इमां - तामपि नह्येऽहं - भगेन - सह - वर्चसा ॥ (2.22.7 - 23)

यदाज्जनं - त्रैककुदं - जातं - हिमवत् उपरि ।
 तेन वामाज्जे - तेजसे - वर्चसे - भगाय च ॥ (2.22.7 - 24)

2.22.8 अमात्यानामाभिमुख्येन निधने परिधिनिधानम्.

इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्द्धमेतम् ।
 शतं जीवन्तु शरदः पुरुचीस्तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन ॥ 24 (RV 10.4)

इमं । जीवेभ्यः । परिधिं । दधामि । मा । एषां । नु । गात् । अपरः । अर्द्धं ।
 एतं ।

शतं । जीवन्तु । शरदः । पुरुचीः । तिरः । मृत्युं । दधतां ।
पर्वतेन ॥ (2.22.8 - 24)

(क्वे॒ष्यसि॑ - परा॑चै॒ - रष्ट्र॒॑ च॑) (K22) (28)

== शुभं ==

Prapaataka Korvai with starting Padams of 1 to 22 Khandaas

(उष्णेन पञ्चदशा - युर्दा एकविष्णति - रागन्ना दश - योगेयोगे
त्रयोदश - सुश्रवः सुरनवसमष्टौ - परि त्वाऽग्न - इम॑ स्तोम -
मायुष्य मेकान्नविष्णति रेकान्नविष्णतिर् - मयि पर्वतपूरुष॒ षोडश -
त्रयै विद्याया अष्टादश - धाता ददातु नो रयिमेकविष्णति -
रङ्मा भव षोडश - मा ते कुमारं त्रयोविष्णतिर् - नक्तञ्चारिणश्चतुर्दश -
यद् भूमे: षोडविष्णतिः - कूर्कुरः पञ्चविष्णति - रिन्द्र जहि
द्वाविष्णतिः - परमेष्ठ्यसि परमामष्टौ - यन्मे माता - पृथिवी ते
पात्र मेकविष्णति रेकविष्णति - रुक्थ्यश्च त्रयोविष्णतिर् - या त
एषाऽष्टाविष्णतिर् द्वाविष्णतिः)

Korvai with starting Padams of 1, 11, Series of Khandaas :-

(उष्णेन - धातो - कथ्यश्च द्वाविष्णतिः)

First and Last Padam in EAK, 1st Prapaatakam :-

(उष्णोन् – पर्वतेन)

। हरिः ओम् ।

एकाग्निकाण्डे द्वीतीयः प्रपाठकः समाप्तः

----- एकाग्निकाण्डः समाप्तः -----

===== शुभम् =====

Ekaagni Kaandam Counts - 2nd Prapaatakam

	Vaakyams
Khanda - 1	15
Khanda 2	21
Khanda 3	10
Khanda 4	14
Khanda 5	8
Khanda 6	19
Khanda 7	19
Khanda 8	19
Khanda 9	16
Khanda 10	18
Khanda 11	11
Khanda 12	16
Khanda 13	23
Khanda 14	14
Khanda 15	26
Khanda 16	25
Khanda 17	22
Khanda 18	8
Khanda 19	21
Khanda 20	21
Khanda 21	24
Khanda 22	28
Total →	398

Note: The difference actual counts

For Khanda 4 :- 13 vaakyams are shown in korvai, but in actual count it is 14.

For Khanda 13:- 23 vaakyams are shown in korvai, but in actual count it is 24.